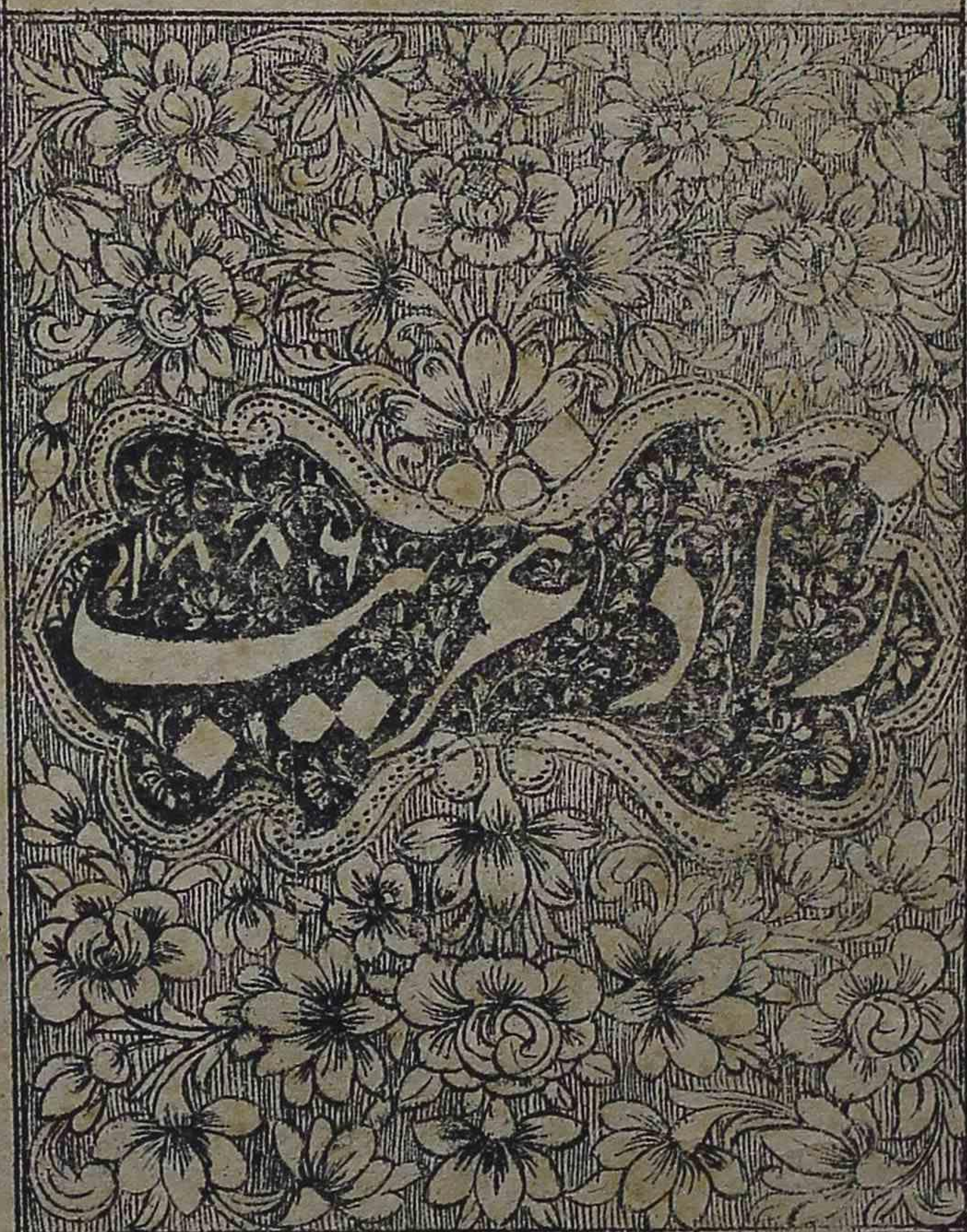
در دفتر کتب کتابخانه ملی ۶
بشماره ۱۲۶۴۳ ۶

بنوع صنائع مکین و مکان و فضل خلائق و زمین و زمان

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع زرین مقبول جهان شد

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله و الصلوة علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین اما بعد چنین میگوید عاصی پر معاصی صادق علیخان ابن اشرف الحکما حکیم محمد شریف خان غفر الله لهما چون ماکول و ملبوس و سایر حوائج ضروریه انسان علی ضیاعت و در تحصیل امور معیشت اکثر افراد بشر را نمائی باحتیاج بسفر می افتد لاجرم خواست که رساله مختصری در تدابیر سفر بر و بحر بر طبق قواعد طبیه که مراعات آن باعث حفظ مسافرین و استرداد صحت زایله ایشان بوده باشد تالیف نماید که باوجود وجازت لفظ بر زبده اقاویل حکماء عظام و اطباء کرام محتوی باشد بعون عنایت ایزدی در اندک مدتی در سلک تحریر برکشید چون این رساله که مسمی بزاد غریب است صورت اتمام پذیرفت تاریخ اتمامش مهندس عقل این ابجد خوان ابجدان زاد غریب گفت و بدیده بارگاه جهان نمای انمود که چرخ جهان گرد با هزاران دیده و گرد جهان گردیده مثلش در جهان ندیده و حاتم طی از اصغاء آوازه سخاوتش روز تا بجه سخای خود را طی کرده از نهایت شرم آواره بادیه عدم گردید از حیرت شعشعه رای انورش که رد کش عقل فعال است نیر اعظم از خط شعاعی پنجه بر رو گرفته کیفیت رسائی ساغر مصطبه دبیرستان جاه و جلالش دبیر فلک را دل از دست رفته و از نسبت شاکلت ماهچه رایت ظفر آیتش ماه عالم افروز سر بعیوق افراخته و کلک گهر سلکش که باعث انتظام جهان و جهانیان است کار ارباب حاجت ساخته سعد اکبر که مدار اضافه سعادات است انگشت حیرت

بہت سی کتابوں بیدک سے انتخاب کیا ۔

ذخیرہ خوارزم شاہی ۔ کلیات ومعالجات طب مین اعلی درجہ کی کتاب ہے تصنیف حکیم اسمعیل بن الحسن محمد احمد الحسنی جرجانی ۔

مخزن الادویہ ۔ مع تحفۃ المومنین فارسی طب مین مشہور کتاب ہے ۔

قرابادین قادری ۔ فارسی تصنیف حکیم محمد اکبر ارزانی مصنف طب اکبر و میزان الطب وغیرہ سے مشہور کتاب ہے ۔

علاج الامراض ۔ یہ کتاب فن طب مین نایاب ہے تالیف حضرت حکیم عبد الحق صاحب کے علاج امراض انسان کا خود انسان سے بنقل عبارت کتب معتبرہ ثابت کیا ہے ۔

کنز الاسرار ۔ تصنیف حکیم ہادی حسن صاحب مرادآبادی مسائل طب مین ۔

نہج الحذاقت علم طب کی کتاب نادر ۔

ناصر المعالجین از حکیم محمد ناصر علی علم طب مین ۔

مفردات ناصری مع تکملہ ایضاً ۔

رسالہ حجۃ الواقیہ لسہام الامراض الوبائیہ یعنی رسالہ طاعون و نادر رسالہ تدابیر وبا مین تصنیف جناب حکیم سید افضل علی صاحب رضوی المخاطب بہ شفاء الدولہ بہادر ۔

رسالہ تحقیقات طبیہ ۔ از روی مباحثہ حکمای یونانی و ڈاکٹری کے جسکا نام ارادۃ سواء الطریق لطالب مناہج التحقیق ہے ۔

رسالہ دلائل تخمہ و ہیضہ و وبائیہ بدافع المبنیہ و نافع البریہ فی احکام التغذیہ لاصحاب التخمہ والہیضہ

کتب طب اُردو

تشریح الاسباب معروف بمظہر العلوم اردو از حکیم قاضی الہی بخش صاحب علم طب مین عمدہ کتاب ہے ۔

رسالہ زبدۃ المفردات و نظم بارق اردو از حکیم سید علی حسین صاحب متخلص بہ ملیح نظم مفید اطبا ۔

زبدۃ الحکمت ۔ فصول اربعہ کے روزمرہ چیزون کے کھانے کا بیان ۔

مفید الاجسام ۔ مع فوائد عجیبہ ہر قسم کی امراض کی نسخی

علاج الغربا جسکی کوڑیونکی دوا قیمتی کا کام کرتی ہی

مخزن الادویہ ۔ اردو دو جلد ترجمہ مولوی محمد نور کریم مرحوم کا ۔

زینت الخیل ۔ فن معالجہ گھوڑونمین مع تصاویر ۔

ایضاً مع رنگ ۔

ترجمہ طب اکبر اردو یہ ترجمہ تمام خوبی سے ہوا ہے ہر ایک مطالب دقیق کو ساتھ محاورہ زبان کے تحریر کیا ہے

قانون عشرت ۔ مصنفہ حکیم عشرت حسین صاحب سب نسخے مجربات ہین ۔

تحفۃ الاطبا ۔ تصنیف حکیم مشرف حسین صاحب خیرآبادی نہایت عمدہ ہے ۔

قرابادین شفائی ۔ فن حکمت مین نہایت عمدہ اور بہت قابل ترجمہ ہوا ہے ۔

انیس الاطبا ۔ اس کتاب مین علم طب کی تشریح ہے از حکیم مولوی سید محمد صادق علیخان صاحب

قرابادین ذکائی ۔ فارسی سے اردو مین نہایت عمدہ ترجمہ ہوا ہے ۔

مجربات اکبری ۔ اردو یہ کتاب طب مین بہت عمدہ ہے ۔

طب نبوی ۔ جسکا ہر نسخہ مریضونکی حق مین نوشدارو ہے

رموز الحکمت ۔ تصنیف حکیم رجب علی صاحب

نہایت عمدہ ہے۔

معالجات احسانی یہ کتاب عجیب فن طب کی کتاب ہے۔

ترجمۂ اردو علاج الامراض مشہور و معروف کتاب ہے

رسالہ قارورہ شناخت رنگ و قوام بول میں نادر کتاب ہے۔

مرکبات احسانی ۔ یہ کتاب مثل قرابادین احسانیہ کے نافع و جامع ہے از تصنیفات حکیم احسان علی مرحوم۔

علاج احسانی ۔ اس مین علاج بہائم و طیور کے عمدہ نسخے مجرب لکھے ہین اور شناخت امراض بہائم کا بیان۔

ترجمہ ذخیرۂ خوارزم شاہی ۔ مترجمہ حکیم ہادی حسین خان مراد آبادی مطبع کی طرف سے ترجمہ کیا گیا ہے۔

میزان الطب اردو ۔ مع رسائل نبض و قارورہ و دلائل بول۔

اکسیر القلوب ۔ ترجمہ مفرح القلوب مولوی محمد نور کریم مرحوم نے حسب ایماے مالک مطبع ترجمہ فرمایا۔

عجالۂ مسیحی معالجہ امراض وبائی و سوءِ ہضمی مین

ضروری الطب اردو اس مین تاثیر و خواص ادویہ مفردہ جداول مین لکھے ہین مولفہ حکیم مہتاب راے صاحب رئیس ستر گ۔

فرسنامۂ رنگین گھوڑوں کے علاج ہین۔

کیمیاے عناصری ترجمہ قرابادین قادری مترجمہ مولوی حکیم نور کریم مغفور قرابادین قادری کا اردو مین ترجمہ۔

تشریح الاجسام یہ ایک مجموعہ اقسام علاج امراض جلدیہ پھوڑا پھنسی مین مرتبہ ڈاکٹر ایم فضل علی صاحب۔

مجمع البحرین یہ کتاب لاجواب تصنیف حکیم محمد سعید خانصاحب ساکن جالندھر ملازم سرکار ریاست کپورتھلہ سے یادگار ہے اس کتاب لاجواب مین فن طب ڈاکٹری و یونانی کو باہم متفق کیا ہے اس وقت تک ایسی نادر کتاب دیکھنے مین نہین آئی طبع جدید۔

مقالات احسانی ۔ فن طب مین مثل مخزن الادویہ کے ادویات کی تاثیرات مین تشریح عمدہ کی ہے تصنیف حکیم محمد احسان علی مرحوم

علاج المواشی عمدہ عمدہ تدابیر و علاج امراض جانورون کے جسکو جناب مولوی ابو الحسن صاحب انگریزی ڈاکٹر جی ایچ ہیملین صاحب بہادر سے ترجمہ فرمایا۔

تریاق مسموم ۔ رسالہ نادرہ متضمن تخمینا سب قسم سانپوں کے زہر کا علاج اور اونکے اصناف کی تصویرین ہین۔

ترجمہ قانون اردو ۔ جلد اول قانون شیخ الرئیس یعنے کلیات کا جو بڑی کوشش سے طبیب حاذق مولوی غلام حسنین صاحب نے فرمایا

مجموعات علم و غیرہ کتب نایاب زمانہ

عجائب المخلوقات ۔ تمامی مخلوقات کے اشکال اور احوال اسمین مندرج ہین با تصویرات نہایت عمدہ۔

ایضاً ۔ رنگین۔

ترجمۂ اردو مطلع العلوم و مجمع الفنون از منشی زین العابدین خان مرحوم۔

مطلع العجائب ۔ ترجمہ معلومات الآفاق

ایضاً ۔ مع رنگ۔

اعجاز عیسوی اردو و تراکیب عملیات و نقوش و تعویذ مطبوعہ مطبع گلزار محمدی

عجائبات فرنگ یعنے حالات ملک انگلستان مصنفہ یوسف خان کمل پوش نامی سیاح ممالک یورپ

بهزاران جان و دل مشتری اگردیده و در ایوان کیوان پاسبان قصر رفیعش زهره بتمنای حصول دولت مجاورت
صف نعال رامشگران خریده بهرام خون آشام سرانگشتان از خون اعادی وخیم العاقبه نابکار رنگین
نموده در مضمار سلحشوری قصب السبق از امثال و اقران ربوده هندوی فلک مانند هندوی آستان
فیض پاسبان او وست و سعد رامح تیزه داری از عساکر ظفر توامان و با سلطنهارا ضعیف نوازیش گرگ خونخوار
در چنگال میش ضعیف تر از مور و حکایت لیتیه فیل قصه ایست در السنه خاص و عام مشهور نظم خدیو جم حشم دارا
دربان + سلیمان زمان سلطان دوران + بچرخ سلطنت تابنده اختر + جهان را آفتابی ذره پرور +
بمیدان و غا جم را چه یارا + که گردد در مصاف او صف آرا + بهار ابرای گلزار جهان ست + گلی از گلبن جاه قران ست
الهی تا نگردد تیش هست گردون + بکن اقبال و عمرش روز افزون + سر اعدا یا رب او را تا دم صور + بفضل
خود مظفر دار و منصور + مهر سپهر گیتی ستانی مرکز دایره جهانبانی سلالهٔ خاندان رفیع المکان گورگانی
خلاصهٔ دودمان عظیم الشان صاحبقرانی خسرو سکندر نشان داور دارا دربان خدیو جمشید شوکت فریدون
حشمت کیوان رفعت برجیس مرتبت السلطان بن السلطان ابن السلطان الخاقان بن الخاقان
ابن الخاقان اسد المعارک والمغازی معین الدین ابو النصر محمد اکبر شاه بادشاه غازی خلد الله ملکه و سلطانه
و افاض علی العالمین بره و احسانه از عاکفان سدهٔ سنیهٔ سلطنت و جهانداری و واقفان عتبهٔ علیهٔ خلافت
و شهریاری رجا و اثق است که پرتو قبول بر واهیات این مختصر افگنده سهو و خطایی که در تحقیق آن راه یافته باشد
بذیل عفو بپوشند و در اصلاح آن کوشند و الله ولی التوفیق این رساله مشتملست بر دو رفیق و یک مقام
رفیق اول در تدبیر مسافران بری رفیق دوم در تدبیر مسافران بحری اما رفیق اول مشتملست بر ده
طریق طریق اول در تدبیر کلی مسافران بر طریق کلی کسیکه اراده سفر دارد اگر ممتلی باشد باید که
تنقیه کند از فضلات و بتدریج در ریاضات افزاید و بجوع و عطش و سوار شدن و پیاده رفتن و امثال آن
که در سفر احتیاج بدان می باشد عادت کند مثلاً اگر وقت گرما باشد بروز اندر خانهٔ گرم جای نشیند و اگر سرما باشد
جائی گشاده نشیند یا بهوای صحرا عادت کند و از طعامها که اندر سفر خواهد خورد و شهر خوردن عادت
کند و چیزیکه خورد که جید الجوهر باشد لیکن قلیل در مقدار که هضم بخوبی شود چون گوشت بره یکساله و نان
گندم که پاک از شوائب باشد و ازردهٔ بیضهٔ نیم برشت و جالینوس جهت برای نیم پخت کردن بیضه قرار داد
که هرگاه در آب جوشانیده بگذارند تا صد شماره کنند و باز در آب سرد کرده به آتش بگذارند تا صد شماره بشمارند

نیم پخت میشود واجب است که طعام خورده همان وقت سوار نشود تا حاجت بجانب شرب آب زیاده نشود و طعام را فاسد گرداند یا گرانی پیدا نکند بلکه واجب است که بعد از نزول بمنزل طعام خورد و ترک بقولات و فواکه و هر چه تولید خلط خام کند لازم داند مگر از برای ضرورت که معالجه یاد کنند و گاهی مسافر محتاج میشود بسوی غذا که بسبب آن صبر بر گرسنگی نماید چنانچه طعام از جگر بریان ساخته باشند خصوصاً که بجای روغن چربی گاو یا روغن بادام انداخته باشند و همچنین مقشر از بادام و نیز گاهی محتاج میشود بسوی چیزی که بسبب آن صبر بر تشنگی نماید مثل تخم خرفه با سرکه یا آب و باید که ترک کند ادویه معطشه را مثل ماهی و اشیای نمکین و شیرین و ترش کم کند و صبر بر عطش نماید و با مردم اجنبی مختلط نشود و از خوردن طعام و شراب از دست غیر احتیاط نماید خصوصاً چیزهای نمکین و شیرین و تیز و ترش یا چیزیکه حقیقت آن معلوم نباشد که در دهن بگیرد و ببوید و یا در بدن بمالد و از اطعمه و اشربه که بی سرپوش گذاشته باشد اجتناب نماید و جائیکه آب متعفن بسیار جمع شده باشد و کثرت میوه های غیر مدفون و غیر سوخته و زمین نمناک و جنگل خوف باشد منزل نسازد و در زیر درختان بزرگ و میان گیاه و نزدیک آشیانه لقلق و کلاغ و هوام بدون بخور شاخ گاو کوهی و امثال آن نخسپد و در شب چراغ نزدیک خود ندارد و اگر بسبب پیاده رفتن مانده باشد خود را پشت مال نماید و عضلهای پا را بروغن گل یا روغن بابونه یا روغن شبت بمالد طریق دوم در تدبیر مسافر یکه در گرما سفر کند اگر در گرما سفر کند سر را از آفتاب پوشیده دارد و روغن بنفشه بر سر مالد و بوسیله لعاب اسپغول و تخم خرفه طلا نماید و هرگاه که سوار شود نخست آش جو و شربت میوه ها بخورد و اندکی صبر کند تا در معده قرار گیرد و نیز گاهی بسبب شدت گرما ضعف در قوی عارض میشود پس واجب است درین وقت سوار شود و در شب و آرام گیرد در روز و در مکان خنک فرود آید و اگر چنین با شخاص السبب شناوری کردن در آب سرد ضعف زائل شود لیکن باید که جلدی نکند بلکه اندکی صبر کرده شناوری نماید و در موضعی که سموم باشد دهان و بینی را از رومال ببندد و پیاز و دوغ خورد و پیاز با خود داشتن مفید بود و روغن مغز تخم کدو و روغن بادام در بینی بچکاند اگر کسی را سموم زند اطراف را بآب سرد بشوید یا در آب سرد نشیند و از جماع اجتناب نماید و روغن گل و آب بید و کدو را بر سر بمالند و خرفه و کاهو و خیار بخورد و اگر تشنگی غلبه کند مضمضه کند با آب سرد و اگر چاره نباشد اندکی آب بنوشد و شراب دقیق ممزوج سودمند بود و افشرده فالسه که با قند و گلاب مرتب سازند نیز مسکن تشنگی است و اگر میسر نباشد شیر و دوغ مناسب بود والد شریف در تالیف شریف چنین

نوشته اند چون انبهٔ خام پوست دور کرده بعد ازان لحم او را ریزه ریزه تراشیده یک دو گهڑی در آب بگذارند
تا که آب ترشی بردارد بعد ازان صاف نموده با قند یا نبات سفید شیرین ساخته بخورند رفع اذیت باد سموم مینماید
و نیز خامش را در خاکستر گرم پنهان بسازند تا که گداز شود پس ازان برآورده در آب بفشارند و بدستور
شیرین ساخته بخورند و در ازالهٔ سمیت هوای علیل است و نیز در کتاب موصوف مذکور است که تمر هندی دافع
ماندگی راه و مسکن تشنگی است و رفع سمیت هوای حاره می نماید و افشردهٔ آن بسبب اقبال طبیعت در رفع اصلح
اقوی است و اگر گشنیز را سائیده در گلاب و نبات حل کرده صافی نموده بخورند مسکن تشنگی و رافع سمیت
هوا است و مداومت قاذ زهر معدنی یعنی زهر مهره بقدر قیراطی نافع ضرر هوای وبا است همچنین خوردن با حیل
دریائی بقدر سه پیچ یا گلاب و طین مختوم نیز رافع مضرت هوای وبا است و بوئیدن ترنج از برای مضرت هوای
وبا آزموده و فرش نمودن برگ آن همین اثر دارد و بوئیدن نارنج و برگ آن نیز دافع فساد هوا است
و همچنین لیمو و بخور موم جهت عفونت هوای وبا نافع است و به تبخیر کافور و سعد و صندل و مشک و عنبر
و مشک اترج و ظفر و ورق غار بالخاصیت اصلاح هوا میکند و آب بید و گلاب در خانه پاشیدن نیز نافع
بود و پیش کسی که پیوسته مدام باشد هوای بد باو نمیرسد و همچنین نگاهداشتن سیب و بهی و ناسپاتی و نیلوفر و
بنفشه و کدو و گل سرخ بهر دو دود از اثر هوای وبا محفوظ دارد و علامت وبا آنست که هوا مکدر شود و باران
کم آید و حیوانات زکی الحس مثل لقلق و هدهد و خطاف بگریزد و ضفادع و حشرات بسیار شوند و حشرات
زیر زمین مانند عقرب و موش و مار بر روی زمین آیند و شهب در جو هم در اواخر تابستان بسیار باشند طریق سوم
در تدبیر مسافری که در سرما سفر کند هرگاه مسافر در راه سرما یابد خود را بجامه های گرم بپوشد و دهن و بینی را
نگاهدارد که هوای سرد دفعةً داخل نشود و اگر سرما در وی کار کرده باشد جلد خود را بجامه گرم بپوشاند و نزدیک
آتش نرود بلکه بتدریج رود و دست و پا را حرکت دهد و بمالد و بروغن گرم مانند زیت و سوسن و یاسمین
چرب کنند خصوصًا هرگاه فلفل و عاقرقرحا و فرفیون و جند بیدستر و حلتیت دران انداخته باشند و ضماد
دفنه و سیر حافظ فساد است و درین باب بهتر از قطران دوائی نیست و سیر و جوز و خردل و غیره از اشیای حاره
بخورد و روغن گاو بسیار خوب است خصوصًا وقتیکه بر آن شراب صرف بخورد و حلتیت با شراب نیز نافع است
و باید که خالی شکم مسافرت نکند و بعوض آب شراب بخورد و صبر کند تا در معده قرار کند پس اگر سوار شود و پایها
را بپارچهٔ پشمی بپیچیده بموزه فرو کند و موزه چنان باید که در وی پای توان جنبانیدن و اگر دست و پای ها

بسبب سرما متورم شود شلغم و کرنب و انجیر و بابونه در آب جوشانیده و اطراف در آن نهند نافع بود و گفته اند بهترین
علاج آنست که اطراف را اندر برف گیرند تا سرما از روی بیرون آید و اگر بسبب سرما رنگ اطراف بگردد و سیاه
و سبز شود باید که شرط زنند و اطراف را در آب گرم نهند تا خون تمام برود و خود بخود بسته شود پس گل ارمنی در سرکه و
آب حل کنند و طلا نماید بعد آن بشراب نیمگرم یا به آب و سرکه بشویند و مکرر چنین کنند و اگر اطراف متعفن شوند نشانه آن
بد باشد غیر آنکه جدا کنند چاره نباشد تا عضو صحیح محفوظ ماند طریق چهارم در تدبیر نگاهداشتن رنگ روی بهر که در
سفر باشد ضرور است که رنگ روی آن متغیر باشد باید که چیزی از لزج بر روی طلا کنند مثل لعاب اسپغول و کتیرا و صمغ عربی
و سپیدی تخم مرغ تا از اثر گرمی و سردی و غبار محفوظ ماند و نان خشک و نان میده در آب خیسانیده طلا نمودن
نیز مفید بود و مالیدن روغن موم سفید یا در روغن که موم چیلی گداخته مکرر از آب می شویند نیز درین باب مفید است
و بعضی عطر هم درین ترکیب داخل میکنند بسیار خوشبو میشود طریق پنجم در تدبیر باز داشتن مضرت آبهای
مختلف بسیار بسیر که و سیر بسیر که مضرت آبها باز دارد و کاهو در بنیاب نفع میکند و بهتر آنست که آب شهر خود با خود
بردارد و بهر آبیکه رسد همین آمیزد و حرکت دهد و یا گل شهر خود بر همراه خود و با آب منازل بیامیزد و حرکت دهد و صبر کنند
تا ته نشین شود و آب صاف گردد و نیز مضرت آبهای مختلف را بطبخ و تصعید و تقطیر زائل کنند طریق طبخ اینست
که آب را در آب اندازند و نزدیک آتش کنند تا نصف بماند پس از آن صاف کرده بکار برند و طریق تصعید اینست
که مانند گلاب عرق بکشند و طریق تقطیر بسیار است یکی آنکه آب را در ظرف گلی متخلخل نهند که از وی تقاطر کند و در ظرف سنگ
بگیرند هر چه از موضع بلند تقاطر کند بهتر است دیگر آنکه آب را در ریگ دیگ نهند و بالای دیگ جمع نهاده گذارند طریق
تقاطع دیگر این چو بها صوف پاکیزه ندافی کرده گذارند چنانچه سر دیگ را تمام بپوشد پس زیر دیگ آتش افروزند
تا بخار تصعید شود بر آید و فرو نمی چکد در دیگ آب صوف را امتحان بچشی کنند هرگاه شیرین نماید صوف بر داشته در
ظرف بفشارند همین سان هر قدر که بخواهند بگیرند چون دو سه بار عرق گرفته باشند آب دیگ بیندازند و دیگر آب
بپرند ازین عمل آب شور و تلخ شیرین شود دیگر آنکه دو قدح را یکی پر آب یکی تهی در آید بگیرند و از صوف
پاکیزه فتیله کنند و یک سر فتیله اندر قدح پر نهند و دیگر سر در قدح تهی نهند آب صاف بدین فتیله از قدح پر به قدح تهی
بیاید و چون نرملی را سائیده در آب شیره اندازند بعد از ساعتی صاف گردد همچنین چند دانه مغز بادام را
سائیده در آب اندازند آب غلیظ صاف میشود و مداومت قاذهر معدنی بقدر قیراطی حافظ صحت و مانع اختلاف
میاه و اهویه است و خوردن نارجیل دریائی بقدر پنج در یک هفته یکدو بار با گلاب نوشند حافظ صحت

در رفع مضرت اختلاف آبها است و همچنین خوردن آب از غلاف آن رافع مضرت آبها است و آب شوربا سرکه
یا سکنجبین باید خورد و اگر حب الآس و زعرور و خرنوب اندر آب اندازند و بنهند تا قوت آن گیرد صواب باشد
و آب شیرین را با شراب و چیزها که طبع را نرم کند باید خورد و آب تلخ با چیزهای چرب و شیرین خورند و خوردن نخود آبها
آن پیش از نوشیدن آب تلخ و مانند آن از آبهای ردیه رفع مضرت میکند و مضرت آبهای ایستاده را میوه‌های
سرد با زوار و مانند انار و به و سیب و مسافر را باید که طعام بی سیر و پیاز نخورد و آب را از صافی گذرانیده
خورده باشند **فصل ششم** در بیان تدابیر مفرده بسبیل ایجاز **امراض دماغ** و سر ازانجمله صداع است یعنی درد سر
اگر از گرمی باشد علامت آن تشنگی و حرارت لمس و خشکی دهن است دوا باید که لعاب بهیدانه سه ماشه شیرهٔ تخم کاهو
مقشر شیرهٔ مغز تخم تربوز هر یک هفت ماشه در آب برآورده شربت نیلوفر دو توله با نبات سفید دو توله داخل
کرده تناول نمایند و شیر زنان یا شیر دختر یا مغز تخم تربوز در آب سائیده در گوش و بینی چکانند و گشنیز سبز یا عطر
خس یا عطر گل یا لخلخه بوئیده و گل نیلوفر و گل ارمنی و صندل سفید هر یک یک ماشه در عرق صندل دو توله
سائیده آب گشنیز سبز آب خیار سبز آب کدوی سبز هر یک چهار توله اضافه کرده در تبلیشی دهن فراخ انداخته
متصل پیش بینی حرکت دهد و صندل سفید با آب گشنیز سبز و آب کوکنار داخل کرده بر پیشانی ضماد کنند و همچنین ضماد
قرص مثلث را در آب گشنیز سبز یا آب کوکنار سبز مفید بود **صفت قرص مثلث** مرکی افیون بزر البنج لادن
کافور زعفران بیخ لفاح هر یک پنج درم کتیرا انزروت آمله گل ارمنی هر یک دو درم کوفته بیخته بگلاب و آب
کاهو سرشته اقراص سازند و بهلو سازند و پارچه گلاب و سرکه در روغن گل تر کرده بر یافوخ گذارند برای صداع
و سرسام نافع است و شاخها در ساق پا و کف پا بکشند بعد ازان پاشویه نماید **صفت پاشویه** عنب الثعلب
گل بنفشه گل خطمی گل نیلوفر از هر یک یکدام سبوس گندم چهار دام برگ کنار پاؤ آثار در ده آثار آب پخته
چون سوم حصه بسوزد صاف نموده پاشویه نماید و عوض سبوس گندم گاهی جو نیم کوفته مستعمل میشود و غذا
از مقولات بارده مثل پالک و خرفه و توری و کدو و یا برنج کنه و کهچری آش جو و دال مونگ با خشکه
همین است علاج سهر یعنی بیداری مفرط و شقیقه یعنی درد نیم سر و سرسام که ورم حار دماغ و حجاب‌های آن
است و ماشری که آن ورم و موی روی و پیشانی است و عصابه آن دردیست که در سر دو ابرو
متصل بعضلها پیشانی عارض شود و گاهی در یک ابرو میباشد لیکن در سرسام و شقیقه و ماشری و عصابه
فصد سر و ضرور بود و آرد مونگ یا آتا گیر دیا و آتا را در سرکه مالیده نان از یک طرف خام از یک طرف پخته بسر را

بروغن گل چرب کرده از طرف خام بسر نهند و یکپاس دارند و اگر باز احتیاج افتد مکرر عمل نمایند بسرسام نفع
کلی امید است و نیز معمول است چون مرغ زنده را شکم بر سر مریض بشگافند که خون بر سر مریض افتد گرم گرم بر سر
مریض بندند و وقتیکه سرد شود دور کنند بغایت مجرب است و نافع است اقسام سرسام را و همین حکم کبوتر بچه است
لیکن والد شریف استعمال این هر دو در اقسام بارد میفرمودند و چون قرص مثلث را با آب کشنیز سبز سائیده بر پیشانی
ضماد کنند شقیقه و سهر را نیز نافع است و همچنین نازبو را در آب تر کرده نزدیک بالین مریض بگذارند خواب می آرد
و مالیدن روغن کاو که مکرر از آب شسته باشند و روغن بادام بر کف پای مریض نیز خواب آرد شخصی را بعد از
تپ سهر عارض شد شانزده روز شب بیدار ماند هر چند تدبیر خواب میکنمودند هیچ فائده نمیکرد چون با حقر رجوع نمود
از نیلوفر و تخم کاهو و تخم خرفه و صندل سفید هر یک سه ماشه کافور یک ماشه افیون و زعفران از هر یک نیم ماشه
همه را سائیده بروغن گل یک توله و آب کشنیز سبز دو توله و اندکی سرکه ممزوج کرده بر تارک سر ضماد کنانیدم
همان روز بعد از ساعتی چهار گهڑی خواب کرد روز دوم باز همان ضماد را عمل آورده تا یکپاس خواب کرد
روز سوم از فضل الهی شفای کلی شد و درد سر دموی که علامت آن سرخی وجه و ضربان در سر و غلظت قاروره
باشد تدبیر مذکور بعد از فصد سر رو باید کرد و اگر درین امراض به تنقیه حاجت افتد سه چهار روز منضج بارد خورد

صفت منضج بارد

عنب الثعلب گل بنفشه گل سرخ تخم خطمی سفید شاهتره تخم کاسنی ایهم کوفته هر یک هفت ماشه گل نیلوفر
پنج ماشه عناب آلو بخارا هر یک پنجدانه شب در آب گرم تر نمایند صباح مالیده صاف نموده گلقند دو توله
در آن مالیده باز صاف نموده بخورد جائیکه تپ شدید باشد احتیاج منضج نمیشود و در ایام دادن مسهل از
مغز فلوس هفت توله ترنجبین چهار توله تمر هندی و گلقند هر یک چهار توله شیره بادام پنجدانه در منضج اضافه
نموده تنقیه کنند این مسهل بارد است و اگر در روز مسهل تشنگی شود عرق عنب الثعلب و عرق کاسنی اندک اندک
جوشند و غذا وقت دو پهر آشجو وقت سه پهر کهچڑی مونگ ملائم بخورد و اگر عرق بدست نیاید آب را بجوشانند و
عنب الثعلب در ظرف در بسته بنهند از ندو همچنین هر عرقی که مطلوب باشد تیار نماید و اگر احتیاج مسهل دیگر شود متواتر ندهند
بلکه در میان هر دو تبرید از لعاب بهدانه و شربت بنفشه و اسپغول کنند و اگر این مسهل قی شود باز همان وقت
مغز فلوس گلقند ترنجبین تمر هندی در عرقیات مالیده صاف نموده شیره بادام بالای آن ریخته بخورد و اگر مسهل
عمل نکند از عرقیات نیم گرم و شیافات اعانت کنند و بروز خوردن این مسهل خواب نشاید کرد و کسی را که
عادت قی در مسهل بود پیش از مسهل بدو روز قی کنند تا معده پاک شود و در مسهل اول اندک مقویات معده بانند

شربت انار تناول کند صفت ساختن آتش جو جو مقشر در ظرف مس قلعی دار نموده آب صاف کرده
چند جوش باشد بران ریزد و بآتش ملائم بپزد و در اثنای پختن آن تبدیل آب نماید و بهتر آنست که هفت آب
تبدیل کند بعد ازان مالیده صاف نموده همراه گلاب عرق کیوڑه شربت انار با نبات سفید استعمال کند
صفت شیاف ترنجبین پنج درم صابون خطمی نمک طعام از هر یک ده درم شکر سرخ پنج درم بدستور متعارف
شیاف سازند و علاج دردسر صفراوی که علامت آن شدت حرارت و تلخی دهن و بیداری و زردی صفائی رنگ
قاروره است سوای فصد باشد علاج دردسر دمویست و اگر ملیم باد در آب که صبر و حضض دران جوشانیده
باشد سائیده یا در آب برگ نیب سوده در بینی چکانند بر اصداعی که بسبب گرمی دماغ باشد مجرب است و علامت
این صداع احساس حرکت گرم و دغدغه در سر و آمدن خون از بینی قطره قطره بود و صداعی که بسبب مشارکت معده باشد
اصلاح معده کنند و اشتداد و انتقاص این صداع بحسب اختلاف حال معده باشد و خوردن اشیاء حامضه
وقی کردن و تسکین باسهال بود لیکن اگر ماده بلغمی باشد تخم شبت تخم ترب عسل نمک در آب جوشانیده صاف نموده
مکرر قی کنند و اندکی مصطگی در گلقند آمیخته بخورد و اگر صفراوی باشد با سکنجبین و آب گرم قی کند و سکنجبین
با گلاب تناول کند و در وقت قی کردن شکم و چشم را ببندد و بعد از قی دهن و روی را بآب سرد بشوید
وقی بسکنجبین کردن بعد ازان شربت انار و شربت به و سکنجبین با گلاب و آب سرد خوردن برای صداعی
که بسبب خمار شراب باشد مفید بود لقوه و آن مرضی است که در عضلات رو و چشم حادث گردد و شق ازو کج
شود و لبها و مژه های چشم کما ینبغی باهم منطبق نشوند و اگر نفخه زنند از یک جانب بر آید و گفته اند اگر تا مدت شش ماه
طول کند امید اصلاح نباید داشت علاج آن تا چهار روز بر ماء العسل اکتفا نماید و اگر مریض برداشت نتواند
تا هفت روز و پاره جوز بوا در دهن دارد و در روز پنجم شوربا از کبوتر و موٹھه تیار نموده بدهد اگر
به تنقیه حاجت آید روز هشتم منضج گرم دهد صفت منضج گرم بیخ کاسنی نیمکوفته بیخ بادیان نیمکوفته
بیخ کرفس نیمکوفته بیخ اذخر نیمکوفته پرسیاوشان بادیان نیمکوفته از هر یک هفت ماشه اصل السوس
مقشر نیمکوفته پنج ماشه مویز منقی نه دانه انجیر زرد پنج دانه اسطوخودوس هفت ماشه شب در آب تر کنند صباح جوشانیده
صاف نموده گلقند عسلی چهار توله دران مالیده صاف نموده بدهد و چونکه ماده در اعصاب متشرب باشد
می باید که هفت روز منضج دهد و در روز پانزدهم از مغز فلوس هفت توله شکر سرخ چهار توله ترپد سفید
مجوف خراشیده پنج ماشه غاریقون دو ماشه سنای مکی روغن بید انجیر از هر یک توله در منضج

اضافه نموده تنقیه کند و این مسهل گرم است **صفت گلقند عسل** برگ گل سرخ یک آثار عسل سه آثار
هر دو را در ظرف کرده کف مال نماید که خوب آمیخته شود تا چهل روز در آفتاب گذارند همچنین است طریق
ساختن گلقند شکری **صفت روغن بیدانجیر** بیدانجیر پاک کرده بریان نموده کوفته در آب بجوشانند
و کف همیگیرد و در ظرفی تا تمام کف گرفته شود و آب زرد بماند پس ازان کف ها را بجوشانند که تمام روغن
صاف برآید و در ماء العسل شهد یک حصه است و آب نه حصه بجوشانند چون دو حصه ماند صاف نموده
بدهند و بعضی در یک جزو شهد شش جزو آب می اندازند چون نصف بماند صاف کرده میدهند و استاد
مغفور در یکجز و شهد هشت جزو آب می انداختند هرگاه که سوم حصه میسوخت صاف کرده میدادند و درین
امراض بعد از ماء العسل بجای آب عرق بادیان میداده باشند و غذا در مسهل وقت دو پهر آب نخچی گوشت کبوتر
وقت سه پهر کهچڑی موٹھه بدهد روز دوم مسهل گلقند در عرق بادیان مالیده صاف نموده تخم ریحان را
اضافه نموده بکار برند و بار مسهل روز سیوم دهد پس بحب ایارج و حب شبیار تنقیه کند و طریق دادن آن
اینست که بعد از دو مسهل فلوس باز دو سه روز منضج داده منضج گرم نموده یکتوله حب را بروغن بادام و یا بروغن گاو
چرب کرده بورق نقره پیچیده از چهار گهڑی شب باقیمانده همراه آب گرم فرو برد و خواب کند و وقت صبح
منضج گرم که در آن مسهل گرم سوای مغز فلوس و روغن بیدانجیر مالیده صاف نموده باشند بنوشند و بجای آب غذا آنچه در مسهل
گرم میدهند بدهند و روز دوم گلقند عرق بادیان تخم ریحان نیز تناول کند و باز بدستور حب بدهد پس ازان معجون سیر و
دواء المسک حار و دیگر معاجین گرم مانند آن بخورد و روغن دهتوره و روغنهای گرم مثل آن بمالد و بعد از مسهل
به پیش ازان که در عمل شروع کند خواب کردن معین عمل است بشرطیکه مسهل قوی بود و الا مسهل را مضعف عمل است
و بعد از شروع در عمل هرگز خواب نشاید کرد خواه مسهل قوی بود خواه ضعیفه **صفت حب ایارج** سنبل الطیب
دارچینی عود بلسان حب بلسان سلیخه مصطکی اسارون زعفران از هر یک نیم ماشه صبر سقوطری هشت ماشه کوفته بیخته
سفوف سازند و بگیرند ازین سفوف دو درم تربد سفید مجوف خراشیده دو درم حب النیل غاریقون انیسون از هر یک
یکدرم شحم حنظل نمک هندی از هر یک سه دانگ کوفته بیخته بآب بادیان حب سازند **صفت حب شبیار**
صبر سقوطری سه درم پوست هلیله زرد ورق نقره گل سرخ مصطکی تربد سفید از هر یک یکدرم سقمونیا کتیرا از هر یک
نیم درم کوفته بیخته بآب بادیان حب سازند **صفت معجون سیر** که برای لقوه و صرع و فالج و رعشه نافع است
سیر پوست کرده نیم آثار در یک آثار شیر گاو بپزند تا جهار دو یا سه وزن عسل و سی درم روغن گاو و بر آن بریزند و

و بایکدیگر خمیر ممزوج نموده از آتش فرود گیرند و این دارو را کوفته و بیخته با آن بسرشتند قرص نقل بسازند جوزبوا
فلفل مصطکی قاقله کبار و قاقله صغار بلیله کابلی دارچینی زنجبیل هر یک دو درم عود خام زعفران از هر یک پنج درم خولنجان
هفتانه صفت روغن مقشوره سیماب تخم مقشوره زرنیخ هیشته از هر یک یکدرم روغن کنجد بیست درم
روغن را گرم نمایند تا که سرخ شود بعد از آن از آتش گرفته ادویه بیفزایند و از دسته آهنین خوب حل کرده بکار
برند از برای لقوه و رعشه و جمیع امراض باردۀ مزمنه نیز فائده میکند و همین است علاج فالج و آن استرخای
یکجانب بدن است در طول از سر تا قدم و گفته اند که هرگاه رنگ عضو مفلوج متغیر شود و صغیر و باریک گردد علاج پذیر
نیست و همین است علاج استرخا و آن ترهل ضعیفی است که ظاهر میشود در عضوی بسبب عجز قوت محرکه و همین است
علاج تمدد و آن تشنج عصب بود از جهت مبدأ . و از جهت خلاف آن چنانچه عضو بهیچ جانب حرکت نکند و همین است
علاج اختلاج یعنی جستن اعضا و همین است علاج رعشه آن علتی بود که در اعضای مرکبه حادث شود
بسبب عجز قوت محرکه از تحریک عضل با ثبات آن بطریق اتصال پس حرکات ارادیه بحرکات
غیر ارادیه با ثبات ارادی بتحریک غیر ارادی مختلط شود و همین است علاج خدر بارد و خدر عبارت از
نقصان یا بطلان از حس لمسی است و همین است علاج سکته و آن سدۀ تامه است که در بطون دماغ حادث شود
اعصا بسبب آن از حس و حرکت معطل شوند و فرق میان مسکوت و میت آنست که پنبه منقوش را برابر
سوراخ بینی صاحب سکته نهند اگر پنبه حرکت نماید معلوم کنند که زنده است الا مرده و همچنین اگر در برابر چشم
صاحب سکته شبیه چیزی یا چراغ دیده شود زنده بود و الا میت باید که صاحب سکته را تا هفتاد و دو ساعت
که سه شبانروز است دفن نکنند و همین است علاج تشنج و آن علتی است عصبی که عضله بسوی مبدأ خود حرکت
کند و از حرکت انبساطی باز ماند و عضو نیز تابع او شود و همین است علاج کزاز و آن تشنج عضلهای چنبر
گردن است و همین است علاج صداع بارد لیکن در صداع بارد احتیاج بارسال علق نیست و اما صرع آن سدۀ
غیر تامه است که در بطون دماغ یا مجاری عصبات حادث شود و روح نفسانی را از نفوذ در اعضا منع سازد و بقراط گفته که اگر
صرع بعد از بلوغ حادث گردد زائل نمیشود و دوار آن مرضیست که چنان پندارد که چیزها میگردد و سدر
و آن مقدمه دوار است و چنان محسوس میشود که بخاری از بدن متصاعد میشود و بسبب آن چشم تاریک
میشود و کابوس و آن مرضی است که چون آدمی در خواب رود پندارد که چیزی گران بر سینه او نشسته و
او را می فشارد و نفس او تنگ شود و آواز نتواند داد و نتواند جنبید و اکثر سبب آن ورم بلغمی دماغ است

وسبات و آن خواب مفرط طویل بود که بدشواری بیدار شود و جمود و آن مرضی است که آدمی ناگاه
بر یک حال بماند مثلاً اگر ایستاده باشد همچنان استاده بماند و اگر نشسته باشد نشسته بماند و نسیان یعنی
فراموشی علاج جمیع امراض مانند علاج صداع بارد است معجون و بید الورد از برای صداع و دوار و سدر
نیز فائده میکند و نیز برای استسقا نفع عظیم دارد و برای ضعف معده و تفتیح سده جگر و تحلیل ورام و دبیلات
و منع صعود ابخره و دود و طنین سودمند است و قرص مثلث در آب خنا طلا نمودن صداع بارد را نیز
نافع بود و چون بندق هندی یعنی ریٹهه در آب سائیده دو سه قطره سعوط نمایند صداع و مرض شقیقه بسیار
مفید بود و چون جند بیدستر بر صاحب لیسر غش مالیده شود یا ببوید نافع بود و مضغ کباب چینی و دارچینی و وج
و عاقر قرحا برای فالج و لقوه بسیار نافع است و مغز سر مرغ چون پخته بخورد موجب دقت ذهن و نافع است
لسان را و خوردن تریاق و مثرودیطوس از نیم درم تا یک درم از برای سکته و فالج و لقوه بسیار نافع است
و نمایه گرم کرده بر سر گذاشتن و کندر و عاقر قرحا و جند بیدستر بویانیدن صاحب سکته را بسیار مفید بود و تنقل از حب
صنوبر بالخاصیت نفع میکند صاحب لقوه و فالج و نظر کردن در آئینه چینی نافع ترین اشیاست
امراض صاحب لقوه را و آئینه چینی آنست که از مس و نقره و برنج ساخته باشند و شراب و سرکه ضار ترین اشیاست
امراض اعصابی را و اجتناب از خوردن شب در امراض دماغی واجب داند و عاقر قرحا و مویزج در سرکه
کهنه و آب پودینه سائیده طلا نمودن به آخذر مفید بود و اسطوخودوس و کشنیز خشک هر یک یکماشه در یک تولیه
اطریفل کشنیزی آمیخته بدهد از برای دوار و سدر و کابوس مفید بود و حلتیت با سکنجبین خوردن برای صرع بسیار
نافع است و عود صلیب بقدر یکماشه جدوار یکماشه در عرق بادیان سائیده در حلق چکانیدن فائده
بلیغ میکند و بوئیدن خیرمایه حیوانات خصوصاً خرگوش با سرکه نیز از مجربات است و همچنین سنگ عقیق
سائیده چون مگر بنوشند فائده میکند و شرب بندق هندی و سعوط آن در آب چقندر نیز نفع دهد
و چوره عود صلیب در ریسمان کبود بسته در گلوی مصروع انداختن مجرب اشیاست و آویختن لسبد
و یاقوت بالتقمی و زمرد در گردن مصروع بسیار مفید است و آویختن دم موش بر سر صاحب صرع مجرب
دانسته اند و بوئیدن عاقر قرحا و آویختن آن نیز نافع است و سعوط استخوان سوخته انسان شفا میدهد
از صرع و بوئیدن جند بیدستر و حلتیت نیز نفع میکند و تبخیر تاج خروس نیز نافع است و غذا از گوشت بره
و مرغ و کنجشک مناسب بود و مالیخولیا و آن تغیر ظنون است بسوی بدی و فساد و ... مرض

همیشه بد اندیشی و ترسان و اندوهمند باشند بغیر سببی ظاهر اگر از احتراق خون بود صاحبش همیشه فرحان
و خندان بود و اگر از احتراق صفرا باشد با جنون و غضب و اضطراب بود و اگر از احتراق سودا باشد با گریه
و کثرت خوف و فکر بود و اگر از احتراق بلغم بود با کسل و سکون بود علاج آن اگر از احتراق خون باشد
فصد هفت اندام کنند بعد از ان فصد صافن نماید و اگر خوف سقوط قوت نباشد در حال ابتدا الفصد
کنند و باید که نشتر وسیع زنند تا ماده غلیظ بیرون آید حجامت بشرط هر دو ساق پا نیز مفید بود و حجامت قبل از
دو سالگی و بعد از شصت سالگی روا نداشته اند و منع از ان نموده اند و در زلو هم همین اعتبار است لیکن
در هند معمول است که صبیان را که چله گذشته باشد ارسال زلو میکنند و جذب زلو از حجامت قوی بود و فصد بعد از
دوازده سالگی و نزد بعضی از چهارده سالگی تا آخر عمر جائز است و حجامت در شانزدهم و هفدهم تا بیستم بهتر بود و فصد در وقتیکه
قمر ناقص النور باشد مناسب بود و اگر ضرورت باشد در هر حال و در هر وقت فصد و حجامت بکار برند مگر در روز
بحران نکنند و آبستن و حائض و نفسا و قولنجی و فربه و لاغر بسیار را فصد نکنند و کسیکه در فصد غشی کند پیش از فصد قی
باید کرد و صفراوی مزاج را پیش از فصد شربت انار و سیب و بلغمی مزاج را گلقند و مربای مناسب بود و استاد
مرحوم زنی را که در اثنای فصد عادت غشی داشت حکم فصد در نهار فرموده‌اند از ین تدبیر باز غشی نکرد و فصد سر
تنقیه خون از ما فوق گردن میکند و باسلیق از ما تحت گردن و هفت اندام از تمام بدن و حبل الذراع حکم سر دارد
و ابطی حکم باسلیق و اسیلم ایمن اوجاع کبد را و ایسر اوجاع طحال را نافع بود میباید که بعد از فصد اسیلم دست را در آب
گرم دارد و فصد عرق النسا جهت وجع عرق النسا و تقریب فصد صافن از برای ادرار حیض و منافع عرق النسا
از برای اماله ماده باسفل و فصد مابض که در باطن گوزانست در ادرار طمث و اوجاع مقعد از صافن اقوی بود و فصد
چهار رگ از برای قلاع و قروح و بثور دهن و فصد عرق زیر زبان که در باطن ذقن است برای اختناق و اورام لوزتین
حجامت تنقیه از نفس عضو میکند و ضرر آن باعضای رئیسه کمتر رسد و چه هر روح را کم استفراغ میکند و حجامت بر ساق
نظیر فصد صافن بود و حجامت بی شرط برای جذب ماده از جهتی بجهتی و برای تحلیل ریاح و تسکین درد نیز نافع بود
تبرید صاحب مالیخولیا از آمله مربی شسته بورق نقره پیچیده همراه شیره آلو بخارا یا شیره کشنیز خشک شیره خرفه
سیاه شربت نیلوفر تخم خرفه تخم خشخاش کنند و در مفرح بارد با شیره زرشک شیره آلو بخارا شربت انار شیرین نیز نافع
بود و روغن بنفشه و روغن بادام و روغن کدو بر تارک سر مالیدن و در بینی و گوش چکانیدن مفید بود
و تبرید جگر از گلاب و صندل و کافور کنند صفت مفرح بارد که درین باب بغایت مجرب است

مروارید ناسفته کهربای شمعی هریک یکمثقال گل گاوزبان طباشیر سفید مغز تخم کدوی شیرین تخم خرفه مقشر
از هریک دو مثقال عنبر اشهب خوشبو ورق طلا محلول ورق نقره محلول از هریک دو دانگ رب سیب شیرین رب به
شیرین از هریک بیست مثقال نبات سفید یکصد و بیست مثقال گلاب بیست و پنج مثقال بید مشک کشمیری
بیست و پنج مثقال بطریق معمول معجون سازند خوراک از یکدرم تا یک مثقال و اگر احتیاج تنقیه شود نضج ماده از
منضج بارد باید نمود و پس هرگاه نبض مریض ملائم شود و قاروره که در و غلیظ گردد و رنگ آن از سفیدی بسیاهی
زند چهار ایته اسطوخودوس بسفایج هریک هفت ماشه افتیمون هلیلجات از هریک شش ماشه سنای مکی افتیمون در پارچه
کتان بسته هریک پنج ماشه غاریقون دو ماشه در مسهل بارد زیاده نموده تنقیه کنند و همین است علاج مالیخولیای
صفراوی لیکن تبرید و تسکین درین قسم زیاده باید نمود و اگر بعد از مسهل تنقیه بحب افتیمون کنند انسب بود
بدانند که در سوداوی که از احتراق خلط حادث میشود بعضی از علامات آن خلط که از احتراق آن سودا حادث
شده نیز میباشد پس در منضج و مسهل آن ادویه مخصوصه آن خلط نیز میباید بجمیع وجوه رعایت آن خلط نمایند صفت
حب افتیمون افتیمون دو درم غاریقون تربد سفید مجوف خراشیده در روغن گاو چرب نموده
اسطوخودوس بسفایج فستقی هریک دو درم بکوبند و بآب بادیان بسرشند و این همه یک خوراک است و طریق
استعمال مانند حب ایارج است و در مالیخولیای بلغمی سوداوی آلو بخارا پنج دانه گل گاوزبان گیلانی
هریک پنج ماشه گل سرخ اسطوخودوس تخم کاسنی نیم کوفته شاهتره تخم خطمی سفید هریک هفت ماشه و در منضج حار افزایند
و ادویه شدید الحرارة را موقوف نمایند پس هرگاه ماده نضج یابد روز مسهل بسفایج فستقی افتیمون در پارچه کتان
بسته چهار ایته هلیلجات غاریقون تربد موصوف در مسهل افزایند و چون ماده غلیظ محتاج منضج زیاده میباشد
لیکن در اثنای مسهلات منضجات دهند و در مالیخولیای سوداوی ترطیب زیاده باید نمود و اگر در بلغمی بعد از تسهیل
مغز فلوس تنقیه بحب ایارج نمایند و در سوداوی بحب افتیمون کنند اولی بود و در مالیخولیا صفراوی و سوداوی
بعد از تنقیه ماء الجبن و شیره تخم و ماء القرع بسیار مفید بود و تقویت دل از مثل مفرح و دبیلوس و دواء المسک حار و مفرح
حار باید کرد صفت دواء المسک حار زرنباد و درونج عقربی مروارید ناسفته کهربا بسد از هریک دو درم
ابریشم مقرض سوخته پنج درم بهمن سرخ بهمن سفید سنبل الطیب ساذج هندی قاقله قرنفل از هریک پنج درم اشنه
دار فلفل زنجبیل از هریک چهار درم مشک سه ماشه عسل سفید یک آثار ابریشم را مقرض نمایند که مثل
غبار گردد پس جواهر خوب صلایه کرده باقی ادویه کوفته و بیخته با عسل سفید بسرشند شربت نیم مثقال

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

ولعد از دو ماه چون جدوار چهارم حصه معجون بیامیزند و در جمیع افعال خصوصاً در دفع سموم اقوی خواهد بود صفت
مفرح حار سعد زرد و قرنفل سنبل الطیب مصطکی اسارون زرنب زعفران از هر یک سه مثقال بسباسه قاقله کبابه
و صغار جوز بوا از هر یک یک مثقال عود خام چهار و نیم مثقال عسل هفتاد مثقال علی الرسم بسرشند خوراک نیم مثقال
و برای صاحب این مرض تفریح و انبساط و تنویم نافع ترین اشیاست و ترتیب هوای خانه و ریاحین عطریه در خانه ریختن
و بویانیدن روغنها و روائح طیبه و خورانیدن اغذیه مرطبه فاضل الکیموس و در حمام نشستن بعد از اغذیه و آب گرم
بر سر ریختن بهترین تدبیر است و از کثرت جماع و از اغذیه که سودا زیاده کنند مانند عدس و کرنب و گوشت خشک و
از حریف و مالح و شدید الحموضت احتراز ضرور است و هرگاه فساد طعام خصوصاً حموضت فم معده معلوم شود
قی کنانند و قرشی گفته که نصف درم افتیمون با آتش جوش دهند و میکنند جنون را در یکروز ولیکن احوط آنست که اول از قدر
قلیل شروع سازند و بتدریج تا مقدار مذکور رسانند و در مالیخولیای مراقی اگر سبب مرض ورم حار مراق باشد علاج
ورم حار باید کرد و گذاشتن محجمه بشرط بر مراق مفید بود و گفته اند که فصد باسلیق چپ در این مرض مفید بود و نوشیدن شیر خر
بسیار نافع بود و اگر ماده سرد باشد بطولات حاره و ضمادات حاره باید کرد و در این قسم تنقیه از ادویه شدید الحرارة
نباید کرد و گلقند و سکنجبین و مفرح های و جوارشهای مقوی معده و دل مفید بود و غذا چوچه مرغ و زرده بیضه و
مانند آن مناسب بود و علامات مالیخولیای مراقی کرب و قلق و تنگی سینه و تهوع و جشای حامض و جوع مفرط و
درد در میان هر دو شانه باشد **زکام و نزله** فضلاتی که از دماغ فرود آید اگر بمنخرین آید زکام گویند و اگر بحلق
و سینه آید نزله گویند و اگر حار باشد علامات آن سرخی چشم و تیزی رطوبت که از دماغ می آید علاج آن بهدانه
و عناب و سپستان و تخم خطمی سپید گاوزبان گیلانی در آب جوش خفیف داده صاف نموده شربت بنفشه داخل
کرده بدهند و اگر از نزله باز نایستد گوندکتیرا هر یک یک ماشه و خمیره خشخاش آمیخته همراه همین جوشانده زیاده کنند
صفت خمیره خشخاش کوکنار کلان با تخم صد عدد نیم کوب ساخته دو پاو و نیم آثار آب باران بپزند و صاف کنند
یک نیم آثار قند سفید انداخته بقوام خمیره آرند **شربت بنفشه** گل بنفشه خشک هفت و نیم مثقال در آب تر کنند
و بجوشانند و با یک آثار شکر سفید بقوام آرند و اگر گل بنفشه تازه باشد چهار آثار بگیرند و بهمین طریق ساختن
شربت نیلوفر است افیون زعفران گوندکتیرا هر یک یک ماشه همه را سائیده در آب کوکنار سپید یا تخم مرغ
آمیخته کاغذ را مثل روپیه تراشیده سوزن زده بران مالیده و بر هر دو شقیقه بچسپانند و نیز در آب مذکور ازین
ادویه حب بسته بقدر دانه موشه فرو برد و از تخم خشخاش گوندکتیرا صمغ عربی نشاسته حب ساخته در دهن فرو گیرد عنب الثعلب

گلنار و کشنیز کوکنار در آب جوشانیده صاف نموده غرغره کنند و مدام عطسه گیرد و اگر حاجت تنقیه شود بعد از نضج
از مسهل بارد و حب بنفشه تنقیه کنند **صفت حب بنفشه** بنفشه تربد رب السوس ورق گل سرخ از هر یک یک درهم
سقمونیا نیم درهم غاریقون نیم درهم کوفته بیخته بآب تازه سرشته حبها سازند جمله یک شربت است و طریق استعمال
این شکل حب ایارج است و در صورتیکه ماده بلغمی باشد تنقیه از مسهل گرم و حب ایارج هم مضایقه ندارد و اگر ماده تیز
با حدت باشد اول فصد سر رو نماید و تبریدی که در صداع مذکور شده بعد و روغنهای سرد مانند روغن نیلوفر و کدو استنشاق
نماید و از کافور و صندل تبخیر کنند تا زکام زائل نشود و از خوردن گوشت احتراز نماید و اگر چه نزله حار باشد از
هوای سرد و آب بسیار سرد اجتناب نماید و خواب بروز خصوصاً بعد از طعام نکنند و در ابتدای نزله را حبس نسازد و بلکه اگر
محتبس شود از شکر طبرزد و کاغذ و غیره دود و تبخیر کنند و نیز طبیخ بابونه و مانند آن انکباب نماید **امراض چشم** اگر شب کوری عارض شود باید
زهره گاو قدری در شیشه کرده دو روز در آفتاب گذارد و پس استعمال نماید و نوشادر و شب یمانی سوخته برابر گرفته
باریک سائیده در چشم کشند بلا تفتیش گفته که چون از فلفل و وج در جگر بزغرس کنند و بریان نمایند و صدیدی که از آن بر می آید
در چشم کشند برای شب کوری عجیب است و کندش و صبر و جند بیدستر بوئید اگر گل گنجد چهار صد عدد و گل
چهار صد عدد و فلفل گرد چهار صد عدد و شب یمانی برشته دو درهم بیخته باریک نموده استعمال کنند از برای بیاض یعنی
سپیدی که در چشم افتد مجرب و از موده است و دخان شدروس تا قدری مشک و عنبر در چشم کشیدن احول را
که آن عبارتست از آن که مریض یک چیز را دو چیز بیند فائده میکند و دخان شدروس باین طریق گیرند که شدروس
سائیده در پارچه آگنده فتیله ساخته در چراغ گذاشته روغن گنجد اندازند و روشن کنند و بالای آن طاس نحاس
واژگون دارند تا دخان جمع شود از کارد یا پر مرغ گرفته بکار برند **خیالات** و او آنست که در هوا و بر روی چشم
اشکال و الوان مختلفه دیده شود و اگر بسبب نزول باشد علامتش گفته میشود و گفته اند که چون خیالات تا شش ماه
بیک تیره بماند و کدورت بصر و ضعف آن بیفزاید آن چشم از نزول ایمن ماند و اگر بسبب ابخره سودائی و دماغ باشد
اطریفلات و خمیرجات و دیگر مقویات دماغ نافع بود و اگر بسبب ابخره معده باشد اصلاح معده و تقویت آن کنند **نزول الماء**
و آن عبارتست از رطوبت غریبه که در ثقبه عنبیه جمع آید و مانع ابصار شود علامت او آنست که مریض نزدیک ماند
پشه و موی و دود پیش چشم محسوس شود و چیزی را که بسیار روشن باشد مانند چراغ و ماه مضاعف بیند چون مستحکم شود
و سفید و صاف و رقیق باشد بغیر از قدح علاج نبود و در ابتدای آن تخم کتم باریک سائیده و در شهد آمیخته
در چشم کشند و دخان کندر که مانند دخان شدروس گیرند برای ابتدای نزول آب و سیلان

رطوبت از مجربات استاد است و مداومت خوردن اطریفلات و مربیات کند و این سعوط از مجربات است
صفت آن مشک خالص یکماشه زعفران دو ماشه با چهڑ یکماشه کاپهل چهار ماشه کوفته بیخته قدری قلیل
استعمال کند و عصارهٔ آمله نیز نافع بود و اگر از لاجورد و حجر ارمنی خسته تمر سوخته و خیار کنند و پوست صنوبر سنبل الطیب
سرمه ساخته در چشم کشند ریختن مژه را باز دارد و روغن خسته زرد آلوی تلخ در مژگان مالیدن بعد از آن که با آب
نمک شسته باشند قبل اجفان را یعنی پوشش که در پلک مشکون شود مفید بود و همچنین صبر و سونیرج را طلا نمودن
نافع است شعر منقلب و شعر زائد شعر منقلب آنست که سرهای مژگان از گون بجانب چشم باشند و شعر
زائد آنست که موی زائد باطن پلک فروتر از منبت مژه میروید علاج آنست که آن موی را بر کنند و شیر انجیر و
خون ضفدع با خون قراد شتر یا خون قراد سگ بر موضع نتف طلا کنند و عصاره آمله از برای ضعف بصر و
سوزش چشم و رفتن آب از چشم مجرب است طریق ساختن انیست که آمله را در هاون سنگی یا چوبی بکوبند
و آب آنرا بیفشارند و در آتش ملائم بپزند و از دسته بیب حرکت دهند تا بقوام عسل غلیظ آید همه کار استاد
مرحوم از برای تقویت استعمال مینمودند صفت آن صدف سوخته چهار ماشه توتیای کرمانی بریان مغسول
لبست ماشه نبات سفید شش ماشه کوفته بیخته در چشم کشند و از برای سبل و دمعه و بقایای رمد نیز استعمال میکردند و اگر
درین امراض ازین تدبیرها فائده نشود بعد از نضج تنقیه از مسهل حار کنند بعد از آن حب ایارج و حب شبیار بخورند
قروح چشم اگر در قرحه چرک بود اول ماء العسل در چشم کشند و شیر زنان در چشم چکانند بعد از آن شیاف کنند
در چشم کشند صفت آن انزروت نشاسته صمغ عربی کندر سفیده ارزیز و سفیدی تخم مرغ آمیخته شیاف
سازند و شکوفه سوخته و تباشیر مغسول هر دو سائیده در چشم نمایند و چون زنگار سه درم اقلیمیای فضه و اشق
صمغ عربی سفیده ارزیز از هر یک ده درم با آب سداب سرشته شیاف سازند برای جرب چشم و سبل و دمعه و کل
چشم مجرب است بادام کوفته و بیخته مثل غبار سائیده بر اجفان بپاشند و سه ساعت بگذارند زائل میکند جرب عین را
و کافور محلول در آب نیز نافع است جرب چشم آن باشد در باطن پلک با آن خارش بود دمعه آنست که همیشه
چشم از اشک پر باشد و گل چشم را بهندی پهولی گویند شعیره درم دراز باشد چو بر منبت اجفان حادث
میشود و باید که در ابتدای مرض رسوت گل ارمنی صبر و رات کاسنی سائیده ضماد نمایند بعد از آن خون کبوتر
طلا نماید و ضماد کردن با موم گداخته نیز مفید بود و چون فلفل دار فلفل هر یک یکدرم زعفران چهار درم عفص
یعنی مازو رسوت شش درم سنبل الطیب چهار درم کافور ده دانگ بکوبند و بکار برند برای حرقت عین فائده میکند

و چون سوخته فتیله چراغ بر تهالی حبشی نهند و اندک تیل چراغ بر آن انداخته از سپیاری اچهالیه بسانید
و ساییده آنرا در چشم کشند برای سلاق مجرب است و سلاق آنست که جفن غلیظ و سرخ گردد و باشد که مژه بریزد
و بیشتر بعد از رمد حادث شود زنگار سافج از هر یک یک درم و نصف اقلیمیا و درم اشق سکبینج دار فلفل هر واحد نصف درم اشق
و سکبینج را در شراب کهنه حل کنند و ادویه کوفته و بیخته با آن سرشته و شیاف ساخته در چشم کشند ناخنه جرب و چرک ناسور را
از بیخ کهنه پاک کنند و مونگ را خاییده بر ناسور بندند و استخوان سر گربه که در زمین نهایت چهل روز دفن کرده باشند ساییده فرو نمایند
و آب برگ توری عضو صاحب جنگی در ناسور انداختن بغایت نافع است و چکانیدن شیاف غریب نافع بود صفت
شیاف غریب صبر کندر انزروت گلنار دم الاخوین کحل شب هر یک یک درم زنگار دانگی و نیم بگلاب شیاف
سازند و بر ناسور داغ نهادن نهایت مفید بود و اگر درین امراض از این ها فائده نشود فصد کنند و تنقیه از مسهل
حسب ایارج نماید طرفه نقطه سرخ در ملتحمه حادث شود و علاج آن در ابتدا قطره خون بال کبوتر و یا بط و یا گل ارمنی
در چشم چکانند و در انتها با محللات چکانیدن مفید بود و تکدر که سرخی خفیف باشد در چشم بی رمد حادث میشود و علاج
آن خفیف از علاج رمد بود و رمد ورم بود در ملتحمه یعنی در سپیدی چشم سبل که پرده بود در چشم که از انتفاخ رگهای ملتحمه و قرنیه
حادث میشود و علاج آن لعاب بهدانه شیره عناب شیره مغز تربوز شربت نیلوفر تبرید کنند و از صندل گل ارمنی رسوت
هر یک برابر در آب گشنیز سبز ساییده گرد اگرد چشم ضماد سازند و پارچه از مخمل رنگ نموده مدام بالای چشم دارد و باید که دوا
هندی است چون در آب ساییده گرد اگرد چشم طلا کنند مفید بود و این گهره برای ورم چشم و درد و دمعه بسیار مجرب است
صفت آن لیموی کاغذی یک رطل افیون خالص سه درم شب یمانی ربع رطل اول شب را در ظرف آهنین بریان
کرده بعد از آن افیون داخل کرده و آب لیمون بقدری ریز و داخل ساخته از دسته آهنین حل کنند تا مخلوط شود و آب
لیمو فانی گردد بعد از آن همین دستور آب لیمو داخل کرده باشند تا که بوجه نیک مخلوط شود و جهیا بسته نگاه دارند و بوقت حاجت
با آب ساییده اندکی گرم کرده گرد اگرد چشم طلا کنند و اگر پهتکری را در روغن گاو بریان نمایند و افیون انداخته و قدری
روغن زرد دیگر بالای آن ریخته در کهرچه آهنین از دسته آهنین خوب مخلوط کنند و بکار برند نیز مفید بود و شیاف
ابیض در شیر دختر و یا شیر بز حل کرده در چشم کشیدن نیز نافع است صفت شیاف ابیض نشاسته یک درم سفیده
ارزیز صمغ عربی کتیرا از هر یک سه درم در لعاب اسبغول یا سفیده تخم مرغ سرشته شیاف سازند از برای جمیع امراض
حاره و تحلیل اورام در روع آن مفید بود و این حب نیز مفید است صفت آن گیرو چهار درم افیون یکدرم
زنجبیل ربع درم عربی ربع درم همه را کوفته بیخته در آب کوکنار حب بسته نگاه دارند و بوقت حاجت در آب کوکنار ساییده گرد اگرد چشم

طلا کنند و اگر این تدبیر فایده نکند فصد سر رو از جانب مرض بگیرند و زلو پس هر دو گوش و در فقره گردن هفت
عدد بچسپانند و روز دوم نیز چنین کنند و اگر احتیاج تنقیه شود نضج ماده از منضج بارد نموده از مسهل بارد تنقیه کنند حب هلیله
خورد و طریق استعمال این مثل حب ایارج است و در صورتیکه ماده مرکب باشد و یا مزاج مریض گرم باشد تنقیه از حب
ایارج هم مضایقه ندارد صفت حب هلیله پوست هلیله زرد پوست هلیله کابلی هلیله سیاه آمله مقشر
پوست هلیله گل سرخ از هر یک سه ماشه سنا مکی ششماشه غاریقون ترم سفید تربد سفید مجوف خراشیده لاجورد
مغسول از هر یک دو درم کوفته و بیخته حب ها سازند و اگر لاجورد نباشد صبر مصطکی از هر یک دو درم عوض آن
کنند و ورد بیخ رمد عظیم بود که ملتحمه متورم شود و چشم نیک بند نتواند کرد و علاج آن مانند علاج رمد بود و
رسوت و گیرو با آب کوکنار طلا نمودن برای ازاله کهانجی مفید بود و بعد از آنکه پختگی معلوم شود زغال کهنه دیوار
خام را با آب سائیده بیرون پلک طلا کنند و اگر عسرت نضج مطلوب باشد قرنفل زرد چوب در آب سائیده طلا نماید خانه زنبور طلا
نمودن نیز نافع است روزکوره علاج آن لعاب بهیدانه لعاب اسپغول شیره خشخاش شربت نیلوفر تناول کنند و
شیر بخورد روغن بنفشه و روغن کدو در بینی چکانند و ترطیب و تقویت دماغ با غذیه مرطبه و تقلیل خون با غذیه لطیفه بر حسب
کله پاچه کنند و در آب سرد غوطه زند و برود و حضرهم در چشم کشند صفت برود حضرهم سنگ بصری مغسول دو درم پوست
هلیله زرد و زنجبیل زرد چوب از هر یک پنجدرم دار فلفل مامیران از هر یک سه درم نمک هندی یکدرم کوفته و بیخته
در آب غوره بپرورند و در سایه خشک کنند و دیگر بار کوفته بیخته استعمال کنند از برای سبل و ناخنه و سلاق و دمعه نیز
مفید بود و برود رطوبت غلیظ که اندرون جفن منحجر شود میباید که انزروت با ندی طلا کنند و اگر تحلیل نشود شق کنند
و بیرون آرد امراض گوش اگر درد گوش از گرمی عارض شود علامت آن سرخی گوش و سوزش آن باشد و در تسکین
آن از اشیای بارده بود تدبیریکه در رمد گذشت بباید داد و مهاور روغن گل و شیر دختر یا شیر تر حل کرده نیمگرم در گوش چکانند
و شیاف ابیض در شیر تر یا شیر دختر چکانیدن مفید بود و روغن گل با اندک سرکه جوشیده نیمگرم در گوش چکانند و ماء القرع و
ماء الخیار در گوش چکانیدن نیز فایده بکند و اطراف گوش بصندلین و گلاب و گشنیز سبز و کاهو طلا کنند و عنب الثعلب
گل خطمی گل بنفشه کوکنار در شیر گاو جوشانیده بخار آن بگیرد و اگر درد گوش بنهایت سخت باشد اندک افیون در
روغن گل حل کرده نیمگرم در گوش چکانند و اگر از ورم باشد نیز مفید بود و عنب الثعلب و حب دار صندلین سوده گل ارمنی
در آب گشنیز سبز سائیده گرداگرد گوش طلا نماید و طلا انزروت با آب گشنیز سبز یا آب عنب الثعلب سبز نیز مفید بود صفت
طلای نمر و صندلین مامیثا گل ارمنی رسوت سفید آب بوش مهندی تخم کاسنی طباشیر سفید

کافور کوفته بیخته و در لعاب اسپغول سرشته شکل نرد تیار سازند و اگر ازین تدبیر فائده نشود فصد سر کنند و اگر حاجت بزلو
افتد نیز بکار برند و اگر احتیاج بنفسته شود نضج ماده از منضج بارد نموده بمسهل بارد تنقیه کنند و اگر بتحلیل نشود و درد زیاده گردد
و تب شدت کند میباید که لعاب حلبه تخم کتان تخم مرو بشیر دختر آمیخته نیم گرم در گوش چکانند تا نضج یابد و منفجر شود پس فتیله
پنبه کهنه ساخته بعسل سرشته در گوش نهند تا پاک شود بعد ازان انزروت سائیده بر فتیله که بعسل سرشته باشند پاشیده
در گوش گذارند و اگر بسبب طول زمان قرحه کرم متولد شود علامتش آنست که حرکت آنها محسوس شود عصاره افسنتین
یا سرکه در گوش چکانند و چکانیدن آب برگ شفتالو نیز مفید بود و هر گاه بعد از ازاله بیرون کنند ادویه قاتل کرم که بجهت کرم در
درد سر گذشته در اینجا نیز مفید و همین است تدبیر هوام که در گوش رود و اگر آب در گوش رود میباید که کف دست را بر سوراخ گوش
نهند و بر یک پا ایستاده بجستن شروع کنند یا قدری پنبه را بر سری پیچیده گرم کرده در گوش نگه دارند تا جذب کند و اگر
درد گوش از سردی باشد روغن بابونه روغن سوسن روغن بلسان نیم گرم کرده در گوش چکانند و روغن ترب و روغن
بادام تلخ نیز درینباب مجرب است **صفت** برآوردن روغن بادام تلخ مغز بادام تلخ مقشر کرده بکوبند و اندکی
نبات سائیده آمیخته در طبق مسی بر آتش نرم حال گذارند و دست را از آب تر ساخته مغز بادام را بفشارند و ظرف را
اندکی کج دارند و همین است ترکیب برآوردن روغن بادام شیرین و روغن کدو و این روغنها را بغیر از آتش
بر می آرند **صفت** ساختن روغن بابونه بگیرند قدری گل بابونه و در روغن کنجد بیندازند و در شیشه کرده در آفتاب گذارند
و چون گل بابونه پژمرده شود بیرون کنند و مکرر همچنین بعمل آرند و همین است ترکیب ساختن روغن گل و روغن سوسن و
روغن بنفشه و روغن نرگس و روغن یاسمین **صفت** روغن ترب روغن کنجد یکجز و آب ترب سه جزو بجوشانند تا آب فانی گردد
و روغن باقی ماند نیم گرم در گوش چکانند برای ثقل سمع و بادی که در گوش بود نیز فائده میکند و روغن کهنه در گوش
انداختن مسکن درد است و همچنین دو سه قطره از شیر زن قوم در گوش چکانیدن درد را ساکن میکند و همچنین آب برگ سلق نیز
مجرب است و بگیرند گرده بز گاو و قدری از تخم آن نمک سائیده بران پاشند و نیم بریان کنند و فشرده آب آنرا بگیرند و در
گوش چکانند بجهت گرانی گوش و درد آن بتجربه رسیده است اگر درد بسبب ورم سرد باشد عنب الثعلب مغز فلوس اکلیل الملک بابونه در آب
کشنیز سبز سائیده نیم گرم نموده گرد اگرد گوش ضماد نماید و همین ادویه را در شیر گاو جوشانیده بخار آن بگیرد و روغنهای
مذکوره در گوش چکانند و طبیخ برگ سیب مسکن درد گوش است و باد سرد و آب سرد که بگوش رسد درد پیدا کند علاج آن
نیز همین است و همین است علاج درد گوش که بسبب ریاح باشد و گوش را گرم داشتن مفید بود و چون بازو باریک
سائیده و در شراب کهنه آمیخته بچکانند رطوبت صرف که از گوش سائل شود قطع کند اگر تنقیه حاجت شود

نضج ماده از منضج حار نموده بمسهل حار تنقیه کنند پس از ان حب ایارج و حب شبیار خورد و شخصی را که نقصان یا بطلان
در سماعت او عارض شود نیز علاج همین است و روغن های مذکور و روغن زرد آلوی تلخ در گوش چکانند و انجیر خرد
بکوبند و فتیله ساخته در گوش نهند و مومیائی با روغن گل هم گرانی گوش نافع بوده و طنین یعنی آمدن آواز در گوش
همین علاج دارد روغن قسط را چکانیدن هم مفید بوده و اکلیل الملک و بابونه و شبت و نرگس در آب
جوشانیده بخار آن بگیرد صفت روغن قسط قسط ده درم نیکوفته شبی در سرکه بخیسانند و ربع آثار آب
بجوشانند تا به نیمه آید نیم آثار روغن کنجد بسر آن بریزند و بجوشانند تا آب فانی شود و روغن بماند و چون افسنتین
با سرکه جوشش داده صاف نموده نیم گرم در گوش چکانند خارش گوش را ببرد و اگر گوش را اعظم ناخوش آید تقویت
دماغ از اطریفلات و خمیرجات کنند و شمومات و مفرحات و مقویات دماغ بکار برد **امراض بینی** اگر خون از بینی
آید تبریدی که در رمد گذشت باید داد و گل ارمنی با سرکه بر سر ضماد کنند و اگر آمله خشک در آب سائیده بر یافوخ ضماد کنند
نیز فائده مینماید و کافور قدری در سرکه جوشانیده در بینی چکانیدن خون آمدن از بینی باز دارد و آنچه معمول و مجرب است
و کافور قدری در آب افشرده سرگین خر حل نموده در بینی بچکانند در حال رعاف را بند میکنند و اگر قدری افیون اضافه کرده شود
اقوی خواهد بود و همچنین پشم شتر سوخته در بینی دمیدن در حال رعاف را بند میکند و ازین تدبیر فائده نشود فصد
سر و کنند و حجامه بر دوش و شکم نهند و رعافی که در روز بحران واقع شود قطع نکنند چشم بطلان یا نقصان قوت شم هم میشود
قلقل شونیز کنند پس مشک سائیده سعوط کنند بعد از ان که دهن پر آب کرده باشند تا دوا اندرون دهن نرود و شخصی را بطلان
شم عارض گردید با وجودیکه تنقیه دماغ بکر نمود هیچ فائده نشد روز عطسه آمد و بلغم غلیظ دفعة از راه بینی بر آید صحت یافت
و سرکه بجوشانند و در شیشی تنگ کرده پیش بینی نهند و شونیز و خردل و شحم حنظل و پودینه در آب جوشانیده بخار آن به بینی رسانند
صاف نموده سعوط کنند و اگر ازین تدبیر فائده نشود بعد از نضج از مسهل حار و حب ایارج تنقیه کنند و گاه باشد که گوشت
زائد در منخرین روید و موجب این مرض گردد و آنرا البواسیر الانف گویند علاج آن فصد سر و کنند و در پهلو بچسپانند تبریدیکه
در رمد گذشت بعد از ان تلیین طبیعت بمسهل ها نموده بحب هلیله تنقیه کنند و زاج دو درم زنگار نیم درم سائیده
به فتیله سرشته در بینی نهند و حب السلاطین چهار جزو زنگار دو جزو سیر دو جزو در انگوت سائیده بر موضع بچسپانند بالای آن مرهم زنگار
نهند و سجی و چونه در آب سائیده ضماد کردن بسیار فائده میکند **صفت مرهم زنگار** علک البطم و اشنج هر یک پنج درم زنگار
دو درم با روغن زیت بسازند و اگر ازین تدبیر زائل نشود قطع کنند **قروح الانف** اگر زخم بینی تر بود و لود از فصد
و حجامت پس مسهل و تنقیه مرهم سفیده استعمال کنند و اگر خشک باشد موم روغن و روغن بنفشه و روغن کدو بمالند و خشکی بینی را

نیز همین علاج بود و اگر به روغن گل و روغن بیدانجیر سعوط کنند عطاس را نافع بود و همچنین بوییدن تفاح نیز نافع
و همچنین بعد از تنقیه صندل و گلاب و کافور و روغن گل را ببویند خارش بینی را سودمند بود و شخصی که بوی بد دریافت کند و بوی نیک
چند بید ستر بدام و بینی او چکانند و چکانیدن بول خر بسیار نافع بود و سعد و قرنفل و سنبل و سنبل زرد را بسایند در بینی دمند
و اگر بدین فائده نشود تنقیه بلغم از مسهل و حب ایارج کنند و شخصی که بوی نیک را بد و بوی بد را نیک شناسد شونیز و آن هم بچکانند و اگر
فائده نشود تنقیه خلط محترق نماید **امراض دهان و لب و زبان** جوشش دهن که سرخ باشد تبرید کنند و اگر در زبان گزند گشته
مفید بود و طباشیر و گلسرخ کهنه سفید مغز کنول گٹه کافور زرد ورد کوفته و بیخته بر زبان بپاشند و صندل سفید در گلاب سائیده
بر زبان مالیدن فائده میکند و برگ حنا در آب تر کرده مالیده صاف نموده کافور را در آن حل نموده مضمضه کنند همچنین مضمضه از لعاب
اسپغول و آب گشنیز سبز و ریباب نیز مفید بود و اگر بدین تدبیر فائده نشود فصد سر رود و چهار رگ کنند و اگر حاجت بود حجامت نیز بکار برند
و اگر احتیاج تنقیه شود بنضج ماده از منضج بارد نموده به مسهل بارد تنقیه کنند و در جوشش دهن که از ماده سرد باشد عاقرقرحا و عود قرحا
ماميران تخم ترب نیکوفته در سرکه جوشانیده مضمضه کنند و کافور گاو زبان سوخته و الایچی خرد هر یک مساوی سوخته و سیاهی
تا به همه را سائیده بر زبان بپاشند و مضمضه از مغز فلوس و آب گشنیز سبز نیز مفید بود و اگر به تنقیه حاجت آید بعد از نضج به مسهل گرم
تنقیه کنند **قلاع** مانند جوشش دهن باشد لیکن فساد آن بیشتر و انتشار آن زودتر بود و او را آکله گویند اگر [illegible] باشد علاج
آن فصد کنند و زلو و حجامت بکار برند و تنقیه سودا و صفرا نمایند و مضمضه بسرکه و آب غوره و آب سماق کنند تا بهتر گردد
تدبیر که در جوشش دهن گذشته اینجا نیز مفید بود و اگر از انتشار نایستد فلد فیون بمالند **صفت آن** آهک آب
نارسیده ده توله زرنیخ سرخ و زرد فلی اقاقیا از هر یک نیم توله کوفته بیخته بسرکه قرص ها سازند **سیلان لعاب از**
دهن اگر از حرارت و رطوبت باشد و در حالت خلو معده زیاده بود علاج آن فصد باسلیق کنند و فرزنک با سکنجبین شربت انار
بنوشند و از سماق و گلسرخ مضمضه کنند و کاسنی تازه با نمک خورده و اگر بسبب رطوبت معده باشد تنقیه از مسهل گرم
و حب ایارج کنند و گلقند و جوارش مصطگی و مانند آن تناول نماید و اگر بسبب گرمی باشد در خواب سیلان لعاب زیاده
شود علاج آن گفته خواهد شد **بخر** گنده دهن که اکثر با آن کثرت براق و غثیان باشد از آب نیمگرم مکرر قی کنند و گلقند
و سکنجبین ممزوج نموده لعق نماید و اطریفل گشنیزی و جوارش عود خرد و اگر به مسهل احتیاج شود از مسهل حار و حب
ایارج تنقیه کنند و مصطگی و قاقله و قرنفل و دم کنند رنجاید و عود و زنجبیل و سعد و کبابه بکوبند و بعسل سرشته حب سازند
و در دهن گیرند و اگر بسبب فساد گوشت بن دندان باشد فصد چهار رگ کنند و تنقیه به مسهل
بارد نمایند و مازو و مورد و گلنار در سرکه بجوشانند و بدان مضمضه کنند و اگر بسبب حرارت معده از تناول اطعمه بارده

تسکین خواهد یافت و در جهلا که معده زیاده خواهد شد آب ثمر هندی تیره زرشک با شربت انار شیرین و سکنجبین
تناول کنند و بعد از نضج تنقیه بمسهل بارد نماید و این حب را در دهن دارد صفت آن مشک کافور هر یک یکدانگ
طباشیر سفید نیم درم گل سرخ صندل سفید هلیله زرد هر یک دو درم فوفل کبابه هر یک یکدرم کوفته بیخته بگلاب
سرشته حب سازند و اگر درین حب قرص نفل خولنجان عاقرقرحا از هر یک یکدرم بیافزایند برای بخرفی که بسبب فساد عمور
استان باشد مفید خواهد بود ورم زبان ماده گرم باشد علاج آن مثل علاج خشونت دهن که از گرمی باشد نماید
و اگر سرد باشد مثل علاج خشونت دهن که از سردی باشد بعمل آرند و همچنین است علاج استرخا و ثقل زبان بطلان
ذوق گاه باشد که حس ذوق باطل گردد علاج آن تنقیه از مسهل گرم کنند بعد از ان حب ایارج و حب صبر بسیار خورد
و مضمضه از عاقرقرحا و مویزج و خردل بسرکه کنند و اگر بدو مزاج گرمی باشد میباید که از ریباس و درد و سماق
و سکنجبین و ترنجبین مضمضه نماید و اگر مجموع طعمها را تلخ دریافت کند باید که تنقیه صفرا از مسهل بارد کنند و اگر
شیرین دریافت شود و این دلالت بر غلبه خون است و بنابر بلغم شیرین اگر غلبه خون باشد فصد کنند و تنقیه صفرا نماید و
اگر غلبه بلغم باشد از مسهل حار تنقیه سازد و اگر شور یا ترش دریافت کند علاج آن نیز به مسهل حار باید کرد و هر دو مضمضه
که در بطلان ذوق مذکور شد بحسب احتیاج از ان مضمضه نمایند ضفدع غده سخت باشد که زیر زبان حادث
شود و اگر سرخ با سوزش باشد تبریدی که در رمد گذشت باید داد و فصد سر رو نماید و زلو چسپانند و تنقیه به مسهل
بارد کنند و اگر سفید و سخت باشد بعد از نضج تنقیه بمسهل حار بعمل آرد و ادویه اکاله مانند نوشادر و زاج محرق زنگار مر با
سرکه بسایند و بر زبان بپاشند و ادویه که در بواسیر بینی مذکور شده اینجا نیز مفید بود و اگر ازین تدبیر فائده نشود
شق کنند و ماده آن بیرون آرند و علاج خشکی زبان مانند علاج خشونت دهن سرخ و سوره و گلسرخ و گلنار سرکه
بجوشانند و مضمضه کنند کیفیتی که در خیار وقت قطع آن ظاهر میشود از سبب آن ترقیدن زبان مفید بود و اسبغول و کثیرا
و بهدانه در دهن گیرند و در آب لعاب آورده مضمضه کنند و علاج ورم لب نیز مثل علاج خشونت دهن سرخ باشد
و عنب الثعلب سپاری گلنار ورق گل سرخ با سرکه و گلاب سائیده ضماد کنند قروح و بثور شفت علاج آن
نیز مثل علاج خشونت دهن است و مرهم سفیده مفید بود بواسیر شفت و آن آنست که لب زیرین سطبر شود و
در میان آن شق گردد و باشد که مانند توت پیدا شود و گاهی بر سر و لب مشتبک گردد و باید که فصد سر رگ و چهار
کنند و مسهل که در مالیخولیا گذشته بدهد شخصی بهمین مرض مبتلا شده بود او را زلو چسپانیدم بعد از ان دواهای که
در بواسیر انف گذشت استعمال کنانیدم صحت یافت و علاج ترقیدن لب مثل علاج ترقیدن زبان باشد

و پوستی تنک بیضه بران نهند **امراض اسنان و لثه** درد دندان اگر بشدت باشد و از ملاقات چیزهای سرد
تسکین یابد تدبیری که در درد سر گذشت باید داد و فصد سر رود و چهار رگ کنند و بارتنگ یا عنب الثعلب
نیم کوفته و کزمازج نیم کوفته گلنار نیم کوفته کوکنار نیم کوفته کشنیز خشک نیم کوفته عدس مقشر بزر البنج نیم کوفته در سه پاو آب
بجوشانند چون سوم حصه بسوزد و صاف نموده مضمضه کنند و اگر درد بغایت شدید باشد کافور را با سرکه و گلاب
ممزوج نموده نیم گرم مضمضه نماید و افیون بخورد و بر دندان بمالد و سنون زرد از برای درد سر و استحکام دندان
مجرب و آزموده است **صفت آن** پوست انار گلنار زرد چوب سماق تنتب کابلی برشته هر واحد یک ماشه
کوفته و بیخته استعمال کنند و بعد از نضج از مسهل یا رو تنقیه کنند و اگر درد شدید نباشد و از ملاقات چیزهای گرم تسکین
یابد اصل السوس مقشر نیم کوفته پرسیاوشان گاوزبان گیلانی دانه هیل نبات سفید در آب جوشانیده صاف
نموده بدهند و همین ادویه جوشانیده مضمضه کنند و حلتیت و سیر بریان نموده بر دندان نهند و بر شعثا بخورد درد
دندان بماند **صفت آن** فلفل سیاه فلفل سفید بزر البنج سفید هر یک بیست مثقال افیون مصری ده مثقال
زعفران پنج مثقال عاقرقرحا فرفیون از هر یک یکمثقال ادویه را جدا جدا بکوبند و بعد از آن وزن نمایند
و با عسل خالص سه وزن ادویه بسرشند قدر شربت از یک دانگ تا نیم مثقال اگر حاجت تنقیه شود بعد از نضج بمسهل
گرم کنند و اگر بدین تدبیر درد ساکن نشود و لثه متورم نباشد از بخور جمع نماید و یا پنبه را در شیر انجیر و شیر تیتوم
تر نموده بر دندان نهند و یا چربی ضفدع بحری بر آن نهند تا منقلع شود لیکن احتیاط کنند که این دوا به دیگر دندانها
نرسد و اگر با درد لثه متورم باشد قلع فائده نمیکند درین صورت علاج ورم لثه نمایند و اگر بسبب کرم باشد دندان را
به بخار سیر تبخیر کنند تا تخم ترب بحری بخور بدارد کرم بیرون آید و یا بزنگ مقشر در پارچه سالو سرخ پوتلی بسته در قدری
آب بجوشانند با این آب مضمضه نموده پوتلی در بن دندان گذاشته بخایند و مکرر این عمل نمایند **تحرک اسنان** اگر بسبب رطوبت
رقیقه بود که لثه را سست کند علامت آن لثه سرخی باشد و لعاب از دهن جاری بود و اندرون بیخ دندان
سردی دریافت کند علاج آن از عاقرقرحا پوست بیخ کبر گلنار سعد تبت گل سرخ سنبل الطیب در آب جوشانند
و صاف نموده مضمضه کنند و این سنون که معمول و مجرب است بمالد و برای تشدید گوشت و جلای دندان بی نظیر
صفت آن نیلا تهوتهه پاو دام کوتهه پاو دام نمک لاهوری نیم دام کتهه سفید پاو دام زیره سفید
پاو دام زنجبیل کشنیز خشک نیم دام مصطگی رومی پاو دام اسیس نیم دام کیور کچری نیم پاو دام کباب چینی نیم دام
بجز دنتی پنج دو دام نیلا تهوتهه را تا به گرم در آتش نهاده خوب سفید نمایند و زیره و کشنیز را نیز اندک بریان کنند که سرخی بگیرد

باقی ادویه کوفته بیخته بعسل مسی سازند و بعد مالش چهار گهڑی از آب احتیاط کنند و بعد از نضج از مسهل حار تنقیه کنند و اگر بسبب ورم حار لثه بود و علامت آن شدت درد و ضربان باشد علاج ورم لثه کنند و مضمضه و سنون نیز که در درد دندان گذشت استعمال کنند و اگر بسبب ضربه و سقطه باشد نیز همین علاج بود و سنون زر و مالد این سنون نیز مجرب است اگرچه دندان قریب افتادن باشد مستحکم شود و جمیع امراض لثه و ورم آنرا نافع بود **صفت آن** پوست مغیلان چهار توله سنگ جراحت کتهه یا پتری یا سپاری چهالیه از هر یک یکتوله فلفل سیاه زنجبیل سفید از هر واحد یکماشه همه اجزا را سوده کرده وزن کنند و باهم آمیخته بکار برند و بعد از چهار گهڑی اگر خواسته باشند آب بخورند و اگر بسبب نقصان گوشت لثه و تآکل آن باشد باید که فصد سر رو و چهار رگ کنند و بعد از نضج تنقیه بمسهل با رو نمایند و این سنون را استعمال کنند **صفت آن** کرسنه ده درم کوفته بیخته بسرکه خمیر نموده بر خشت داشته در تنور گرم گذارند تا محرق شود کندر و دم الاخوین از هر یک پنجدرم ایرسا زراوند مدحرج از هر یک دو درم کوفته و بیخته باهم آمیخته سنون سازند **تآکل و لقلقت اسنان** اگر بسبب ماده ردیه متعفنه باشد که دندان را بوسیده و ریزه نماید علامت او نتن که دندان لاغر نشوند و رنگ آن متغیر گردد می باید که تنقیه از مسهل و حب ایارج نماید و مضمضه و سنون از مقویات دندان کنند و اگر بسبب یبوست باشد اغذیه و اشربه مرطبه بخورند و لعاب اسبغول و سفیده تخم مرغ و شیر خره و روغن بنفشه باهم بیامیزند و بر دندان بمالند و مضمضه کنند **تغیر رنگ دندان** اگر سیاه یا سبز بود از غلبه سودا باشد و اگر زرد بود از غلبه صفرا باشد علاج آن از مسهلات و حبوبات که مخرج سودا و صفرا باشد تنقیه کنند و بعد از تنقیه اگر زرد باشد مالیدن دقیق شعیر و عدس و خطمی با سرکه بعد از آن که مضمضه از آب عنب الثعلب سبز و سرکه کرده باشند نافع بود و اگر سیاه و سبز باشد روغن گل با بیخ کبر افسنتین افتیمون و اشنه و مصطکی رومی مالیدن مفید بود و سنونی که در حفر مذکور است درین مرض نیز فائده میکند **حفر دندان** جسمی بود شبیه به سفال که در بیخ دندان متحجر شود و رنگ آن نیز سیاه سبز و زردی باشد و آن بسبب بخارات معده بود علاج آن تنقیه بدن و معده از اخلاط غالب کنند و سنون جالی مانند زبد البحر و خاکستر صدف و نمک و شاخ گوزن سوخته سائیده بر دندان بمالد و مسواک نماید و آنچه مستحکم باشد بآهن از دندان جدا کنند **خارش دندان** علاج آن به تنقیه سودا بود و پرهیز از اشیای تلخ و تیز و مالح نماید و مضمضه از گلاب و سرکه و سکنجبین مفید بود **آب رفتن از دندان** چنان باشد که دندان تحمل چیزهای گرم و سرد و سخت نتوانند کرد علاج آن تنقیه از مسهل حار و حب ایارج بود و حب النجاح و شب یمانی و زراوند طویل کوفته و بیخته بر دندان بمالند و از زردی بیضه نیم برشت و یا از طحال

به‌بیان کوفته ویا از عنصل به‌بیان کوفته با سرکه تکمید کند ضرس اگر کندی دندان بسبب خوردن اشیای حامضه
ویا عفصه باشد علاج نمک وعسل ومانند آن از اشیای گرم سائیده بر دندان بمالد ویا خرقه در مغز بادام ومغز نارجیل
رانکو بندد وبمالد ومضمضه از شیر تازه نیز مفید بود واگر بسبب بلغم حامض ویا سوداوی که در معده مجتمع باشد علاج آن
به تنقیه معده از قی ومسهل کند وبعد از ان ادویه مذکوره را دلک نماید ورم لثه اگر ورم آن حاره باشد علامت
آن درد وضربان بود وگاه باشد که بسبب رطوبت بلغمی بود وعلامت آن سفیدی رنگ وبرودت لمس بود
علاج آن مثل علاج جوشش دهن اوست همچنین باشد علاج قروح لثه واگر لثه متعفن باشد فلفل فیون بمالند لیس
گلنار ومازو ومانند آن که در نقصان گوشت لثه گذشته استعمال کند وعلاج ناصور مانند علاج لثه متعفنه باشد
واگر به نشو ورعن را بجوشانند وصوف بر طرف میل بسته در روغن غوطه دهند وگرم گرم بر ناصور نهند اگر خون از لثه
ابتدا این سنون مفید بود وتالیف جد امجد وهمو نست صفت آن سپاری چهالیه سوخته گلنار سماق
گوزن سوخته کاغذ خطائی سوخته سماق جو سوخته هیچ فی طباشیر سفید غنچه گل سرخ کزمازج استخوان بلیله
زرد ومسک رامک برگ مورد ودم الاخوین سعد کوفی کندر عدس مقشر از هر یک دو ماشه شب یمانی بریان
پنج ماشه کوفته بیخته بر لثه بمالند امراض حلق ولهاة خناق ورم لوزتین وعضلات مری وحنجره باشد که مانع
تنفس وبلع گردد وتدبیری که در ربد گذشت بکار برد وفصد سر رو کند وبعد از ان هفت زلو بس بر دو گوش
ومیان گردن بچسپاند ور روز دوم تکرار عمل نماید وفصد رگ زیر زبان کند وحجامت ساق ومیان شانه نیز
مفید است واگر جدوار تنفس در آب کشنیز سبز یا آب عنب الثعلب سبز سائیده بر گلو طلا کنند برای خناق ودرد گلو مجرب است
وهمچنین طباشیر وخطائی تنها یا با جدوار در آب کشنیز سبز مفید بود غرغره از لعاب اسبغول وآب کشنیز سبز در اورام حاره
حلق مفید است غرغره مغز فلوس وآب کشنیز از برای خناق بسیار نافع است ودر تنها مغز فلوس شیر گاو که بلائی
آن عرق کرده باشند مالیده وصاف نموده غرغره نمایند ودر خناق سخت ضفدع کلان بری را شکم شگافته گرم گرم
بر گلو بندد وپنبه کهنه بین نموده از آتش گرم کرده مکرر بر بندد وسنگ پشت را صحراوی یا در دهن مخنوق دارند
تا هوای دهن سنگ پشت بموضع خناق رسد باذن الله تعالی در اندک مدت ورم خناق را تحلیل میکند واستاد
مرحوم هم در خناق سخت همین تدبیر میفرمودند هرگاه ماده جمع شود وورم مسترخی گردد ورنگ آن زرد شود نوشادر
ونمک سائیده در روغن کنجد نیم گرم آمیخته غرغره کنند ووقتیکه منفجر شود غرغره از روغن زرد وآب گرم واز
ماء العسل نافع است واگر منفجر شود باید که از انگشت یا با آلت او را منفجر گردانند واگر تنقیه شود لیور از تنقیح

سبب

بمسهل بارد تنقیه کنند و تدبیر آنست که عوض مسهل حقنه کنند و در ورم بلغمی بعد از نضج از مسهل گرم تنقیه کنند و از عسل
و آب کامه یا از انجیر و تخم تربچه غرغره کنند و در ورم سوداوی که بسیار اندک بعد از انتقال ورم حار می باشد بعد از نضج فصد
و حجامت ساق و تلیین و ترطیب ماده از نضج نموده تنقیه سودا از مسهل و حقنه کنند و غرغره بطبیخ انجیر و تخم مرو کنند
و اگر زبان مریض تمام بیرون دهن ماند علامت ردی بود و هرگاه کف از منخرش بر آید امید زندگانی نباید داشت
و اضمده و اشربه و غرغره مختوق میباید که نیم گرم باشد و اگر ماده کثیر باشد غرغره بعد از تنقیه مناسب بود و نهادن شاخهای
بلا شرط بر موخر گردن معین تنفس و بلع باشد و ملاذه افتاده را از گل دیگدان که آتش رسیده و سرخ شده باشد و
یک فلفل سیاه سائیده آمیخته ملاذه را بآن بر دارند و گلنار و کوکنار و عنب الثعلب و گزمازج و گشنیز خشک غرغره کنند و
مازو و گل و عدس مقشر را با سرکه سائیده بر تارک سر ضماد سازند و گاه باشد که سبب آن خلط حاره باشد علامت آن سرخی
و سوزش و تشنگی باشد علاج آن مثل علاج جوشش دهن است که از ماده حار باشد باید کرد و علاج ورم لهات نیز مانند
علاج جوشش دهن است دبحه ورم حار بود که در عضلات طرفین حلقوم حادث شود علامتش آنست که از خارج
سرخی از گوش تا گوش ظاهر شود و مانع بلع و آواز گردد علاج آن مانند علاج خناق گرم و بثور حلق را نیز همین علاج بود
زلو و یا غیر آن که در دهان تعلق گرفته باشد سرکه و نمک و یا سرکه و انگزه را بهم آمیخته مکرر غرغره کنند و اگر گل سیاه
در خریطه نهند و دهن علیل را بدان پر کنند زلو هر جا که باشد بسوی گل میل کند و بیرون آید و گرفتن طحلب در دهان
هم همین عمل دارد و یا شیر بخورانند و در آفتاب بنشانند تا گرمی اشتداد کند پس قطع یخ یا کوزه آب سرد بلب نهند
باشد که میل بسردی کند و بیرون آید اگر بنظر آید بزنبور بگیرند و اندکی صبر کرده برفق بیرون آرند و اگر زلو بمعده افتد
فوراً قی کنند و الا مسهل دهند و لقمه و خار و مانند آن که در حلق متعلق باشد و اگر بحس در آید نیز از زنبور بگیرند و اگر بنظر در نیاید
آب بنوشند و لقمه بزرگ خورده قی کنند و اسفنج یا صوف را بخیط بسته بلع نماید وقتیکه متعلق از انجا تجاوز کند آب بر رو نخوره
بسن و روی بکشند و شخصی را که از کمند خفه کرده باشد میباید که کمند را از حلقش وا کنند پس اگر کف از دهن او بر آید امید زندگانی
نیست و اگر کف بر نیاید فصد سر رو کنند و بروغن بنفشه و آب نیم گرم غرغره نماید و هر دو پا بمالد و باشویه کنند و حقنه نماید بدانچه
ترکیب حقنه مسهله بعینه ترکیب مطبوخ مسهل است و در امراض گرم از مسهل بارد و در امراض سرد از مسهل گرم حقنه کنند
مگر هلیلجات را در حقنه داخل نکنند وقتیکه مریض طاقت نوشیدن مسهل ندارد دادن حقنه ضرور بود و باید که بگیرند قطعه
چرمش بقدر خنصر باشد و طول آن بقدر هشت انگشت و رق آن متبرین است که چرم بشکل کیسه دوخته باشند و عند الضرورة
از مثانه گاو سازند و بر انبوبه فی الوجه احکم بندند و آب حقنه اندرون او پر کرده بهم آورده بفشارند و بدو

بعمل آرند و سر انبوبه را چرب کنند و مقدار آب زیاده از دو ثلث رطل نباشد و دوا معتدل باشد و غلظت و رقت
و در وقت معتدل نیکگرم استعمال کنند و پیش از حقنه مسهله آب نیکگرم و ادهان مناسبه حقنه نمایند و بالفعل مروج است که
پیش از حقنه از آب نمک و صابون حقنه میکنند بعضی صابون را نیز مطبوخ میسازند و در بیماریهای گرده و درد سرین
مریض را مستلقی دارند و سر و سرین را بر بالش نهند و در قولنج و درد ناف و مانند آن بیمار را بر زانو و روی خوابانند
و سر و سینه بر بالش نهند و بطرف چپ میل کنند و در زحیر تکیه بسوی پشت نهاده مستلقی بنشانند و سرین اهم مرتفع دارند
و در امراض دماغ مستلقی بخوابانند و زیر گردن و سر بالش نهند بحة الصوت گرفتگی آواز اگر بسبب نزله باشد علاجش
گفته شده و اگر بسبب گرمی حنجره باشد چنانچه بعد از حمیات حاره حادث گردد علاج آن شیره تخم خیارین شیره
تخم خرفه سیاه شیره تخم کدو در عرقیات بر آورده با شربت بنفشه یا شربت نیلوفر تناول کنند و اگر بسبب سردی حنجره باشد
چنانچه در هوای سرد حادث شود اصل السوس مقشر نیم کوفته بادیان گاوزبان پرسیاوشان نبات سفید در عرقیات
بجوشانند و صاف نموده بخورد و اگر بسبب تری حنجره حادث شود ثقل حنجره بود و خشونت در دهان نمیباشد بیخ بادیان
اصل السوس مقشر نیم کوفته بادیان پرسیاوشان نبات سفید در آب جوشانیده صاف نموده بخورد و عسل در آن آمیخته غرغره کنند
و اگر بسبب یبوست حنجره باشد خشونت در درون باشد و اکثر از غبار و دود حادث شود لعاب بهدانه لعاب اسبغول در عرقیات
بر آورده با شربت بنفشه و شربت نیلوفر خورد و اگر بسبب کثرت صیاح حادث شود علاج آن نیز تبدیل سوء المزاج حار کنند و غرغره
از مسکه و شکر مناسب بود و از روغن بنفشه غرغره کردن نیز مفید بود و زرده بیضه نیمبرشت خورند و بحة الصوت که بسبب
خوردن سیده ور باشد گل چراغ با پان پیچیده بخورد تا قی آرد و گلو بگشاید و اگر درین مرض احتیاج تنقیه باشد بحسب غلبه خلط
تنقیه کنند عسیر البلع و آن آنست که ماکول و مشروب بدشواری فرو برد و این مرض علاج پذیر نمیباشد و اورام مری
اگر حار باشد تپ و تشنگی شدید بود و درد در میان هر دو شانه بود و اگر بارد باشد ثقل در میان کتفین باشد علاج آن مانند علاج
ورم حار و بارد است چنانچه خواهد آمد مگر اضمده و اطلیه بر موضع در میان کتفین کنند نفث الدم تبرید کنند باشیره
پوست بیخ الخبار ولایتی و شیره خرفه سیاه و بارتنگ تناول کنند و اگر بند نشود فصد باسلیق کنند و قرص کهربا و
گلنار دهند صفت قرص کهربا کهربا صمغ عربی نشاسته کتیرا مغز تخم خیار مغز تخم کدو از هر یک سه درم گلنار اقاقیا
از هر یک یکدرم نیم کوفته و بیخته بلعاب اسبغول سرشته اقراص سازند و قدر شربت از پنج ماشه تا دو درم صفت قرص
گلنار گلنار گل ارمنی صمغ عربی از هر یک چهار درم گلسرخ اقاقیا از هر یک سه درم کتیرا دو درم کوفته و بیخته بآب
گلنار قرص سازند و اگر سبب آن نزله باشد سهم جنس نزله کنند و غذا در جمیع امراض حار آش جو دهند و

مناسب است از امراض صدر و آلات تنفس ضیق النفس مرضی بود که چون عارض شود نفس تنگ و متواتر گردد
و مادهٔ این مرض گاه باشد که در ریه بسبب سردی مزاج ریه متولد شود و گاه باشد که از دماغ منصب شود و علامت
انصباب آنست که با علامت نزله باشد و ثقل و تمدد و صداع در دماغ بود و ضیق دفعةً حادث شود و می باید که
ابریشم خام سبوس گندم گاوزبان گیلانی گل گاوزبان اصل السوس مقشر مکوفته نبات سفید در آب جوشانیده
صاف نموده بدهند و لعوقات معتدله که بسهل اخراج بلغم و تغلیظ مواد رقیقه نمایند همراه جوشانده مذکور باید داد و اگر
ماده منصبه حار باشد فصد هفت اندام یا باسلیق کنند و نضج ماده از منضج بارد نموده از مسهل بارد به تنقیه پردازند
و این لعوق از برای سرفه نزله بسیار مجربست صفت آن اصل السوس پنج درم تخم خطمی بهدانه هر یک [illegible] درم
در ده صد و پنجاه درم آب شب تر کنند صباح بجوشانند تا به نصف رسد و با صد و بیست درم قند سفید بقوام آرند
و مغز بهدانه و صمغ عربی هر یک سه درم کتیرا چهار درم خشخاش سفید خشخاش سیاه هر یک پنج درم نرم صلایه کرده
بیامیزند و قدر شربت شش ماشه لعوق معتدل که معروف و مجربست در هر حال مناسب بود صفت آن
مویز منقی انجیر زرد باقلا تخم خشخاش اصل السوس مغز تخم کدوی شیرین پر سیاوشان ازیانه زوفای خشک مغز بادام
مقشر حلبه پودینه ولایتی صمغ عربی و خطمی کتیرا تخم کتان بهدانه کوکنار هر یک نیم توله جوکوب نموده در ده آثار آب
بجوشانند تا نیم آثار بماند صاف نموده عسل پاو آثار داخل نموده بقوام آرند قدر شربت پنج ماشه تا دو درم و لعوقات
درین مرض بهتر از شربات اند و روغن سوسن و روغن نرگس مانند آن که معین بر نفث مواد باشد بمالند و این
لعوق از برای ضیق النفس مجرب است صفت آن گاوزبان گیلانی گل گاوزبان صمغ عربی زراوند مدحرج
رب السوس بهمن سفید بیخ سوسن فلفل سفید از هر یک یکدرم پاو بالا خشخاش سفید چار و نیم درم خشخاش سیاه
دو نیم درم مغز تخم تربز دو درم مغز تخم کاهو مقشر درم عسل سفید پنج دام نبات پانزده ۱۵ دام لعوق سازند خوراک
شش ماشه و سفوف که از برای ضیق النفس بارده نافع است صفت آن برگ آکه که زرد شده از درخت افتاده باشد
یک آثار چونه تری دو نمک از هر یک دو نیم دام پخته بهم دو راد در آب سائیده بر برگ مذکور طلا ساخته خشک نموده در سبوچه
گلی نگاهداشته در میان آتش یا چکتی تا یک پاس گذارند تا سوخته شود قدرے مناسب بکار برده و اگر
ازین تدبیر فائده نشود بعد از نضج تنقیه از مسهل گرم و حب ایارج کنند وقتی بعد از مسهل مفید بود و اگر ضیق
بسبب بخارات حاره قلب باشد علاج خفقان کنند و اگر بسبب ریاح و انجره اعضای تنفس باشد شیره
تخم کشوث شیره بادیان و گلقند بخورانند و تنقیه بمسهل گرم کنند و اگر بسبب ورم ریه یا ورم عضو مجاور باشد

علاج آن بعلاج آن عضو کنند نفس انتصاب چون عارض شود بدون راست کردن گردن و کشیدن
او بما فوق نفس نمی آید علاج آن مانند علاج ضیق باشد سعال علاج آن مانند علاج ضیق النفس بود و از گل بسته
و هلیله مساوی گرفته در آب ادرک حب بقدر مونگ بسته در دهن نگاه دارد برای اکثر اقسام سرفه مجرب است
و خوردن تریاق کبیر برای سعال بارد مفید بود و سعال که بسبب نزله باشد علاج نزله کنند و مبادرت بعلاج آن
زیاده باید کرد که در اکثر منتقل بسل میشود و لعوق نزله که صفت آن مذکور شد نیز مفید بود و گاهی بسبب گرمی
و خشکی ریه باشد علاج آن در بحة الصوت گذشت و اگر حاجت تنقیه شود بحسب غلبه خلط تنقیه کنند و اگر سعال بسبب
ذات الجنب و ذات الریه و ورم کبد و صدر و فم معده باشد علاج مرض اصلی کنند ذات الجنب ورمی بود که در
عضلات داخله یا در غشاء مستبطن اضلاع یا در حجاب حاجز حادث شود در طرف یمین یا در طرف یسار و این
را ذات الجنب خالص گویند و اگر در حجاب خارج مشتمل اضلاع و در عضلات خارجه حادث شود آنرا ذات الجنب
غیر خالص گویند علامت آن تپ دائم و درد ناخس زیر اضلاع و سعال و نبض منشاری بود علاج آن تا روز سوم
فصد باسلیق از جانب مخالف کنند و عناب و سپستان و بهدانه و تخم خطمی سفید را در آب جوشداده صاف نموده
شیره تخم کاهوی مقشر شربت بنفشه خاکسی داخل کرده بخورند و موم سفید و روغن گل بر آتش گداخته بجای درد
بمالند و پنبه کهنه بالای آن ببندند و بعد از آن عنب الثعلب تخم خطمی سفید تخم کتان هر یک شش ماشه با موم زرد و روغن گل
هر یک دو توله قیروطی سازند و بکار برند و اگر حاجت تنقیه شود روز سهل به مسهل بارد تنقیه کنند و درین امراض حقنه
بهتر از مسهل میشود و آب سرد نباید خورد و گفته اند که ماده ذات الجنب چون در چهارده روز تحلیل نشود جمع شده
ریم میگردد و بعد از انفجار اگر در چهل روز منقطع نشد اکثر اندفاع آن نهفت باشد منجر بسل میشود شوصه ورمی
گرم بود در حجابی که بر اضلاع غلف است و صاحب این مرض حرکت نتواند کرد و بهیچ وجه نتواند خفت و در ریه حجاب
حاجز در ریه باشد ذات الریه ورمی گرم بود در ریه علامت آن تپ دائم و سعال و ضیق النفس و درد و در تقدم صدر
و نبض موجی بود ذات الصدر ورم گرم بود در حجابیکه قائم صدر راست مخفیقین در جانب قص علامات آن
تپ دائم و قلق و مریض از فم معده تا سرقوه درد ناخس دریافت کنند و نظر بالا و زیر نتواند کرد و بر پشت و پهلو خواب
نتوانند کرد ذات العرض ورمی باشد و همین حجاب که در جانب فقرات پشت حادث شود علامت آن آنست
که مریض درد در میان هر دو شانه دریافت کنند و خواب به پشت باز نتواند کرد علاج این امراض مانند علاج ذات الجنب است
مگر آنکه در ذات الصدر سینه ضماد کنند و در ذات العرض میان هر دو شانه و در شوصه ضماد نباید کرد فصد باسلیق هر جانب که باشد

که در ریه حادث شود و بسبب نزله حار و ذات الجنب و ذات الریه و سعال مزمن و نفث الدم که از ریه باشد علامت
آن تپ و سعال و نفس مده بود و فرق در میان مده و خلط آنست که مده بعد از ساعت در آب می نشیند و چون
بر آتش نهند بوی بد آید و جراحت ریه که ابتدای سل باشد نیز علاج پذیر نیست مگر از برای تخفیف عوارض مثلاً خوردن
و قرص سرطان همراه شیر خر و یا زنان دیا بود هند و سرطان ابابیها و کنند و شکم شگافته با آب و نمک شسته همراه آش جو دهند
شیخ بو علی فرموده که مسلول را گلقند تازه بسیار دهند حتی که نان خورش هم همین باشد نفع عظیم خواهد کرد
و از مجربات قرشی است که غری السمک را در آب گرم حل کنند و با نبات شیرین کرده بخورند و پنیر تازه بی نمک خوردن
هم مناسب بود و غذا شوربا از گوشت بزغاله و جوجه مرغ و کله پاچه کنند و علاج نفس مده غلیظ که بیرون اذیت باشد از
اصل السوس مقشر نیم کوفته و پرسیاوشان و مانند آن که در شفتنج گرم گذشته در آب بجوشانند و بدهند و روغن بابونه مانند آن را
بر سینه بمالند و همین است علاج مده که بسبب سبیله در صدر تحقق شود امراض قلب حرکت مضطربه که بدل عارض گردد
خفقان گویند علاج باید که فصد باسلیق از جانب چپ کنند بعد از آن فصد صافن نمایند و آمله مربی شسته بورق نقره پیچیده همراه شیره
خرفه سیاه شیره گشنیز خشک شیره زرشک هر یک شش ماشه شیره آلو بخارا پنج دانه در گلاب عرق کیوره عرق گاوزبان
عرق صندل سفید برآورده شربت انار شیرین تخم فرنجمشک پنج ماشه داخل کرده تناول نمایند و براده صندل بیست
مثقال در آب نیم آثار تر کرده یک شبانه روز نگاه دارند و بعد از آن جوشانیده شیره آن بگیرند و با نیم آثار شکر
سفید بقوام آرند و بقدر شش ماشه همراه تبرید بدهند و بعوض آمله مربی خوردن و قرص کافور با تبرید دادن نیز مفید بود
صفت قرص کافور کافور سه جزو زعفران چهار جزو مغز تخم کدو پنج جزو تخم خیارین چهار جزو عسل چهار جزو کوفته
بیخته اقراص سازند و صندل در آب گشنیز سبز سائیده بر سینه ضماد کنند و نوشیدن گلاب عرق کیوره و عرق صندل
در امراض قلب بسیار فائده میکند و سیب بهی و انار بخورد و در امراض قلب افراط ادویه شدیدة البرودت مناسب
نبود و اگر ضرورت باشد پس ادویه حاره که مقوی قلب باشد مخلوط نمایند چنانچه زعفران در قرص کافور مخلوط نموده میشود
و نگذارند که طبیعت قبض شود و نیز باید که با ادویه مسهله ادویه قلبیه یار باشند تا اثر آنها را بدل رسانده هم تقویت
دل نمایند والد شریف در تالیف شریف مینویسند که عم مرحوم منڈی را در خفقان و تقویت دل و مراق استعمال
میفرمودند و گاهی نصف منڈی و نصف گاوزبان را عرق کشیده برای امراض مذکوره میدادند گاهی تنها
گاهی همراه ادویه و معاجین قلبیه و چون گاجر را در تنور بریان نموده پوست باریک دور نموده و خسته آنرا جدا کرده
زیر آسمان شب داشته صباح قدری گلاب و قند آمیخته بخورند برای خفقان و تقویت دل مجرب است

و در خفقان سوداوی که علامت آن فکر و وحشت و خوابهای بد باشد دواء المسک حار مفید بود و نرگس و خیلی بوید
و روغن سوسن و زنبق بر سینه ضماد کنند و اگر به تنقیه خلطی از اخلاط حاجت آید مسهلی که در مالیخولیا گذشت
بکار برد و آنچه در مالیخولیا مفید بود اینجا نیز نفع آید پس از آن ماء الجبن و شیر تره و ماء الخیار دهد و اگر از مشارکت
معده بود اصلاح معده گلقند و سکنجبین کنند و جوارشهای بارده و حاره بحسب حاجت بخورد و تنقیه معده بحسب غلبه
خلط نماید و اگر بمشارکت عضو دیگر باشد علاج عضو کنند و اگر بسبب کثرت صوم و استفراغ و نزف الدم و ریاضت باشد
اغذیه جید الکیموس تناول کنند و میل بآسایش و تنعم و استحمام نماید و طریق دادن ماء الجبن اینست بگیرد
شیر بز جوان سرخ رنگ در ظرف قلعی دار انداخته بر آتش دو سه جوش دهد و در کمال جوش سرکه اندازد و از چوب
انجیر که چهار پاره کرده باشند حرکت دهد تا آب کبود بر آید و شربت نیلوفر را داخل نموده بخورد و از هفت توله شروع کنند
و تا یک رطل رسانند و تا دو سه روز بهمین قدر دارد و بعد از آن یک یک توله و دو دو توله هر روز زیاده کند و در روز
نهم و دهم و دیگر ایام مسهل سفوف میداده باشند بعد از آن بدستور هر روز کم نماید و دادن چهل روز یا زیاده و کم موقوف
برای طبیب است و همچنین از یک نیم رطل کم و زیاده و دادن اختیار طبیب است و در اثنای خوردن ماء الجبن پرهیز
از لبنیات و مغلظات و حلویات و حموضات شدیده و از بقولات لازم داند و احتراز از جماع و از جمیع حرکات متعبه
واجب شمارد و در صورت کثرت ماده مغز فلوس ترنجبین شیر خشت همراه ماء الجبن در ایام مذکوره نیز افزوده میشود و بعد
آن این سفوف میدهند صفت سفوف سنا مکی افتیمون از هر یک پنج درم تربد سفید مجوف خراشیده پنج درم
غاریقون نر مصفی لاجورد مغسول هلیله سیاه بادرنجبویه از هر یک سه درم گل سرخ چهار درم پوست هلیله زرد هلیله
کابلی و بسفایج فستقی ریوند چینی از هر یک پنج درم اسطوخودوس دو درم کوفته بیخته سفوف سازند شربت از نه ماشه
تا یک توله و غذا آش جو یا شوربا یا خشکه یا نبات برده یا شوله و همین است ترکیب دادن شیر بز و ماء الخیار لیکن سفوف
و مسهل مغز فلوس درین استعمال نمیکنند ترکیب ساختن ماء الخیار بگیرد خیار تازه و از سر کارد چند جا سوراخ کند
پس در گل زرد و یا آرد جو که ضخامت آن بقدر یک انگشت باشد گرفته در تنوری که گرمی آن فرو نشسته
باشد بدارد تا بریان شود وقت صبح از تنور بیرون آورده گل یا خمیر دور کرده سر آن بریده بفشارد و آب که بر آید
صاف نموده همراه شربت نیلوفر بدهد و تا یک رطل رسانند همین است ترکیب ساختن و دادن ماء القرع و آن
بمنافع ماء الخیار است لیکن اورا کم دارد و تعجیل مستحیل بصفرا میشود غشی حالتی باشد که جمیع قوی محرکه و حساسه
معطل شوند علاج آن به بستن اطراف و سخت مالیدن آن و بوئیدن عطریات کنند و آب سرد و گلاب بر رو زنند

و موی سر نیز دود کنند و شاخهای پاشویه بکار برند و چون افاقت شود علاج خفقان کنند زیرا که هر دو در سبب یکی اند
و اگر بسبب درد باشد تسکین درد کنند و اگر بسبب تناول سموم یا گزیدن حشرات باشد علاج آن کنند چنانچه
گفته خواهد شد **ضغطه قلب** گاه عارض شود مریض چنان دریافت میکند که دل او می افشارند بعد از آن غشی
خفیفه می افتد و لعاب از دهن او جاری میگردد علاج آن استفراغ سودا کنند و تقویت قلب از مفرح
حار و تریاق کبیر نمایند **تقشر قلب** مرضی بود که انسان چنان دریافت میکند که کسی دل را میخراشد علاج آن
به تنقیه جعفر المسهل بارد کنند و مفرح بارد و مانند آن استعمال نمایند و غذای جید بخورند **قذف قلب** چنان
دریافت می شود که قلب از سینه بیرون می رود علاج آن بعد از فصد باسلیق مثل علاج تقشر قلب بود **احتواء**
رطوبت بر قلب صاحبش را چنان دریافت میشود که دل او در آب شناوری میکند علاج آن بعد از
نضج از مسهل گرم و حب ایارج تنقیه کنند و سنبل و زعفران و گل سرخ و مانند آن از اضمده حاره بر دل ضماد
کنند و مریض را نفعه آوردن نافع است و دواء المسک حار مفید بود **امراض معده وجع معده** اگر درد معده
بسبب ورم است علاجش گفته شود و اگر بسبب ریاح عارض شود علامت آن تمدد و تسر اسیف و قراقر و جشا باشد
باید که شیره تخم کشوث شیره بادیان گلقند دهد و جوارش کمونی و مانند آن نیز مفید بود و تماکو در تحلیل ریاح معده و درد
بیخی آن و تنشف رطوبت نافع بود و همین است علاج قراقر و نفخ معده و جشا و تثاوب و تمطی و جشا نفخی بود
که از راه دهن مندفع شود و تثاوب دهن دره و تمطی آن باشد که همه اعضا کشیده شود و اگر درد معده بسبب
فساد غذا است باید که با آب نمک مکرر قی کنند بعد از آن سکنجبین و گلقند ممزوج نموده همراه گلاب بخورند و غذا
آب نخود دهد و همین است علاج قی و هیضه و گلاب درین امراض فائده عظیم دارد و هیضه آن باشد که طعام در معده
هضم نشود و فاسد گردد و آنچه لطیف و صافی بود بقی مندفع گردد و آنچه غلیظ بود باسهال و اگر ازین تدابیر مذکوره
به نشود سنا مکی پنجماشه تربد سفید مجوف خراشیده و سه ماشه در گلقند آمیخته همراه عرق بادیان دهد یا روغن
بید انجیر بقدر یکتوله در عرق بادیان حل کرده بخورد و اندکی نیم گرم کرده ضماد کنند و از سبوس گندم و نمک تکمید کردن
نیز فائده دارد و همچنین تکمید کردن به برگ شبت مفید بود و هر گاه صاحب هیضه را که اندک قی شده غشی پدید آید
و دندان بر هم نشینند باید که شاخهای پاشویه و شمومات مناسبه بکار برند و نارجیل دریائی و عود صلیب جدوار
نقشبجی بقدر نیم ماشه در گلاب سائیده در حلق چکانند فائده بلیغ می نماید همچنین تریاق فاروق و سیلیا
که مستعمل اهل فرنگست چون از آن بقدر یکماشه در گلاب سائیده دهند نیز فائده میکند و الد شریف در تالیف

می‌نمود بینند که راقم در هیضه و درد شکم تقریباً دو ماشه دو درم و زیاده از آن در گلاب ساییده استعمال نمود و نفع کلی بخشید
در سفری طعام شب گذاشته بود چند کس صباح آن طعام را خوردند همه اتفاقاً مبتلا به هیضه شدند بر اعضای
بعضی اثر کبودت و تیرگی ظاهر شده بود و دوای دیگر همراه نبود والد ماجد غفر الله له پیتپاپڑا در گلاب ساییده باوزان
مختلفه استعمال نمودند نفع کلی بخشید و دوا عجیب بگیرند قرنفل در سیب جس نمایند چنانچه سر قرنفل اندکی بیرون
ماند و تمام قرنفل در سیب داخل نشود و چند روز در همین طور گذارد و این قرنفل برای هیضه و وجع فؤاد و تقویت معده
بی‌عدیل است و همچنین آن سیب نیز اندکی آن سیب ساییده اطفال را که قی عارض می‌شود اگر بخورانند نفع دارد و
درین امراض هرگاه بعد از نضج تتمه حاجت آید مسهل حار تنقیه کنند و اگر در هیضه طعام مستحیل به صفرا شود و سن و
مزاج و عوارض دیگر هم مقتضی باشد علاج آن بعد از قی از شربت انار و سکنجبین و دیگر مبردات کنند و اگر در معده
خلط حار لذاع باشد شیرهٔ آلو بخارا شیرهٔ زرشک در عرقیات برآورده سکنجبین شربت انار داخل نموده دهند و بعد از
نضج از مسهل بارد تنقیه سازند و گلاب اگر گرم نموده پارچه با آن ترکرده تکمید کنند اورام معده اگر ورم حار باشد
علامت آن تب و تشنگی و قی و التهاب معده و درد آن خصوصاً وقتیکه غمز کنند و ورم ظاهر بود علاج فصد باسلیق
کنند و شیرهٔ عنب الثعلب شیرهٔ تخم کاسنی را در عرقیات برآورده شربت بنفشه خاکسی داخل کرده بنوشند و اگر حرارت
زیاده باشد و الکن تبرید هم مضایقه ندارد و تقلیل غذا نماید و اغذیه بارده که در سرسام گذشت باید داد و اگر حاجت
تنقیه شود بعد از نضج از مسهل بارد تنقیه کنند و مسهل قوی و قی درین مناسب نبود و در اضمده و اطلیه و مشروبات
این مرض باید کرد که ادویه قابضه عطریه در هر وقت باشند لهذا گفته‌اند که هرگاه ادویه محلله در عضو شریف و
رئیس استعمال نمایند باید که ادویه قابضه نیز همراه باشند تا انحلال قوت عضو نگردد و در ابتدای ورم صندل گل سرخ
رسوت پوست کدو در گلاب و آب عنب الثعلب سبز و یا آب کشنیز سبز ساییده بر معده ضماد کنند و بعد از سه روز آرد جو
خطمی زرد و با گلاب و آب کاسنی بعد از آن خطمی برگ حلبه زرد آرد جو سنبل الطیب و مانند آن ضماد کنند بعد از تنقیه بروز
پنجم آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق با شربت بزوری و یا شربت نیلوفر و خاکسی بخورند و در ورم
احشا سکنجبین را استعمال نباید و اگر ورم تحلیل نشود و اراده کند که جمع گردد و تب و درد و شدت کنند آن وقت برگ
تخم مرو تخم خطمی هر یک درمی بکوبند و با شیر بز دهند تا نضج یابد و علامت نضج آنست که تب و درد ساکن شود
و آن وقت شیر تازه و آب نیم گرم خورد و شکم از دست مفشارد تا ورم منفجر شود و علامت آن برآمدن مده خون یا سهال
قی بود و آنهم مال بارد العسل یا ماء الشکر و یا آبجو بنوشند پس هرگاه که شکم از مده پاک شود ادویه مدمله مانند دم الاخوین گل ارمنی کندر گلنار

سفوف ساخته تناول نماید و اگر ماده بارد باشد بعد از نضج از مسهل حار تنقیه کنند پس از آن تریاق اربعه و تریاق
مثرودیطوس خورد و شیر شتر با نبات و یا گلقند بسیار مفید هست و آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق
و یا آب بادیان سبز مروق با گلقند نافع بود و مالیدن روغن گل با سرکه فایده میکند و همچنین روغن یاسمین و روغن
بید انجیر و چون زعفران صبر از هر یک یکدرم افسنتین سنبل الطیب هر یک یکدرم و نیم بکوبند و با آب گرم ضماد کنند برای
اورام صلبه معده و جگر بی‌نظیر است و اگر سنبل الطیب و تخم کتان مغز حب قرطم قرنفل چربی مرغ و مغز ساق گاو و
روغن گل و موم سرخ مرهم ساخته بر معده ضماد کنند برای ورم سوداوی بسیار نافع بود و غذا آب نخود اسفاناخ بود
و اگر گرسنگی غلبه کند چند دانه مویز منقی و یا اندک کهچڑی مونگ و در ورم عضلات معده را نیز همین علاج است
شهوة کلبی و آن مرضی بود که صاحب آن مانند سگ حریص بر ماکولات بود هر چند خورد سیر نگردد و اگر بسبب آن
سوء المزاج بارد بود که فم معده را کثیف گرداند علاج میباید که جوارشهای گرم مانند جوارش مصطکی و جوارش کمون
و جوارش عود خورد و مصطکی و انیسون زیره تانخواه خائیدن نافع بود و از سنبل الطیب قرنفل جوزبوا گل سرخ
بر فم معده ضماد کنند و اگر بلغم حامض باشد که در معده جمع گردد علامت آن ترشی دهن و جشا بود علاج آن
بعد از قی و تنقیه از مسهل گرم و حب ایارج مانند علاج سوء المزاج بارد است و شراب حلو وقت نهار خوردن
بسیار نافع بود و از اشیای حریفه و مالحه و حامضه احتراز نماید و اگر بسبب بادی انصباب سودا بفم معده باشد
و علامت آن لذع شدید در معده باشد که بدون از خوردن ساکن نشود و حرقت فم معده و جشا ترش بود
علاج آن فصد باسلیق کنند و تنقیه سودا بطوریکه در مالیخولیا گفته شد باید کرد و بعد ازین مقویات معده تناول نماید
و اگر بسبب جبلت بود تقلیل و اخراج آن کنند چنانچه می‌آید و اگر بسبب تحلل بدن و یا استفراغ کثیر یا جوع طویل باشد
اغذیه غلیظه مانند هریسه و کله و پاچه و گوشت گاو در روزی اندک اندک چند دفعه خورند و در آب سرد و جای سرد
نشینند شهوة البقری و آن گرسنگی اعضا بود و یا سیری معده و این مرض بیشتر در زمستان شدید کسی را که در
سرمای سخت سرد سفر کند حادث شود علامت آن لاغری بدن و عدم اشتها بود و احیانا غشی نیز افتد و سبب آن
برودت مفرط بود که بفم معده عارض شود علاج آن در حالت غشی علاج غش کنند و در حالت افاقه نان در گلاب
و آب ترکرده بخورند و غذای سریع الهضم تناول نماید و تدبیر سوء المزاج بارد که در شهوة کلبی گذشت بپردازند و گاهی
بسبب بلغم لزج غلیظ باشد علاج آن مثل علاج شهوة کلبی که بسبب بلغم بود باید کرد و گل سرخ سنبل الطیب مصطکی عود
را بکوبند و در گلاب آمیخته بر فم معده ضماد کنند و گاهی بسبب ضعف معده یا حرارت جمیع بدن حادث شود

و علامت آن تشنگی و قبض طبیعت بود و وقت گرسنگی اگر طعام حاضر نشود غش کند علاج آن وقت افاقه شیره
زرشک و گلاب عرق کیوره برآورده و شربت انار و سکنجبین داخل کرده بخورد و هرگاه گرسنه شود همان وقت غذا بخورد
و غذا نان که در آب انار و سیب تر کرده باشند بخورد و فساد شهوة علاج شهوة گل طین خوردن انگشت و گچ و مانند آن باشد علاج
اجتماع شهوة کلبی که سبب آن بلغم حامض باشد باید که دو خائیدن استخوان جوجه مرغ بریان مفید بود عطش مفرط اگر
بسبب اجتماع خلط در معده باشد علامت او آنست که بسبب نوشیدن آب تشنگی ساکن نشود و چون صبر کند و آب نخورد
ساکن شود و ذائقه دهن نمکین و ترش باشد و این را عطش کاذب گویند علاج آن از آب و نمک قی کنند و سکنجبین و عسل
و مانند آن از مقطعات و ملطفات بلغم تناول نماید و از غذای مولد بلغم احتراز سازد و بعد از نضج از مسهل حار تنقیه کند
و اگر بسبب حرارت معده بود چنانچه در تپ میباشد و بسبب یبوست معده و تناول چیزهای گرم و تیز و شیرین تیز بود علاج
مانند شیره خرفه شیره مغز تخم کدو و شیرین و لعاب اسبغول با سکنجبین خورده اگر بسبب حرارت صدر و ریه باشد علامت او
آنست که هوای سرد زیاده تر از آب سرد تسکین بخشد بخلاف عطش معدی که از آب سرد زیاده تر تسکین مے یابد
علاج خمیره صندل همراه شیره خرفه که در عرقیات برآورده شربت نیلوفر داخل کرده بخورد و خیار و کدو و صندل و
نیلوفر بوئید و صندل و گلاب سائیده بر سینه و دل ضماد کند و گاهی بسبب غذای غلیظ لزج حادث گردد چنانچه
از خوردن ماهی تشنگی پیدا میشود علاج آن بمقطعات و ملطفات بلغم مانند سکنجبین با آب نیمگرم نمود شد و اگر بعد از شراب
تشنگی حادث شود آب برف خورند و شیره زرشک با سکنجبین و شربت انار ترش مفید بود و تشنگی که بعد از زیادتی عمل
مسهل حادث شود سویق شعیر و نان خشک در آب انار یا آب غوره تر نموده بخورد و تدهین و غمز کند قی حرکتی
باشد که از معده حادث شود از برای دفع چیزی که در وی باشد و ماده آن در جوف معده باشد تهوع حرکتی باشد که از
معده بی آنکه چیزی دفع باشد و ماده آن داخل جرم معده باشد غثیان تقاضای معده است برای دفع
بی حرکت و در حالتیکه مطعوم روی باشد حادث شود و اگر سبب این امراض بلغم یا سودا بود علامت آن سوء یا
ترشی دهن و قلت تشنگی بود و علاج آن از نمک و آب نیمگرم و تخم ترب و عسل مکرر قی کنند بعد از آن مصطگی پوست
ترنج هر یک یکماشه سائیده در گلقند آمیخته تناول نماید و مصطگی و سنبل الطیب عود و پوست ترنج در سرکه و گلاب سائیده
بر معده ضماد کنند و جوارش کمونی و دواء المسک خورد و اگر قبض طبیعت باشد از شیاف ملائم کنند و اگر بسبب صفرا بود
علامت آن تلخی دهن و تشنگی و خشکی زبان و قی صفراوی بود علاج آن از آب نیمگرم و سکنجبین مکرر قی کنند و سماق
زرشک سائیده در سکنجبین و شربت انار آمیخته بخورد و صندل زرد و طباشیر سماق با سرکه و گلاب سائیده بر معده ضماد کنند

و بعد از منضج از مسهل بار و تنقیه کنند و قی که بسبب انصباب ماده از جگر و طحال و مراره باشد علامت او آنست که این
عوارض همیشه نباشد بلکه بعد از قی یا انصباب ماده دیگر به معده ساکن شوند علاج آن تنقیه و تقویت آن عضو کنند و
تقویت معده نیز نمایند و قی که بسبب فساد غذا بود علاج آن در بحث وجع معده گفته شد و علاج قی الدم مثل نفث الدم بود
و اگر بسبب قروح و بثور معده بود اول ماء العسل و ماء الشعیر دهند بعد از آن علاج نفث الدم کنند و گاه باشد که خون
از عضوی در معده منصب میشود و بسبب سردی آن منجمد میگردد و علامت آن غشی و عرق سرد و لرزه بود و علاج آن
تخم شبت و پودینه در آب جوشانیده صاف نموده سکنجبین داخل کرده بخورند و مکرر قی کنند بعد از آن پنیر مایه حیوانات
خصوصاً پنیر مایه خرگوش خورد و همین است علاج شیر که در معده منجمد گردد **فواق** یعنی هچکی اگر بسبب آن مثل سبب قی
بود علاج قی کنند و اگر بسبب سوء المزاج بارد معده و یا بسبب ریاح معده باشد جوارشهای گرم خورند و عطسه آوردن و
غصه کردن و بر گرسنگی و تشنگی صبر نمودن و خبر هولناک و نعمت پیش مریض گفتن برای فواق مفید بود و اگر بسبب خوردن
اشیای تیز و حریفه عارض شود از خوردن اشیای بارده زائل میشود و اگر بعد از استفراغات کثیر و یا بعد از حمیات حاده
باشد و این بدترین فواق بود علاج آن شیر و روغن بادام و مانند آن خورد و اگر بسبب ورم جگر باشد علاج ورم
جگر کنند **نقصان شهوت** یعنی کمی اشتها اگر بسبب بلغم یا صفرا باشد که در معده جمع شود علاج آن مثل علاج قی بلغمی
و صفراوی بود و اگر بسبب سوء المزاج حار بلا ماده باشد علامت آن حدت و خالی و تشنگی و کراهیت از اغذیه حاره باشد و
اگر سوء المزاج بارد بلا ماده باشد علامت آن ضعف هضم و حدت حامض و تلین طبیعت بود علاج آن سوای تنقیه مانند علاج
نقصان شهوت بود که بسبب آن خلط بلغمی و صفراوی باشد و جوارش مصطگی و جوارش عود و شیرین استعمال کنند **صفت**
جوارش مصطگی که برای برودت معده و کبد و ریاح و سیلان لعاب مفید بود مصطگی ده مثقال کوفته بیخته و نیم
آثار شکر سفید و سی درم گلاب بقوام آرند و قدر شربت سه ماشه تا دو درم **صفت جوارش عود** تقویت معده و ازاله رطوبت
و بلغم کند قاقلین دار چینی زنجبیل دار فلفل زعفران هر یک ده درم عود قرنفل هر یک نیم درم بکوبند و با عسل سه وزن
ادویه بسرشند قدر شربت یک مثقال **جوارش آمله** معده را قوت دهد و اشتها آورد و حرارت کبد را
تسکین دهد و دل را قوت دهد و اسهال مراری را منفعت بخشد و معده را باصلاح آرد **صفت آن**
آمله منقی دوازده مثقال طباشیر سفید صندل سفید سماق منقی زرشک گلسرخ بادرنجبویه پوست بیرون پسته
از هر یک یک مثقال گشنیز خشک مقشر مغز تخم خرفه مقشر از هر یک دو مثقال مروارید ناسفته چهار دانگ عنبر اشهب ورق طلا
ورق نقره از هر یک دو دانگ نبات سفید آب به شیرین از هر یک دو وزن ادویه بدستور مرتب سازند

وچون سفرجل را در آرد و چو گیرند و پارچه را بران بگذارند و در خاکستر گرم این را نگاهدارند مادامی که آرد بالای او سرخ گردد و سفرجل بریان گردد و به تقویت معده بغایت قوی الاثر است همچنین جام تفاح است و ادویه مستعمله در تقویت معده باید که حریش ندارند و اگر نقصان شهوت بسبب عدم انصباب سودا به فم معده باشد علامت او آنست که گرسنگی نبود ولیکن هرگاه طعام خورده هضم گردد و چیزهای ترش و قابض اشتها گردد و درین قسم طحال نیز بزرگ باشد علاج آن تفتیح مسالک طحال بسکنجبین بزوری کنند و توم و انجیر با سرکه خورند وقتی از تخم ترب و برجر و شبت و نمک و سکنجبین عسلی درین قسم فائده عظیم میکند و باقی علاج آن مانند حده طحال بود و اگر بسبب امتلاء بدن از اخلاط بود تقلیل غذا کنند و کثرت حرکت و ریاضت نماید و اگر بسبب ضعف جگر و معده آن باشد علاج استسقا کنند **ضعف هضم** عبارت از آنست که غذا در معده بدیر هضم شود علامت آن ثقل و تمدد بود تا زمان دراز و در جشا بوی طعام دریافت کند **سوء هضم** عبارتست ازان که طعام بخوبی هضم نشود بلکه تغیر کیفیات رویه گردد علامت آن بدبوی جشا و بهار و غثیان و حرقت معده بود **تخمه** عبارت از آنست که معده در غذا هرگز تصرف نکند و هضم نگرداند علاج این هر سه مرض مانند علاج نقصان شهوت که سبب آن سوء المزاج مادی و غیر مادی باشد باید کرد و اگر سبب این امراض فساد غذا باشد علاج آن تنقیه کنند و اگر سبب آن ضعف جرم معده باشد علامت آنست که بعد از قی بسیار حادث شود و علاج آن تقویت معده بود و یا طریفل صغیر و جوارشهای حاده **انقلاب معده** او آنست که هرچه خورده باشد بعد از هضم معدی قی کند و فرق در میان این مرض و ایلاوس آنست که ایلاوس انچه قی بر می آید متعفن و بدبو مانند براز باشد علاج سفوف طین برغن گاو چرب کرده همراه لعاب بهدانه لعاب ریشه خطمی در عرقیات بر آورده شربت بنفشه چار تخم داخل کرده بخورند و باقی علاج این مانند علاج هیچ است **کرب و قلق معده** هرگاه عارض شود مریض غمگین و بیقرار بوده باد و غثیان نیز باشد و در اکثر ماده این مرض حار می باشد علاج آن از سکنجبین و آب نیمگرم و نمک بدهد قی کنند و قرص طباشیر همراه شیره تر تشک شربت انار و سکنجبین خورد و از پوست کندر و صندل و گل سرخ و کافور در گلاب سائیده بر فم معده ضماد نماید و بعد از نضج از مسهل بارد تنقیه سازد و اگر بارد باشد آب نیمگرم و نمک مکرر قی کنند و بعد از نضج از مسهل حار تنقیه نماید بعد ازان جوارشهای حاره با سکنجبین عسلی تناول کند و روغن مصطگی بمالد **صفت روغن مصطگی** مصطگی یک رطل در سه رطل روغن کنجد و شش رطل آب بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند و بهتر اینست که مصطگی بکوبد و با روغن بجوشانند تا گداخته شود **اختلاج معده** وقتی که اختلاج معده در فم معده یا جزو اعلای معده باشد خفقان و غشی نیز بود و اکثر بسبب ماده بارده باشد که در معده جمع شود و یا از عضو دیگر منصب گردد و یا بسبب خلط لذاع می باشد علاج آن اول دریافت کرد که از خلط بارد است و یا از خلط

حار بعد ازان مانند کرب معده علاج کنند واگر بسبب دیدان باشد علاج آن حقنه کنند بعد ازان بدان قتل کرده بیرون
آرند **حرقت معده** یا بسبب تناول غذای غلیظ خام باشد علامت آن بعد از تناول طعام غلیظ و وقت
هضم غذا حادث شود و در خلو معده تسکین یابد علاج آن تخم ترب و عسل و نمک در آب بجوشانند و قی کنند و غذا سبک
خورند و بعد از نضج از مسهل حار تنقیه کنند و مقویات معده خورند و گاهی بسبب انصباب سودا از طحال بر فم معده می باشد
واین در حالت ناهار حادث شود و بخوردن غذا ساکن گردد و علاج آن فصد اسیلم از دست چپ کنند و هلیله مربی
و آمله مربی و مانند آن بخورند و از ادویه مقوی معده ضماد کنند و خمیر آرد جو بگذارند تا ترش شود در دوغ حل کرده بعد از
یک شب از یک اوقیه تا یک رطل ازان بنوشند از برای التهاب و فرط معده و تشنگی و قی صفراوی و اسهال صفراوی بلیت
وجع الفواد درد فم معده باشد چون عارض شود و شدت درد و غشی شدید و برد اطراف بود و اگر بسبب حرارت
باشد علامت آن تشنگی و خشکی دهن و جشاء دخانی بود علاج آن شیره زرشک در گلاب و عرق گاوزبان بر آورده
سکنجبین و شربت لیمو داخل کرده بخورد و دوغ در برف سرد کرده مفید بود و اگر بسبب انصباب صفرا می باشد
چنانچه وقت گرسنگی دردهای شدید اتفاق می افتد علامت آن با علامات مذکوره زردی زبان و تلخی دهن بود علاج
آن فصد باسلیق کنند و تبرید کنند و تمر هندی و انار دانه غوره بخورند و صندل سفید و گلسرخ و طباشیر و سماق در گلاب
و آب اسبغول سائیده بر فم معده ضماد کنند و روغن گل مالیدن نیز مفید بود و اگر مهلت دهد با سکنجبین و آب نیم گرم
قی کنند و از مسهل بارد تنقیه نمایند و در درد فواد بارد و ریحی جوارشهای گرم بخورد و بعد از نضج از مسهل حار تنقیه کنند و مالیدن
عطر گلاب شدید المنفعت است و از قرنفل و شکر سفوف ساخته همراه شیر هر صباح و شام بخورد بسیار مفید بود **صفت
سکنجبین** که دفع صفرا و بلغم نماید قند سفید یک آثار در دیگ کنند و یا و آثار سرکه صاف بران ریزند و بقوام آورده یک
اوقیه گلاب بر سر آن ریخته فرود گیرند و اگر بجای قند عسل اندازند سکنجبین عسلی شود و اگر بجای سرکه آب لیمو اندازند شربت لیمو
شود و طریق ساختن شربت حماض و نارنج نیز چنین باشد **امراض جگر ضعف جگر** علامت آن قلت اشتها و فساد
رنگ و اسهال سپید بعساله گوشت و درد ضلع آخرین از جانب ایمن بود و اکثر بسبب برودت و رطوبت می باشد علاج آن
مثل علاج استسقا کنند **سده جگر** بسبب اخلاط غلیظه لزجه باشد علامت آن ثقل جگر بیدون درد و تب بود و اگر جانب
مقعر باشد به از رطب بود علاج آن بعد از نضج از مسهل و حقنه حار تنقیه کنند و اگر حرارت و تشنگی باشد آب کاسنی سبز مروق با
شربت دینار و سکنجبین خورند و از ملطفات افسنتین و ریوند یا آب کاسنی سبز ضماد کنند و اگر با سده اسهال بود احتباس
از قوابضات بکنند و آب کاسنی سبز با زرشک و رب به یا شربت آن مناسب بود و علاج سده ماساریقا نیز همین

و اگر جانب محدب جگر باشد بول اندک و رقیق بود علاج آن مدرات مانند تخم کرفس انیسون بادیان فقاح کاسنی با سکنجبین بزوری و قرص دینار دهد و شراب نیلوفر درین مرض مضرت وارد و اگر حرارت هم باشد شیرهٔ تخم خیارین تخم کاسنی تخم خربزه تخم کشوث و مانند آن با سکنجبین بخورد و قرص زرشک با آب کاسنی سبز مروق و سکنجبین بزوری معتدل بزوری تناول نماید و قرص ورد نیز مفید بود

سکنجبین بزوری معتدل

که سدهٔ جگر و سپرز بگشاید و تپهای مرکبه دور نماید و بول براند صفت آن تخم کاسنی رازیانه تخم کرفس از هر یک هفت درم سنبل الطیب بست درم مجموع نیکوفته در سه رطل آب و بست درم سرکه بخیسانند شبانروزی و بعد آن بجوشانند بدست مالیده و صاف نموده با یک اثار شکر سفید بقوام آرند

صفت قرص ورد

گل سرخ هفت درم عصارهٔ غافث طباشیر رب السوس هر یک یک درم کوفته و بیخته با آب کاسنی سبز سرشته قرص سازند برای حمیات بلغمی و صفراوی نیز مفید بود

نفخهٔ جگر

علاج آن مثل علاج نفخهٔ معده بود و جمیع اشربه و ضمادات محلله مفید بود و شراب حرف بیگم ناهار خوردن نافع است

اورام جگر

اکثر آن حار باشد علامات آن تپ و تشنگی و سوزش و درد جگر و ثقل آن بود علاج او اولاً فصد باسلیق یا هفت اندام از دست راست کنند و بعد آن اگر ورم مقعر جگر باشد علامات آن با علامات مذکوره فواق و قی و قبض طبیعت بود و علاج آن مانند علاج ورم معده بود و اگر ورم محدب جگر باشد علامات آن سعال و ضیق النفس باشد و احتباس بول و جانب راست زیر ضلع آخرین بوقت لمس درد و ورم محسوس شود در علاج آن ادویهٔ مدره بکار برند و مانند علاج سدهٔ جگر جذبی علاج کنند و آب انارین با سکنجبین برای ورم جگر بسیار سودمند بود و هر گاه جمع گردد و تدبیر آن نیز در ورم معده گفته شد و در ورم جگر بگذارند که طبیعت قبض شود و افراط اسهال مهلک بود و باید که ادویه را چنانکه بر جگر استعمال میکنند با ادویهٔ ملطفه مفتحه یار باشند تا ماده را منجمد شدن ندهند و همچنین ادویهٔ محلله که استعمال میکنند با ادویهٔ قابضه عطریه یار باشند تا قوت عضو بتحلیل نشود و باید که مبالغه در تبرید جگر نمایند زیرا که منجر باستسقا خواهد شد و نه در تسخین جگر که منجر بذبول خواهد گردید و این قوانین در اضمده و اشربه ملحوظ دارند و مسهلات و سقوینیا در اورام جگر استعمال نباید کرد و پس در ابتدا از تخم کاسنی صندل زرد و آرد جو عنب الثعلب و آب کشنیز سبز و آب عنب الثعلب سبز و روغن گل و قدری سرکه سائیده ضماد کنند و در وقت تزاید اکلیل الملک افسنتین زعفران زیاده کنند و در وقت انتها صندل موقوف کنند و در وقت انحطاط بر افسنتین زعفران عود و مانند آن اکتفا نمایند و اکثر اطبای این زمانه برین قوانین نظر ندارند و بلا تامل علاج میکنند و مریض بهلاک میسازند چنانچه شخصی را از اعزهٔ شاهجهان آباد ورم جگر شد معالج او که خود را فهمیده و یگانهٔ زمان میدانست تامل در حال مریض نموده بمعالجهٔ تپ که از لوازمات این مرض است مشغول شد بعد از دو مسهل حال مریض متغیر گردید والد شریف که از مریض اخلاص میداشتند بطریق عیادت تشریف برده دیدند که

که سر را نگریبه کلان شماده سرنگون نشسته است و نفس او تنگی می‌کند چون از خواهر آن استفسار حال نمودند معلوم شد که از سه روز
شب همین طور نشسته می‌ماند و بسبب تنگی نفس طاقت خواب نمیدارد والد مغفور فرمودند که این حالات فقط بسبب تنفس نباشد
سبب این دیگر خواهد بود چون آنرا بر بستر راست کرده بطرف جگر ملاحظه کردند در محدب جگر ورم معلوم شد والد مرحوم چون
حوصله بلند داشت هرگز چیزی نگفت و کسی را بر خطای طبیب مطلع نساخت بعد از ملاحظه هرچند عزیزان خانه مریض خواستند
که جناب ایشان معالجه کنند قبول نکردند چون در خانه خود تشریف آوردند فرمودند که در معالجه فلان شخص از معالج
بسیار غلطی واقع شد حالا حالت ندارد و در چند روز هلاک خواهد گردید چنانچه بعد از چند روز چنین واقع شد طفل چهارساله
در ورم جگر مبتلا شد چون نزد احقر آوردند از احوالش دریافتم که در محدب جگر ورم است علاجش از مدرات نمودم
بعد از چندی مدرات را شب در آب کاسنی سبز مروق تر کرده صبح مالیده صاف نموده شربت بزوری و سکنجبین داخل کرده
دادم و گاهی قرص زرشک هم درین ترکیب اضافه میکنم هرگاه که ماده کم شد و خوف انتشار نماند مسهل سبک
دادم چندان فائده نکرد و باز بمدرات مدت مدید علاج آن کردم چون از ماده حرارت زائل شد و موسم سرما
آمد شیر شتر هم دادم بعد ازان گلقند و شربت دینار گاهی تنها و گاهی همراه شیرهٔ تخم کشوث و مانند آن از مدرات
قلیلة الحرارة میدادم در مدت ازین تدبیر صحت یافت و تا حال موجود است و مقصود ازین حکایت محض فائده انام است
حصاة جگر سنگ که در جگر متولد شود و علامت آن آنست که همیشه قی کند و درد و نخس در جگر معلوم شود بدون ورم
و صلابت آن و هرگاه فصد کنند در خون ریگ می‌آید علاج آن باید که پاره پاره کنند و از مدرات بیرون آرند چنانچه
در حصاة گرده و مثانه می‌آید **سوء القنیه** مقدمه استسقا باشد علاج آن خفیف علاج استسقا بود **استسقا** سبب آن
ماده بارد باشد که در خلل اعضا مستقر شود و سبب آن ضعف کبد و سردی مزاج آن باشد و آن سه قسم است اول لحمی
و علامت آن تهبج جمیع اعضا بود و دوم زقی و علامت آن ثقل و بزرگی شکم و درخشیدگی پوست آن و شکم مثل مشک پر آب
بود و چون دست بر آن زنند یا از پهلو به پهلو شوند آواز آب آید سوم طبلی علامت آن بزرگی شکم که با آن ثقل نباشد و بر گرد
ناف بود و چون دست بر شکم زنند آواز طبل آید علاج تقلیل غذا کنند و اکتفا بر آب نخود نماید و اگر بخواهند که کهچری مونگ
خورد و بجای آب عرق عنب الثعلب یا آب آهن تاب اندک اندک نوشد و بیدالور و مانند آن همراه شیرهٔ عنب الثعلب
و شیرهٔ تخم کشوث بشربت دینار یا به گلقند و شربت بزوری خورد و شیر شتر با نبات و یا همراه شربت بزوری و یا
شربت دینار بسیار مفید بود و گاهی بیدالور و مانند آن همراه شیر شتر داده میشود و شیر شتر از چهار درم
شروع کنند و سه روز همین قدر اکتفا کنند و بعد از سه روز یک یک درم بیفزاید تا بیک رطل نهایت بدو رطل رسانند

و دادن چهل روز یا کم و زیاده موقوف بر رای طبیب است و بول شتر نیز بهمین طور رسیده هند و هرگاه که شیر شروع کرده شود در غذا کم باید کرد تا آنکه یکوقت همین باشد و تا مرض مستحکم نشود دادن شیر جائز نیست و قلیلکه شیر دوشیده شود همانوقت بخورند و الله شریف این سفوف مؤلف جد امجد راقم الحروف همراه شیر استعمال میفرمودند صفت آن عصاره غافث غاریقون نرم سفید تربد سفید گلسرخ هر یک یکماشه ریوند چینی سنائی هلیله کابلی از هر یک دو ماشه کوفته و بیخته سفوف سازند جمله یک خوراک ست و قرشی گفته که تریاق فاروق بقدر نخود خوردن نیز نافع ست و گفته اند که گوشت موش صحرائی را خشک کرده بکوبند و دو درم بدهند استسقا لحمی را مفید بود و از عنب الثعلب خشک مغز فلوس سنبل الطیب در آب عنب الثعلب سبز سائیده ضماد کنند و اگر با استسقا حرارت باشد قرص زرشک و کلکلانج بار دهمراه آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق با شربت بزوری یا سکنجبین بزوری باید داد و واجب است که عنب الثعلب سیاه باشد ترکیب ساختن انیست که بگیرند برگ کاسنی سبز بر پارچه مسح کنند و غسل نه دهند و بکوبند و آب بفشارند و در ظرف قلعی دار اندا ختته بر آتش خفیف گذارند تا مثل شیر بریده شود و باز صاف نموده بکار برند و همچنین ترکیب ساختن عنب الثعلب سبز است و ترکیب دادن و قدر شربت آن مانند شیر شتر است مگر مسهل فلوس بطوریکه در ماء الجبن میدهند درین هم میدهند و اگر در استسقا اسهال هم باشد آب نارتنگ سبز مروق و یا رب به شیرین و نارتنگ مناسب بود و ترکیب ساختن و دادن آن مانند عنب الثعلب سبز است و اگر درین امراض حاجت تنقیه شود بعد از نضج از مسهل گرم تنقیه کنند بعد از ان تدبیر مذکور بکار برند و در استسقای طبلی که با حرارت میباشد و در زقی که ماده آن حار باشد تنقیه از ادویه تحلیل الحراره کنند بعد از ان قرص زرشک کلکلانج با آب کاسنی سبز مروق چنانچه گذشت استعمال نمایند و تبرید جگر در طبلی مفید بود و در زقی بعضے شکم را از زیر ناف شق میکنند و این عمل خطرناک بود و عورتی را استسقاء زقی عارض شده شدت بسیار نموده بود و شکم بسیار کلان شده بود روزی قریب بناف منفجر گشته رطوبت بسیار بقدر چند آثار مندفع گردیده شفای کلی حاصل شد و قرشی از شیخ نقل کرده که زنی را استسقای با حرارت عارض شده بود و قریب بمرگ رسیده آن زن بخودی خود بخوردن انار بمرتبه افراط کرد که ذکر آن ناخوشنماست پس به شد و بعد و از نفش در آب عنب الثعلب طلا نمودن از برای تهیج استسقا نافع بود و در ریاضات مخلله و سوار شدن در کشتی و نشستن در آفتاب و غلطیدن در ریگ و خود را در ان دفن نمودن و سفر کردن بطرف کوهها بصاحب استسقا بسیار فائده میکند و ضماد کردن با پشک بز و سرگین گاو و بورق و سرکه از برای هر سه قسم استسقا نافع بود و در استسقا قبض شکم بهتر از اسهال بود صفت بید الورد سنبل الطیب مصطگی زعفران طباشیر دارچینی اذخر اسارون

قسط شیرین نمافشت تخم کشوث فوه لک مغسول منقی تخم کاسنی تخم کرفس زراوند طویل حب بلسان عود غرقی از هر یک یکدرم
ورق گل سرخ برابر همه ادویه با عسل سه وزن ادویه بقوام آرند شربت از یکدرم تا دو درم **شربت دینار** طبع را نرم
در قمع حمیات و عفونت کند و سده‌ها را بگشاید و سوء القنیه و استسقا و ذات الجنب را نافع بود و درد شکم و جگر و رحم
و مثانه ساکن کند و ادرار بول نماید **صفت آن** تخم کاسنی غنچه گل سرخ هر یک بست درم پوست بیخ کاسنی چهل درم
گل نیلوفر گاوزبان هر یک ده درم تخم کشوث در کیسه بسته سی درم مجموع را در آب بجوشانند تا مهرا شود صاف نموده
تا یک آثار قند سفید بقوام آرند پس از آتش فرود آورده بمقدار ده مثقال ریوند چینی سوده داخل کنند و نیز بر هم زنند
تا نیکو مخلوط گردد **صفت کلکلانج بارد** ماذریون که هفت روز در سرکه تر کرده خشک نموده باشند
غاریقون پوست هلیله زرد از هر یک پنج درم عصاره افسنتین سه درم بیخ سوسن گل سرخ تخم کاسنی مغز تخم خربوزه رب السوس
از هر یک دو درم ترنجبین فلوس خیارشنبر فانیذ از هر یک پانزده درم ترنجبین و فلوس و فانیذ را در آب نیم گرم حل کرده صاف نموده
بقوام آرند دواهای دیگر را کوفته و بیخته با آن بسرشند خوراک از دو درم تا چهار درم **مرهم اکبر** از مخترعات حکیم
ارزانی است برای استسقای طبلی تلیین و تحلیل اورام صلبه جگر و خصیه و غیر آن مجرب و آزموده است **صفت**
آن حلبه تخم کتان آرد جو گل خطمی هر یک سه درم کوفته و بیخته در آب شلغم یا آب کلم بپزند چون قریب بپختن آید مغز فلوس خیارشنبر
پنج درم در آب گرم حل کرده صاف نموده اضافه نمایند و بپزند تا که غلیظ گردد پس از آن روغن گل یا روغن کنجد یا روغن
زیت یا روغن بید انجیر بقدر حاجت بیامیزند و بپزند **فائده** در استسقا که آب خورند باید که در تمام روز سه چند
غذا خورند و قدر غذا یک ششم حصه از حال صحت باید زمانیکه برای او سازند باید که انیسون و بادیان در و نهند و معمول استاد
بود که اگر نان میداد تنها نان همراه شوربای گوشت میدادند و گفته اند که اگر نان خشک غذا سازند بهتر بود و اگر شیر شتر
بجای غذا و آب هندبا نقیع بود سکنجبین و پودینه نافع بخفتن شیر است در معده گاه گاه همراه شیر میداده باشند و در جمله بعد از تنقیه
بهر تقویت قرص زرشک و مانند آن دهند و بهر ادرار قرص ماذریون مدبر و امثال آن باید داد و در طبلی بعد از تنقیه تحلیل
ریاح کوشند و انبادیان و سداب و مانند آن شیاف سازند و حمول کنند و هر دوائیکه باشد باید که بسیار باریک
بسایند و اگر بتعریق حاجت افتد بوره ارمنی با روغن بابونه بر بدن طلا سازند و نشستن در حمام یابس و در تنور
خاتر بخوبی عرق می آرد و هر عرقی که آید او را بچینند و طریق اندفان آنست که مریض دراز به خسپید و به
ریگ گرم او را بپوشند و چون سرد شود و دیگر اندازند تا که برداشت کنند و اگر برآمدگی در عضوی باشد همان را دفن
نمایند و همچنین تاثیر دارد پشت با آفتاب نشستن و با آب چشمهای گرم و با آب دریای شور بدن شستن و نمک را اگر چند روز

در آب وارند بجای آب دریا کشور میشود و اگر بجای آب آب مطبوخ بسر که آب صد حصه بود و سرکه یک حصه هر دو را
بجوشانند تا سوم حصه بماند بمریض داده باشند بسیار نافع بود **مرض مراره** یرقان اصغر مرضی بود که چشم و تمام بدن
در آن زرد شود علاج آن قرص زرشک با آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق و شربت بزوری سکنجبین
بزوری دهند و تنقیه صفرا نمایند و گوشت موش صحرائی را چون خشک کرده باریک کوبند و بخورند نافع بود و گفته اند
که خراطین را خشک کنند و سائیده بدهند فی الحال صحت یابد و خوردن ماهی و دیدن آن بالخاصیت فائده میکند
برگ حنا نیم کوفته در آب شب تر کرده صباح آن آب صاف بنوشند تا یک هفته از برای یرقان مجرب نوشته اند تسعط
بعصاره چقندر ره و میکنند زردی چشم و اگر سبوس نخود چهار دام شب در آب تر کرده صباح زلال آن گرفته بقدر
نبات شیرین کرده بخورند صاحب یرقان دهند نفع میکند **اورام طحال** اکثر را ورم صلب عارض میشود و اگر
ورم حار باشد در اندک مدت صلب میگردد علاج فصد باسلیق و یا اسیلم از دست چپ کنند و بعد از نضج تنقیه سودا
نمایند بعد آن آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق با سکنجبین و شربت بزوری مفید بود و ماء الجبن نیز
نافع است و قرص کبیر و یا تریاق کبیر با شیر شتر فائده عظیم دارد و انجیر با سرکه و عنصل با سرکه و یا گل و یا سرکه ورم طحال را دور میکند و از
مجربات شیخ بوعلی سینا است که چون مریض صبح سه کف از بول خود بخورد در کسبت روز ورم را دور میکند و گفته اند که تعلیق
پیاز عنصل بر طحال در چهل روز ورم را زائل گردانند و اگر با ورم طحال حرارت باشد پوست کدو ده درم با سکنجبین و
تخم خرفه بالخاصیت تحلیل ورم طحال میکند عرق گندهک بقدر ریگ سرخ نهایت چهار سرخ در آب آمیخته بنوشند برای
تحلیل صلابت سپرز روز یاد تی اشتها عنظیر است و سهاگه یک حصه خردل سه حصه کوفته و بیخته بقدر یکماشه بخورند و همچنین نوشادر
نیمدرم با آب ترب بنوشند و کنجد و ترب مساوی الوزن کوفته گرم کرده بر سپرز ضماد کنند و آب نوشیدن و طعام خوردن در ظرف
چوب بیخ کبر بسیار نفع میکند و خوردن روباس با سکنجبین نیز نافع است و تعریق در حمام نیز مفید بود و این ضماد معمول است
صفت آن آرد جو عنب الثعلب چوب انگور خشک کرده سوخته مقل بابونه اکلیل الملک اشق چوب جهاؤ
در آب برگ جهاؤ و سرکه نیز و آب عنب الثعلب سبز سائیده ضماد کنند **صفت قرص کبر** پوست بیخ کبر اشق
از هر یک چهار درم زراوند طویل فو دو درم فنجنکشت فلفل از هر یک شش درم اشق را در سرکه کهنه حل کنند و باقی
ادویه را کوفته بیخته با آن بسرشند و قرص سازند و از برای اوجاع طحال و تفتیح سده نیز نافع بود و گاهی ورم صلب
طحال جمع شود و منفتح گردد و علامت آن آنست که درد شدید و نخس در طحال بود و در و در بول آید و بدبو بود و باشد
که درد دقی و اسهال نیز بیرون آید علاج آن تخم کشوث و بادیان و تخم کاسنی و تخم خیارین و مانند آن

از مدرات باشیر شتر و شیر خر تناول کنند و با ماء العسل حقنه شوند و اشق و سپوس با سرکه بجوشانند و ضماد سازند و علاج
نفخهٔ طحال و سده آن مانند نفخهٔ جگر و سده آن کنند و فرق در علاج کبد و طحال باعتبار قوت و ضعف است زیرا که
مهما امکن بر جگر استعمال ادویه حاره مثل سرکه تند روا نیست و گاه باشد که در طحال سنگ متولد شود و علامت آن
درد و ثقل در طحال بود و ریگ در فصد و بول خون بواسیر بیرون آید و خللی در جگر و گرده و مثانه نباشد علاج آن مانند
سنگ گرده و مثانه کنند و انجیر با سرکه مفید بود و یرقان اسود و تغیر رنگ بدن بسیاهی باشد علاج آن بعد از فصد اسلیم
از دست چپ آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق با سکنجبین بزوری شربت دینار خورد و تنقیه سودا کنند و
ماء الجبن استعمال نماید و آنچه در سده جگر گذشت بعمل آرد و اگر بسبب ضعف طحال باشد علامت آن قی و اسهال سودا
و سقوط اشتها و کدورت چشم بود و اگر ضعف آن بسبب رطوبت و برودت باشد علاج شیرهٔ تخم کشوث شیرهٔ انیسون از هر یک
سه ماشه همراه گلقند و شربت بزوری خورد و قرص گل و قرص کبر مانند آنکه مقوی طحال اند همراه همین دوا استعمال کنند و ورق
گل و فوفل و فلنجمشک و مصطکی بکوبد و با سرکه و آب عنب الثعلب سبز ضماد کنند امراض امعاء اسهال اسهال یا از نزلات
میباشد و یا از اعضا اما آنچه از متناولات می باشد یا بسبب غذا است که بغیر از اشتها و یا زیاده از اشتها خورده شود
یا بسبب غذای لطیف سریع الاستحاله باشد که زود فاسد گردد و یا بسبب غذای لزج و زلق باشد و یا بسبب غذای
کریه الطعم باشد و یا بسبب غذا نفاخ بود و یا بسبب اسهال بسیار امعا خراشیده شود و علاج آن علاج هیضه کنند و تدبیری که در
تخمه گذشت بکار برد و غذا بقدر هضم خورند و موافق مزاج اختیار کنند و تقویت معده و امعا نمایند اما آنچه از اعضا باشد
یا از عضو واحد بود و یا از جمیع اعضا اما آنچه از عضو واحد بود و اگر دماغ باشد که نزلات از آن به معده و امعا ریزد و علامتش
آنست که بعد از خواب طویل حادث شود و با علامات نزله و فساد مزاج دماغ بود علاج بحسب غلبه خلط تنقیه دماغ کنند و تبدیل
مزاج و منع نزلات نمایند چنانچه در نزله گفته شد و بر پشت خواب نکنند و اگر آن عضو معده باشد و آن اسهال را ذرب و
خلفه گویند و علامت او آنست که گاهی اسهال زیاده و گاهی کم و گاهی هضم و گاه فاسد باشد علاج جوارش مصطکی و جوارش
عود و مانند آن همراه شیرهٔ بادیان و شیرهٔ زیره سیاه و شیرهٔ دانه هیل در عرق پودینه آورده رب به شیرین انار ترش ×
داخل کرده بخورد و ضمادی که در قی گذشته بر شکم ضماد کنند و مالیدن روغن مصطکی نیز مفید بود و اگر ازین تدبیر فائده نشود
غثیان لعاب دهن نیز باشد قی نماید و بعد از نضج از مسهل حار تنقیه کنند و گاهی بسبب انصباب صفرا بر معده باشد و این بعد از
حمیات صفراوی و بعد از تناول اشیای حاره میباشد و اسهال صفراوی و التهاب و عطش باشد و صفرت براز و لذع
مقعد نیز بود علاج اول بعد از نضج تنقیه صفرا به مسهل بارد و یا به اهلیلجات و شربت ورد مکرر کنند بعد از آن قرص طباشیر قابض همین

و صندل و زرورد در گلاب سائیده بر جگر و معده ضماد کنند و گاهی بسبب انصباب سودا باشد بر فم معده علامت
آن گرسنگی بود و حرقت فم معده و ترشی دهن باشد که بخوردن طعام یا روغن ساکن شود و علاج آن فصد باسلیق کنند
اسهال سودا نماید و از ادویه حاره قابضه تکمید طحال کنند و خرقه گرم کنند و آنرا دلک نماید و پیش از انصباب سودا حریره
از شکر و بادام و روغن زرد تیار نماید و بخورد و گاهی بسبب بثره و قرحه باشد که در معده حادث شود و علامت آن درد دهن
شراب باشد و بعد از تناول طعام در معده وجع ماند و قی و براز صدیدی بود و علاج آن قرص طباشیر قابض خورند صفت
قرص طباشیر قابض ورق گل پنجدرم تخم حماض بریان شده درم طباشیر چهار درم نشاسته صمغ عربی از هر یک سه
درم بکوبند و بگلاب بسرشند و اقراص سازند شربت یک مثقال بود و چار تخم بریان کنند و بروغن بادام چرب کرده بخورند و گاهی
بسبب ضعف جگر و سده آن باشد علاجش گفته شد و قسمی از خلفه بود که آنرا اسهال دوری گویند و آنست که فضول
در عضوی جمع شود و در مدت معین دفع شود و اگر یکروز در میان دفع شود سبب آن صفرا بود و اگر هر روز دفع شود سبب آن
بلغم بود و اگر روز چهارم دفع گردد سبب آن سودا بود و اگر دوره معین نباشد و در همیشه ماند و در وقت احتباس زیاده گردد
سبب آن خون باشد و رنگ براز نیز دلالت بر غلبه خلط میکند علاج آن بحسب غلبه خلط تنقیه کنند عضو یکه در آن ماده جمع میشود
تقویت کنند دوای هندی که در اسهال دوری عجیب الفعل است و والد شریف الکثر کتول در ورب استعمال میفرمودند فائده
عظیم میکرد جس گجراتی موتهه هندی بیلگری کشنیز خشک زنجبیل سر بالا صندل سفید کتول حسب مزاج تغیر و تبدیل در وزن نمایند و در
مزاج گرم موتهه و زنجبیل را موقوف کنند و دیگر بند هر یک سه ماشه مجموعه را در نیم آثار آب بخیسانند صباح بجوشانند هرگاه که
چهار دام بماند صاف نموده انشره بنوشند و ثقل آنرا در پاو آثار آب جوشانیده وقت شام بخورانند و پوست سنگهاره
مرغ و قرنفل هر یک یکتوله کوفته و بیخته بخورد و همین سان سه روز از برای ورب مجرب آزموده است و اگر مریض تحمل ندارد
خوراک یکروزه سه روز بهفتانه در استعمال نمایند و اگر اسهال از جگر بود علامت او آنست که در کبدی کیلوس هضم نخوردی میشود
و هضم فعل معده نمیباشد بخلاف معدی و اکثر اسهال کبدی در روز میباشد و اکثر اسهال کبدی در شب و اگر اسهال از خون مخلوط
و آن را فرو سنطاریای کبدی گویند و علامت آن تقدم اسهال احتباس قوی که سیلان آن معتاد باشد و خون مخلوط
با براز که علامت سحج است نباشد علاج چند روز غذا نخورند و تا وقتیکه مریض ضعیف نگردد بند نکنند و فصد باسلیق
باریک بگشایند و خون اندک اندک بگیرند و دست و پا و پستان و خصیتین را ببندند بعد از آن علاج نفث الدم بکنند
و زرورد و صندل در گلاب سائیده بر جگر ضماد سازند و اگر اسهال صفراوی و صدیدی بود علامتش آنست که اسهال متواتر
نبود و صفرا با براز مخلوط نشود و پیچ و درد نباشد و چون معده خالی بود اسهال زیاده شود و علاج باید که حبس بکنند

و تسکین جگر از ادویهٔ که بسیار قابض نباشد باید نمود مثل زیرهٔ صندل و شیرهٔ عناب و شیرهٔ تخم کاسنی با سکنجبین و شربت
انار خورند و اما غسالی که بسبب ضعف جگر باشد و دردیکه بسبب سدهٔ آن باشد و قیحی که بسبب انفجار ورم جگر باشد علاج
آنها گفته شد و اگر از امعا بود علامت او آنست خلطیکه مندفع گردد مختلط با براز بود و آن اگر با سحج باشد علامت آن
که تشنگی و پیچیدگی در امعا بود و سحج آنست که اخلاط حادهٔ حریفه که با امعا رسیده امعا خراشیده شود و آن خلط خراشیده
یا صفرا بود که بر امعا میرسد و صفرا قرحه در چهار پنج روز میکند و علامت او آنست که صفرا مختلط با براز در اول امعا
بر آید و بلغم منعقد نماید و اسلم قرحه آنست که در امعاء غلاظ باشد و علامت او آنست که درد زیر ناف بود و خراط امعاء غلاظ
بر آید و درد با شدت نباشد و اگر در امعاء دقاق بود درد شدید حوالی ناف باشد و خراط امعاء رقیق آید علاج اگر ماده
در امعاء غلاظ باشد تنقیهٔ صفرا از حقنهٔ بارد مناسب بود و اگر در امعاء دقاق باشد از مسهل بارد بهتر بود و اگر قوت قوی باشد
فصد باسلیق نمودن نزد احقر نیز مضائقه ندارد و در صورتیکه مادهٔ منصبه شدید الحدت باشد دادن مخدرات هم مفید بود
و بعد از تنقیه تقویت امعا از قرص طباشیر قابض و شربت انار کنند و سیب تناول نماید و هرچه مقوی معده باشد مقوی امعا
نیز بود و بحسب احتیاج از آنها استعمال کنند و گل ارمنی صندل سفید ورد و اقاقیا با آب عورد تضمید کنند و خوردن تخم
آهن تاب نیز مفید بود و پس هرگاه ماده از انصباب بایستد علاج سحج از بزور بارده لعابیه یا شربت بنفشه داده و
و از چیزهای کور خواهد شد باید کرد و اگر از انصباب بلغم بود و بلغم در یک ماه قرحه میکند علامت آن کثرت ریاح و قراقر و درد
ملائم باشد و با خراط امعا بلغم خارج بود و این قسم اکثر بعد نوازل پیدا شود علاج آن استفراغ بلغم کنند و منع انصباب آن نماید بعد از آن
علاج سحج از جوارشات تخم و سفوف مقلیاثا نماید **سفوف مقلیاثا** بواسیر و اسهال کهنه و زحیر و ضعف معده را نافع بود
صفت آن تخم تره تیزک بست درم زیرهٔ کرمانی ده نخود هر یک پنج مثقال تخم کتان تخم گندنا هلیله سیاه در روغن زیت بریان
کرده از هر یک دو مثقال صمغ عربی یک مثقال سوای تخم تره تیزک مجموع را کوفته بیخته تیار نمایند شربت دو درم با آب سرد و اگر از انصباب سودا باشد
علامت آن خروج سودا با خراط امعا بود و این قاتل باشد علاج آن استفراغ سودا و منع انصباب آن کنند و تقویت طحال نماید
بعد از آن سفوف طین با ادویه لعابیه و غیره مانند لعاب بهدانه لعاب بیخ خطمی و شربت بنفشه و چارتخم خورده و اجتناب از حموضات نماید
و اگر از ثقل یابس باشد علامت آن قبض طبیعت و براز خشک باشد علاج آن علاج قولنج سددی کنند و اگر با سحج نباشد آنرا
زلق الامعا گویند اگر سبب آن رطوبت غریبه بود که بواسطه آن ثقل در امعا مکث نکند علامت آن خروج رطوبت بود با
ثقل قلیل الهضم و معده از آفت خالی باشد علاج آن تنقیه از مسهل حار و حب ایارج کنند بعد از آن سفوف و اقراص قابضه خورد
و سفوف مقلیاثا نیز نافع است و زلق الامعا بسبب بثره و قرحه باشد که در امعا حادث شود و چون غذا بمعده رسد زود دفع گردد

وعلامت او آنست که با ثقل غیر منهضم صدید که رقیق باشد و وقتیکه طعام از معده با امعا رود درد محسوس شود علاج
آن فصد کنند و چار تخم به روغن بادام چرب نموده بخورد و ادویه مغریه مانند صمغ عربی و نشاسته و کتیرا بریان نموده همراه
لعاب بهیدانه و لعاب ریشه خطمی در گلاب عرقیات برآورده چار تخم به روغن بادام چرب کرده بخورد و غذا سویق شعیر
و برنج با عدس و روغن بادام تناول کنند و یا بسبب انصباب صفرا باشد که بسبب لذع وی انچه در امعاست دفع شود
علاج آن قی نمایند و تنقیه صفرا از هلیله زرد و شربت ورد مکرر کنند اما باید که بالای این آب سرد بخورد تا اعانت
بر اسهال کنند بعد از ان قرص طباشیر قابض مانند آن بخورد و **شربت ورد مکرر** که برای حمیات صفراوی و تسکین
عطش نافع است و تلیین طبع نیز میکند **صفت آن** ورق گل سرخ تازه چار من در ظرف کنند و ده من آب گرم
بر سر آن ریزند و شبانه روزی بگذارند پس از ان بدست مالند و در دیگ ریزند و بجوشانند تا طعم و بوی گل به آب دهد
پس صافی کنند و چهار ورق دیگر ورق گل در آب ریزند و بجوشانند و صافی کنند پس هر یک من آب را یا دو من قند
بقوام آرند و خونی که بسبب انفتاح عروق امعا آید علامت او آنست که با آن علامت اسهال کبدی و بواسیر
و سحج نباشد علاج آن فصد باسلیق کنند و بعد از ان قابضات با ادویه مغریه خورند و مده که در امعا بعد انفجار ورم آید
ماء العسل و قند آب خورند و اگر گرمی باشد آش جو مناسب بود و بعد از ان ادویه مدمله که در نفث الدم مذکور است
بخورد و شیر آهن تاب بخوردن دهد و اسهالی که از جمیع بدن بود و یا از ذوبان اعضا باشد علامت آن التهاب
و تپ دق و بدبوی براز و اختلاف الوان براز و دسومت آن بود و در معده و جگر و امعا هیچ آفت نباشد و این قسم
مانند تپ دق علاج پذیر نیست و اگر بسبب اجتماع اخلاط فاسد در عروق و اعضا بود درین قسم نیز اختلاف الوان
براز میباشد لیکن مریض بعد از اسهال در خود خفت و راحت مییابد که این اسهال بند نکنند و اسهال بحرانی
که در روز بحران می افتد نیز همین قبیل بود آنرا نیز بند کردن خطاست و خوردن آب و همچنین آب گوشت بضا جان
اسهال ضرر دارد و پس اگر چاره نباشد اندک آب آهن تاب یا عرق بارتنگ و عرق عنب الثعلب دهد
و شوربای کبوتر یا دراج با مصالحه قابضه بخورانند قرشی گفته که پنیر کهنه را مکرر از آب بشویند و خشک نموده
بریان کنند و یک مثقال با شربه مناسبه دهد بسیار نافع بود و تنویم انفع اشیاست از برای کسیکه اسهال دارد و حمام
و دلک و قی و ادرار نیز از حابسات اسهال است و گذاشتن شیافها قریب چهار ساعت بر شکم مریض مجربات بوعلی سینا
است و دوائی که از برای جمیع انواع اسهال که با حرارت باشد مفید بود شیره خرفه سیاه بریان از عرق کیوره و گلاب
و عرق گاوزبان برآورده شربت سیب ترش شربت صندل و یا شربت انار ترش و یا بارتنگ داخل کرده

بخورند و اگر خوردن مغص باشد اسبغول در روغن بادام چرب کرده اضافه کنند و بخورد و زرد و صندل با قدری
سنبل الطیب و زعفران در گلاب سائیده پارچه را بآن تر کرده بر جگر و معده و اعضا ضماد کنند و غذا آش جو
از جو بریان بخورد و هرگاه حرارت کم شود قوابض قویه دهند **صفت شربت سیب** که مقوی قلب و معده و مفرح بود
قی و اسهال را باز دارد بگیرند سیب پاره دو دانه از ان بیرون نمایند و در هاون سنگ بکوبند و دو من آب از ان
بگیرند و بجوشانند و با یک من قند سفید اضافه کرده بجوشانند تا بقوام آید و همین است ترکیب ساختن شربت به و شربت انار
صفت شربت صندل صندل سفید سائیده بست مثقال در گلاب یک شبانه روز بخیسانند روز
دیگر اندک جوش دهند و شیره اش بگیرند و با یک من قند شربت بپزند و اگر ماده بارد باشد قرص عود بخورد و سماق و کزمازج
زیره انیسون بریان اقاقیا سنبل الطیب حب الآس زرور دکند ربریان بکوبند و همه را با شربت سیب بخورند **قرص عود**
قی و هیضه باز دارد **صفت آن** عود خام چهار درم کبابه طباشیر قرنفل سنبل الطیب هر یک دوازده درم کوفته بیخته
اقراص سازند و شربت از ان دو درم و چهار ار چون بریان کرده بخورند حابس اسهال است خصوصا با افیون و در قطع
آن مجرب آزموده است **زحیر** که آنرا پیچش گویند و آن حرکتست از امعاء مستقیم از برای دفعه فضله و دفع نمیشود مگر اندکی
از رطوبت مخاطیه و باشد که با آن خون مختلط بود و بسبب آن حرارت و سبب آن صفرا بود و یا بلغم مالح که با امعاء رسیده و علامت هر دو
خروج هر واحد بود با سوزش مقعد **علاج آن** لعاب بهدانه ریشه خطمی و عرقیات بر آورده شربت بنفشه چهار تخم اصل کرده
بخورد و سفوف طین و روغن ماده گاو و یا روغن بادام چرب کرده بقدر نه ماشه همراه دوای مذکوره بخورد **صفت**
سفوف طین اسپغول تخم ریحان تخم مرو نشاسته تخم حماض بریان کرده صمغ عربی گل ارمنی و طباشیر کوفته
بیخته بغیر از تخم اول و دیگر بسایند و اگر بروغن گل چرب کرده دهند مضایقه ندارد و تخم ریحان برشته در اسفوف
ساخته از سه ماشه تا نیم توله تمام با آب سرد بخورند از برای زحیر و سحج مفید معمول او استاد بود و سفیدی تخم مرغ و روغن
بادام و یا بروغن گل آمیخته زیر ناف طلا کردن مفید بود و اگر ازین تدبیر فائده نشود علاج سحج صفراوی و بلغمی کنند و اگر در ابتدای
مرض سه دانه تخم فلوس بروغن گاو چرب کرده فرو برد و بر نیاید باید که ریشه خطمی بقدر یک توله در آب لعاب بر آورده مغز فلوس
در آن مالیده صاف نموده روغن بادام بالای آن ریخته بخورد و همانروز شفا میشود و حقنه کردن ازین دوا انسب بود
و گاهی از برای تفتیح سده چار تخم بقدر نه ماشه در گلاب و عرق عنب الثعلب جوش داده شربت بنفشه داخل کرده بنوشند
و آب گرم خوردن نیز تفتیح سده میکند و بسبب ورم حاره امعاء مستقیم باشد علاج قولنج ورمی کنند و سه روز غذا نخورند و اگر
بسبب سردی باشد که بمقعد رسیده روغن گل زرده تخم مرغ و روغن بابونه بگرم کرده بمالند و بر خشت گرم بنشیند مقعد

و آن درد امعا بود و آنرا خرِ وَره گویند سبب آن اگر ریح غلیظ باشد و قراقر و نفخ بود میباید که نیسره بادیان تیز زیره سیاه تخم کشوث در عرقیات برآورده گلقند دران مالیده صاف نموده تناول کنند و شکم را بروغن بابونه بمالند و اگر حاجت تنقیه شود بعد از نضج از مسهل حار تنقیه کنند و اگر بسبب ماده صفراوی یا بلغم مالح باشد علاج زحیر صفراوی و بلغمی کنند و اگر بسبب بلغم خام غلیظ باشد علاج آن بعد از تنقیه از مسهل حار و جوارشهای گرم خورد و اگر بسبب سُدّه باشد علاج قولنج سُدّی کنند و اگر بسبب کرم امعا باشد علامت آن احساس حرکت بود در حالت گرسنگی و سیلان لعاب دهن بر هم سائیدن دندان در خواب و گاهی خروج آنها در براز میباید که چند روز شیر و نبات خورد و بعد از ان برنگ و خرس و درمنه ترکی و کمیله و [illegible] حب النیل و قسط تلخ تربد سفید نمک هندی بکوبند و تناول کنند تا کرم بمیرد و بیرون آید **قولنج** مرضی معوی باشد که مانع خروج براز شود و با آن وجعی عظیم بود و فرق میان این مرض و درد گرده آنست که درد گرده بر یکجا که گرده بود دائم بطرف قطن باشد و درد قولنج بسیار شدید میباشد و سبیل آن سوی ناف و پیش شکم دارد و بزیر آید و فرو تر شود و از جای خود تجاوز میکند و اکثر بسبب بلغم غلیظ میباشد علاج آن روغن بید انجیر یکتوله همراه گلاب بخورد و یا سنا مکی پنج ماشه تربد سفید مجوف خراشیده سه ماشه در گلقند آمیخته همراه گلاب و عرق عنب الثعلب بنوشند و سفرجلی مسهل و مانند آن نیز مفید بود خصوصاً وقتیکه با قولنج غشیان باشد **صفت آن** به رسیده یک رطل تازه در دو من خل خمر بجوشانند بعد از ان بکوبند و بیفشارند و با دو رطل عسل بقوام آرند زنجبیل و فلفل دارچینی از هر یک شش درم سنبل قاقله زعفران هر یک سه درم مصطکی پنج درم سقمونیا دو درم تربد سی درم بکوبند و دران میان بیزند شربت از ان پنج مثقال و خوردن مصطکی بآب گرم نیز نافع بود و تریاق اربعه و تریاق کبیر نیز مفید بود و در صورتیکه قولنج قوی باشد اولاً حقنه کنند بعد از ان از مسهل گرم تنقیه نمایند و همین است علاج قولنج ریحی مگر آنکه شیاف و حقنه و مسهل که در قولنج ریحی مستعمل شود کاسر ریاح باشد و بشیاف برای تسکین درد شدید نافع بود و تکمید آب ان ضرر میکند مگر وقتیکه سبب ضعف باشد و بعد از زوال مرض یکدو روز غذا ندهند بلکه اقتصار بر یخنی نمایند و آب سرد بخورند و همین است علاج قولنج که بسبب احتباس ثفل یابس باشد و خروس سالخورده را پیر برایند دوانند که مانده شود پس ازان ذبح کنند و همراه ابزار مصالحه جوش ساخته بنوشند بسیار مفید بود و دیده که ماهیت بقولنج فائده میکند از انجمله شوربای هدهد بخورد و گوشت آن و خراطین خشک و براز سفید گرگ با ماء العسل خصوصاً استخوانی که در براز او یافته شود و همچنین تعلیق آن بر ران جانب درد نافع بود و همچنین خوردن چرم معاء گرگ و اگر بسبب پیچیدگی امعا باشد و آنرا ایلاوس گویند حادث گردد آن بعد حرکت شدید حادث شود علاج آن دو درم زیبق نا کشته فرو برند و چند قدم بروند و شکم خود را از اعلی تا اسفل بمالند و اگر بسبب ورم باشد علامت آن تپ و ضربان و ثقل

آهسته آهسته حادث شود علاج آن فصد کنند و بعد از نضج او مسهل بار و تنقیه سازند و حقنه نماید و پارچه به روغن گل
و سرکه تر کنند و بر موضع ورم نهند و روغن بنفشه و بابونه نیمگرم کرده بمالند و ایلاوس قسمی از قولنج است که در آن ثقل از دهن
بیرون می آید علاج آن بعلاج قولنج سددی بود و شراب صرف گرم و اندک اندک بیاشامند **امراض مقعد بواسیر**
زیادتی بود که در افواه عروق مقعد حادث شود علامت او آنست که در مقعد درد و ثقل و خارش بود و اگر خونی بود و خون
بواسیر غیر مختلط با براز باشد و خروج آن بعد از براز یا قبل آن بقطرات بشود و علاج آن تا وقتیکه ضعف ظاهری نشود
بند نکنند بعد آن علاج آن مانند علاج نفث الدم نمایند و رسوت سه ماشه با ماست چکه ملفوف کرده بخورند و برای اسهال خون
بواسیر نافع بود و غذا انگشتی با ماست و داغ کردن ما بین خنصر و بنصر از برای قطع خون بواسیر و داغ کردن مفصل قوه برای
مزاج بواسیر از مجربات است و حب بسدس از برای بواسیر خونی مجربست **صفت آن** پوست بیضه مرغ سوخته شده و
شیطرج هندی از هر یک پنج ماشه نوشادر پنج سرخ کوفته بیخته بمثل فندق حبها سازند و شربتی پنج تا شش حب خاصیت انجبار
این است که با وجود قبض خون قبض طبیعت نمیکنند و اگر مسهای بواسیر اذیت دهد میباید که بعد فصد باسلیق فصد صافن
یا فصد مابض یا حجامت مابین کرتین نماید و ادویه مفتحه مانند سرگین کبوتر و قلیه و مراره گاو در آب پیاز بمالد و بهتر آنست
که بعد فصد باسلیق زلو چسپانند و رسوت برگ نیم در گلاب سائیده ضماد کنند و همچنین بهنگ را در آب سائیده بر بندند و
در شیر گاو جوشانده بخار آن بگیرد و مالیدن روغن رفع درد بواسیر میکند و مرهم سفید آب کافوری نیز مفید بود و اگر
احتیاج باشد تنقیه سوداء بمسهل و ماء الجبن کنند بعد از آن اطریفل صغیر و حب مقل فلفل خورد و طبیعت را ملائم دارد و اصلاح
طحال و کبد کنند و اگر تدبیر مذکوره فائده نکند بهتر آنست که قطع کنند و اگر بر داشت قطع نباشد دارویی نیز مانند دیگ
بر دیگ نهند بعد از آن پیه بط و مرغ و مرغابی و کوهان شتر و مغز ساق گاو و خطمی و کتیرا و زردی بیضه با روغن بنفشه مرهم
ساخته استعمال کنند و یا برگ کرنب در آب بجوشانند و با موم و روغن زرد بسرشند و استعمال کنند و گفته اند که تمام مسها
بیکدفعه ساقط نکنند و اگر بعد از قطع و یا بعد از دوای تیز بواسیر متقرح باشد مدملات استعمال نمایند و تبخیر زرنیخ و یا پوست
مازو و مقل و همچنین کچله و تخم بکاین دانه های بواسیر را ساقط میگرداند و در اندک روز فرو میبرانند و مسه های بواسیر که اندرون
مقعد باشند باید که محاجم بیرون کنند و یا مویزج و نطرون سائیده و مراره گاو مخلوط نموده ضماد کنند تا مسها بیرون آیند
آنوقت دوای تیز بر آن نهند **صفت مرهم سفید آب کافور** موم سفید یک مثقال را در روغن گل پنج مثقال
گداخته سفیده آب مرداسنگ هر یک یک مثقال نرم کوفته مخلوط ساخته مرهم سازند و بعد از فرود آوردن از آتش سفیده تخم مرغ دو دانه
کافور سفید آمیزند **صفت** دیگ ریشه یک سیماب نوشادر هر یک یک رطل زنگار یک رطل آب نارسیده نیم رطل قلمی یک رطل کنند در پنج زرد

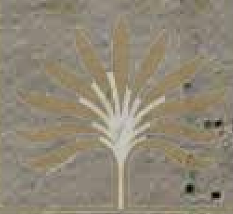
یکرطل و نیم همه اجزا را با سرکه بسایند تا سیماب کشته شود پس خشک کنند دو مرتبه دیگر با آب سرد بسایند و آنرا
در رودهٔ یک مقعد کنند و نگاه دارد و دوائی که بران استقاط دانه بواسیر از مجربات حکیم بوعلی است بگیرند سم الفار
بکوبند و در شیر خر جوش دهند و بعد از جوش سه روز در همان شیر دارند بعد از سه روز بیرون آرند و مقدار نصف
عدس بر بسته بواسیر یکمرتبه در روز و یک مرتبه در شب گذارند سم های بواسیر را جذب میکند و خارج مینماید و
باریک میکند و بملایمت در یکماه ساقط میکند و درین اثنا تقویت مزاج میکرده باشند **ریح بواسیر** و آن
ریح غلیظ بود که در تهیگاه حوالی ناف و گرده میگیرد و علاج آن تنقیه سودا بود بطوریکه در مالیخولیا گذشت و جوارش
کمونی و مانند آن با مدرات خورد و حب مقل و اطریفل صغیر نیز نافع بود **صفت حب مقل** پوست هلیله زرد و
پوست هلیله کابلی هلیله سیاه مقل ازرق از هر یک پانزده درم تربد سفید ده درم سکبینج پنج درم خردل دو درم
مقل و سکبینج را در آب گندنا حل کنند و داروهای دیگر کوفته بیخته با آن بسرشند **صفت اطریفل صغیر**
پوست هلیله زرد و پوست هلیله کابلی هلیله سیاه پوست بلیله آمله مقشر مساوی کوفته بیخته بروغن مادهٔ گاو چرب کرده با
سه چندان عسل مرتب سازند و هرگاه که گشنیز خشک داخل کنند اطریفل کشنیزی میشود قدر شربت از دو مثقال تا شش
مثقال **ناصور مقعد** که قرحه خبیثه طرف امعاء مستقیم پیدا شود و از ان صدید می آید اگر غائر نباشد باید که آنرا بشکافند
تا آنچه در وی باشد بیرون آید و علاج آن بعلاج ناصور چشم کنند **اورام مقعد** اگر حار باشد علاج آن فصد کنند و بعد از
نضج از مسهل بارده تنقیه نمایند و مرهم سفید آب بمالند یا سفیدی تخم مرغ در روغن گل در ظرف ارزیر یا سرب خوب بسایند و
آنرا بر مقعد ضماد کنند و اگر مزمن گردد مرهم داخلیون نهند و چون از علامات دریافت شود که ماده جمع میگردد قبل از نضج
باید شگافت تا ناصور نگردد و مرهم سفید آب کافوری برای شقاق مقعد نیز فائده میکند و مرهمیکه در بواسیر گذشت اینجا نیز
نافع است و باید که طبع را نرم دارند و از آب سرد و حموضات و اشیای قابضه احتراز کنند **استرخای مقعد** علامت آن
خروج براز و ریاح بی اراده باشد علاج آن بعد از نضج از مسهل حار تنقیه کنند و معاجین حاره خورند و مقعد را از روغنهای
گرم مانند روغن بابونه و نرگس بمالند و سنبل الطیب قسط و مرو جوز السرو و مانند آن از ادویه قابضه گرم در آب بجوشانند
و علیل را در ان بنشانند **خارش مقعد** اگر بسبب دیدان باشد علاج آن بواسیر بود و اگر بسبب اخلاط مراری و یا
بورقی باشد تنقیه کنند و حجامت مابین ورکین نمایند و سرکه و روغن گل را در مقعد بمالند **امراض کلیه و مثانه**
هزال کلیه لاغری گرده یا بسبب سوء المزاج گرم باشد و یا بسبب کثرت جماع و یا بسبب زیادتی استفراغ
واقع شود و علامت آن سفیدی بول و کثرت آن و درد پشت و لاغری بدن و کمی شهوت باه باشد علاج آن

و فندق و مغز چلغوزه و بادام با عسل معجون سازند و بخورند و حریسه و کله با چربی بط و مرغ خوردن مفید بود و هرگاه حرارت باشد
از لبوب بارده مانند خشخاش و مغز تخم کدو و پنبه دانه تقویت نماید **صفت گرده** علامت آن بول مانند غساله گوشت باشد
و درد پشت و کمی شهوت باه بود و اگر بسبب هزال باشد علاج آن گفته شد و اگر بسبب سوء المزاج باشد تبدیل مزاج نمایند
و اگر بادی بود تنقیه کنند و اگر بسبب تعب سفر عارض گردد علاج آنکه خود را از تعب باز دارد و بعد از آن تقویت گرده از لبوب مذکوره نمایند و
ادویه قابضه بر گرده ضماد کنند و مالیدن روغن گل با سرکه نیز مفید بود و شیر گوسپند و شیر شتر در تقویت گرده بی‌بدیل است و غذا شیر برنج و کله و پاچه با چربی
گرده نیز مناسب است و همچنین است علاج ضعف گرده که بسبب کثرت جماع و یا بسبب کثرت مدرات و یا بسبب صدمه عارض گردد و خوردن بهی [illegible] نافع است
وجع کلیه اگر درد بسبب ریاح باشد علامت آن تمدد بلا ثقل و انتقال درد بود باید که خیسانده بادیان و انیسون و شیره تخم کشوث
و مانند آن از مدرات که شدید الحرارة نباشد با گلقند و شربت بزوری یا شربت دینار بخورند و روغن گل و روغن بابونه بمالند و
اگر گل ٹیسو و کشنیز و دیگر مدرات در آب جوشانده صاف نموده نطول کنند و ثقل آن بر بندند درد زائل کنند و تکمید از نمک
و سبوس گندم و پیه گاو زان بسیار نافع بود و چون آرد ماش را باندکی حلتیت در آب مالیده نان از یک طرف پخته
و یک طرف خام از روغن گل یا روغن بابونه چرب کرده بر جای درد ببندند درد رفع شود و ضماد که درین باب مجرب است اینست
صفت ضماد زردی بیضهٔ مرغ در ظرف مس داخل کرده بر روی آتش انداخته زردچوب سائیده در آن آمیخته قدری
آب داخل کرده بر روی آتش خوب بدسته بمالند تا که یک ذات غلیظ مثل مرهم شود و بر محل درد ضماد نماید و برگ پان بالای
گذاشته از پارچه گنده بسته شود و وجع مفاصل را که بهندی پوچ گویند نیز نافع بود و اگر بسبب ریگ باشد علامت آن آنست
که درد و گرانی در پشت پدید آید همچون درد بول عور مخلد و هرگاه قاروره تمام شب در ظرف سفید جمع کنند اندرون بول ریگ
سرخ و زرد ظاهر گردد علاج حجر الیهود سائیده سنگ سرماهی سائیده هر یک یک ماشه صمغ آلو سائیده یا صمغ عربی سائیده
بقدر نیم ماشه همراه شیره تخم خیارین شیره تخم خربزه شیره خار خسک با شربت آلو بالو یا شربت بزوری خورد و سفوف حجر الیهود و
معجون آن را بکار برد **صفت سفوف حجر الیهود** کلتهی پانزده درم تخم خربزه مغز تخم خیارین مغز تخم کدو از هر یک
چهار درم و نیم سیالیوس دو درم صمغ عربی نشاسته کتیرا از هر یک سه درم حجر الیهود شش درم قند سفید هشتاد و هشت درم کوفته
و بیخته سفوف سازند قدر شربت دو درم **صفت معجون حجر الیهود** مغز تخم کدو مغز تخم خیارین مغز تخم خربزه حب کاکنج
هر یک پنج درم حجر الیهود پنجاه درم صلایه کرده بعسل سرشته معجون سازند شربت دو درم یا سه درم **صفت شربت آلو
بالو** آلو بالو نیم رطل را در دو رطل آب بخیسانند و صباح بجوشانند هرگاه آب نیمه آید صاف نموده با دو رطل نبات
سفید بقوام آرند شربت دو توله و زیاده هم توان داد و خوردن ممولی بالخاصیت نافع حصاة است و پتهر پهوڑی

که نبات مشهور است چون بقدر شش باشد و در آب غلیظ سائیده با نبات بخورد نفع میکند و یک عدد کرم شب تاب که پران
در گرده باشد خشک کنند و با ده وازده مثقال آب حلتیت چون سه روز متواتر بنوشند از برای اخراج سنگ و احتباس
بول مجرب دانسته اند و خوردن بار انجیلون نیز برای سنگ گرده و مثانه فائده میکند و گل نیلوفر و گل مسیستبم تخم خربزه تخم
خیارین خار خسک را در آب جوشانیده صاف نموده نطول کنند و ثقل آن ضماد نمایند و اگر ازین تدبیر فائده نشود فی الحال
و تنقیه از فصد و مسهل کنند و با ادویه مقویه حصاة می باید که صمغ آلو و مانند آن یار باشند و همچنین ادویه مقوی عضو مانند
سلیخه و سنبل الطیب و اگر درد شدید باشد ادویه که بالخاصیت مسکن درد باشد مانند تخم کرفس و تخم شبت و یا ادویه که
بسبب تخدیر تسکین نماید باید داد و همیشه آن زن باید کرد و در ابتدای پیدا شدن انگور نر گوهی چهار ساله را ذبح کنند و خون
اول و آخر آن بگذرانند که ریخته شود و میانه آن نگاه دارند و چون منجمد شود از کارد پاره پاره کنند بطوری که از غبار
محفوظ ماند در آفتاب بر غربال خشک کنند و چهار مثقال همراه آب ترب یا آب کرفس خورند و دمنا بعجیب است و اگر
بسبب ورم باشد و اکثر آن گرم بود علاج آن فصد باسلیق از جانب ورم کنند و لعاب اسبغول لعاب بهدانه و شیره
عناب و مانند آن با شربت بنفشه خورد و آرد جو عنب الثعلب صندل تخم کاسنی همه را سائیده در آب عنب الثعلب سبز
و یا آب کشنیز سبز آمیخته ضماد کنند و مالیدن روغن گل و روغن بنفشه با موم نیز مفید بود و اگر حاجت تنقیه شود بعد از
نضج از مسهل بارد و تنقیه کند و آب کاسنی سبز مروق و آب عنب الثعلب سبز مروق مفید بود و اگر ماده اراده نضج کند باید که
تخم کتان تخم خطمی حلبه با نبات در آب بجوشانند و صاف نموده بخورد و همین ادویه را در روغن کنجد سائیده ضماد نماید و در آب
جوشانیده نطول سازد تا نضج یابد و بعد از نضج سرگین کبوتر غبار آسا آرد کرسنه در ضماد افزوده یکبار برده انجیر در ماء العسل پزند
تا مهرا شود و ضماد کنند نیز الضماج ورم گردد بیمانند و هر گاه منفجر شود و مده از راه بول بیرون آید تخم خیارین تخم خربزه
خار خسک با شربت بزوری خورد و خشخاش با شیر خر نیز عضو را از مده پاک میکند بعد از آن تخم خشخاش و تخم کتان و خشخاش
و کاکنج و نشاسته و گل ارمنی را بکوبند و سفوف ساخته چهار ماشه با مدرات بخورد و اگر بسبب ضعف گرده باشد علاجش
گفته شد و اگر بسبب قروح گرده باشد علامت آن درد در قطن بود و خروج خون و مده و نتن بول باشد علاج آن فصد کنند و قی
کنند و قرص کهربا و قرص گلنار و قرص کاکنج و مانند آن با ادویه مغریه مانند نشاسته کتیرا صمغ عربی آمیخته بالعاب اسبغول
و لعاب بهدانه و شیره تخم خیارین و شربت بزوری و دیگر مدرات بخورند جرب گرده که عبارت از انفجار بثور گرده بود
علامت آن حرقت بول و خروج قشور سرخ بامده باشد و درد حکه و دغدغه و نخس در موضع گرده بود علاج آن قی نماید و فصد
باسلیق از جانب مرض کند و بعد از نضج به مسهل بارد تنقیه سازد بعد از آن تبرید و ترطیب مزاج کنند و بناد فی البرز

تمام

سائیده با گل ارمنی آمیخته همراه مدرات خورد و دیابیطس و آن چنان باشد که همیشه مریض تشنه باشد و چون آب بخورد در اندک
زمانی بی تغیر دفع شود علاج آن قرص کافور و قرص دیابیطس و قرص گلنار و قرص طباشیر با سبر دانت قابضه
تناول کنند و یا ماء القرع و ماء الخیار بنوشند و از آب سرد که بسی کنند و آب انار ترش اسپغول و آب آلو بخارا نیز
فائده مینماید و دوغ جغرات ترش که غلیظ باشد خصوصاً که از شیر گوسفند ساخته باشند و برف سرد کرده خوردن نفع
اشیا سست و از صندل و گلنار و اقاقیا و گل ارمنی و آرد جو در گلاب و آب کاسنی سبز سائیده و به گرده ضماد نماینده و آب سرد خوطه
زدن بحدی که بدنش سرد شود در بیناب مفید بود و قرشی گفته که خوردن سه تخم مرغ که یک شب روز در سرکه خیسانیده باشند
درین مرض نافع بود **صفت قرص دیابیطس** طباشیر رب السوس یک درم تخم خرفه تخم کاهو هر یک ده درم تخم حماض
کشنیز خشک گل ارمنی صندل سفید گلنار سماق صمغ عربی هر یک سه درم کافور نصف درم کوفته بیخته در آب خرفه
یا کاهو قرص ساخته و شربت از آن یک مثقال و چون این مرض مزمن شود بر بول مگس یا هجوم می نمایند و مورچه ها در آن می افتد
و می میرند و درین وقت گلوی خشک را نرم سائیده و با شکر تری آمیخته نهار و کف دست هر روز بخورد **قروح مثانه**
علامت آن درد مثانه و عسر البول و سوزش رفتن آن و خروج مده و قشور مانند سبوس بود و علاج آن بعلاج قروح گرده
کنند و زردچوب و آمله بکوبند و قرص ساخته بدهند مفید بود و چکانیدن شیاف ابیض با شیر زن و دوغ مدمله درینجا مفید بود
و اگر چرک بسیار باشد چکانیدن ماء العسل یا ماء السکر و نوشیدن آن بسیار فائده میکنند و از اغذیه حریفه و مالحه و جماع اجتناب
کنند **جرب مثانه** که علامت آن درد شدید یا خارش و سوزش رفتن بول و خروج رسوب نخالی و مده نیز باشد
علاج آن نیز مثل علاج جرب گرده بود و خوردن و پچکاری گرفتن از لعاب بهدانه و لعاب اسپغول و شیر خرد و پیه گوسفند
و روغن بادام مفید بود وجع مثانه علاج درد مثانه مثل علاج درد گرده کنند و علامت حصاة مثانه درد و ثقل مثانه باشد
و خارش و ریح قضیب بود و ریگ که خارج شود و رنگ آن سیاه و خاکستری و سفید باشد و صاحب این مرض پیچیده دست
هر زمان بر مالد و بول بدشواری بیرون آید هرگاه فارغ شود باز تقاضای بول بود و علاج آن مانند علاج حصاة کلیه بود
و چکانیدن روغن عقرب و خوردن تریاق کبیر و مثرودیطوس درینجا مفید بود و اگر سنگ مثانه ازین تدبیر بیرون نیاید
باید که شق کنند و بیرون آرند و این عمل در سن ده سالگی می باید ما بعد این خطر دارد و جالینوس گفته که انگشتری آهن در دست
داشتن و پوشیدن موزه ها که در آن میخهای آهن باشند تفتت حصاة میکنند و باز پیدا نمیشود **ورم مثانه** اکثر حار باشد علامت آن
درد شدید و انتفاخ عانه و احتباس بول و براز و تب گرم و هذیان باشد علاج آن مثل علاج ورم گرده بود و مداده یستعمله را ادنی شاخ
می باید که قوی باشند و از اشیای بارده قابضه ضماد کنند و آرد جو بنفشه خطمی در آب بجوشانند و در آن نشینند و ثقل آنرا

بر عانه کنند و هم از آب عنب الثعلب سبز و آب کاسنی سبز و موم و روغن گل و روغن بنفشه قیروطی سازند و ضماد کنند و
بعد از چند روز نان سپید و کنجد مقشر کوبیده با شیر تازه و روغن بنفشه یا روغن بابونه سرشته ضماد کنند از برای ورم
مثانه بی عدیل است و نوشیدن شیر شتر از برای تحلیل ورم مثانه بی نظیر است **جمود دم در مثانه** گاهی خون
که از جگر و یا گرده در مثانه میریزد منجمد گردد و گاهی بسبب ضربه یا سقطه رگی نیز رگ از مثانه منشق میشود و خون بسته گردد
و علامت آن کرب و غشی و برد اطراف و عرق سرد بود و علاج آن سکنجبین عنصلی با خاکستر چوب انجیر دهند و نیز سلحفات
خورانند و اکلیل الملک و بابونه و مانند آن در آب بجوشانند و صاف کنند و در آن نشینند و پنیر مایه خرگوش در احلیل بچکانند
و علاج حصاة گرده کنند و اگر ازین فائده نشود شق کنند و خون منجمد را بیرون آرند **صفت سکنجبین عنصلی** که بجهت
سختی جگر و سپرز و از برای سدد و قطع اخلاط غلیظه و دفع سعال و ضیق النفس نیز نافع بود پیاز عنصل نیم رطل بکارد چوبین
خرد خرد قطع کنند و سرکه کهنه پنج رطل انداخته در آتش ملایم بپزند تا که پیاز عنصل مهرا شود پس صاف کنند و فی یک رطل
سرکه یک نیم رطل قند سفید آمیخته در آتش نرم بقوام آرند **ریح مثانه** که علامت آن تمدد و بلا ثقل بود و علاج آن از مالیدن
روغنهای گرم و خوشبو کنند و از سبوس گندم و نمک تکمید نمایند و از ادویه گرم نطول سازند **احتباس بول**
و غیر آن اگر بسبب ورم یا حصاة یا ریح غلیظ باشد علاج آن در ورم مثانه مذکور شد و اگر بسبب انجماد خون باشد
علاج آن در جمود دم مثانه گذشت و اگر بسبب خلطی لزج باشد که در مجاری بول حادث شود علامت آن تقدم راحت
و خوردن اطعمه غلیظه و ثقل عانه بود و علاج آن مدرات قویه مثل انیسون تخم کرفس دو توله تخم شلغم صحرائی در آب بجوشانند
و صاف کنند و شربت بزوری در آن حل نموده بخورد و همین ادویه را در آب بجوشانند و در آن نشینند و روغنهای گرم مانند روغن
شبت بمالند و در احلیل بچکانند و اگر بسبب خلط صفراوی باشد که بمثانه بریزد و علامت آن سوزش و حرقت بول بود
علاج آن بعلاج حرقت بول که بسبب حدت و بورقیت بول باشد نماید و اگر احتباس بول بسبب حبس و قصد یا بسبب خواب
طویل بود یا اشتغال ضروری باشد علاج آن از ادویه مدره و اغذیه مرخیه نطول کنند و مثانه را از دست غمز نماید و بروغن
بلسان و بروغن گل و مانند آن بمالند و خوردن چوه تند بقدر یکماشه با برگ پان از برای حبس بول مجرب دانسته اند و چون
شوره قلمی و خردل هر یک بقدر نیم سیر شاهی کوفته و بیخته بخورانند بول بسته را بگشاید و نیز شوره قلمی و نمک ترب و جوالکهار
بقدر دو ماشه کوفته بیخته با لسی شیر خوردن و ریناب فائده عظیم دهد و ورق تنبل در آب سائیده و همچنین تخم خربزه و کسنب
در حجرات سائیده بر عانه ضماد کنند مفید بود و داشتن شاخ زعفران در سوراخ قضیب و همچنین سپش زنده نیز باعث
موجب ادرار بول است و داشتن شوره و کافور در احلیل و طلا کردن آن بر ناف نیز فائده میکند و اگر کبوتر بچه را ملصق

وخون آنرا بهنزرا پچکانند و شکم آنرا شگافته گرم گرم بر زهار بندند قوت مثانه را بحرکت می آرد و چرک گوش گاومیش
بر ناف مالیدن فوراً بول را بگشاید و شیاف نمک بطرز دهند نیز ادرار بول میکند **تقطیر بول** حالتی باشد میان احتباس
و استرسال اگر بسبب احتباس بول باشد علاج آن گفته شد و اگر بسبب اخلاط حاره باشد علامت آن زردی و سوزش
بول و علامات غلبه صفرا بود علاج آن مانند علاج حرقت بول که بسبب بورقیت بول باشد باید کرد و اگر بسبب سردی
مزاج مثانه و استرخای عضله آن باشد علاج آن علاج سلسل بول که بسبب سردی باشد باید کرد و معاجین گرم بخورد
حرقت بول اگر سوزش بول بسبب حدت و بورقیت بول باشد علامت آن حرارت مزاج و رنگینی قاروره و عدم
خروج ماده و قشور بود علاج آن بنادق البزور همراه لعاب اسپغول در عرقیات برآورده شربت بنفشه داخل کرده بخورد
و از اشیای مالحه و حامضه و حریفه احتراز کنند **صفت بنادق البزور** مغز تخم خربزه ده درم مغز تخم خیار پنج درم
مغز تخم کدو [illegible] تخم خرفه تخم خطمی مغز بادام مقشر کثیرا نشاسته رب السوس خشخاش سفید گل ارمنی تخم کرفس از هر یک
دو درم بکوبند و بنادق سازند قدر شربت سه درم و برای قروح گرده و مثانه و عسر البول را نیز نافع بود و پچکاری
از شیاف ابیض و کافور و نیم سیر یا شیر دختر بگیرد و کشنیز خشک نیلوفر صندل سفید آمله مقشر در آب تر کنند صباح آنرا
مالیده صاف نموده شربت نیلوفر انداخته بخورد و درخت کیله قدری در میان تنه شق کنند و شب بطرزی بطوری نهند
که آب از آن در ظرف ماند آنرا بگیرند و بوقت حاجت بدهند و اگر سوزش بول از قرحه باشد فصد باسلیق کنند و شیره تخم
خیارین شیره خار خسک شیره تخم خربزه در عرقیات برآورده شربت بزوری را داخل کرده بخورد و بعد از آنچه که قرحه از مده
پاک شود همراه دوای آن کو پنج ماشه قرص گلنار یا قرص کهربا و یا قرص شبت و مانند آن که اندمال قرحه کند باید داد و چون
یکدام پوست بیخ فالسه را ریزه کرده در آب شبت تر کنند صباح اندکی مالیده صاف نموده بنوشند از برای حرقت
بول و سوزاک مکرر در تجربه رسیده است **صفت قرص شبت** شاخ گوزن را سوخته شب یمانی کثیرا گل ارمنی
گلنار تخم خرفه مساوی الوزن کوفته بیخته با آب خرفه اقراص سازند و قرص کاکنج نیز در این باب نافع است **صفت
قرص کاکنج** مغز تخم خیارین حب کاکنج مغز بادام مقشر رب السوس نشاسته صمغ عربی دم الاخوین کثیرا کندر تخم کرفس
هر یک ده درم افیون مصری درمی با آب صاف اقراص سازند شربت یکدرم تا یک مثقال چون گیرد یکدرم دال نخود
مع پوست یکدام شب در یک نیم پاؤ آب تر نموده صباح بطور بنگ سائیده بنوشند و وقت تشنگی لسی شیر گاو بخورد
در سه روز صحت یاب شود و این سفوف از برای اندمال قرحه نیز مفید بود و مجرب است **صفت** آن قلعی کشته یا شب
سفید کباب چینی دانه الایچی خرد هر یک دو ماشه کوفته و بیخته سفوف سازد و خوراک روز اول یکماشه و روز دوم

روز سوم دو ماشه همراه تدبیر مذکور بنوشند و آمله مقشر زردچوب مساوی الوزن بگیرد و هموزن هر دو شکر سفید آمیخته سفوف سازند و از هفت ماشه تا یک توله همراه آب بخورد و راز الۂ حرقت مجرب و آزموده است و چون آنرا صمغ عربی بقدر دو دو ماشه شب در آب تر کنند صباح مالیده یا سائیده صاف نموده بنوشند از برای حرقت مثانه و سوزاک مفید بود و برگ نورسته کیکر و ست گلو دست سلاجیت هم از برای قرحه سوزاک نافع بود و این پچکاری از برای قرحه جدید و قدیم مفید بود پهٹکری آتوله نیله تهوته شش ماشه هر دو را خوب بریان کرده در یک آثار پانو بالا انداخته حل کرده در شیشه انداخته بعد از ان هر روز پنج شش دفع استعمال نموده باشند و اگر هر دو دوای مذکور را در آب جوشانیده بعمل آرند نیز سزاوار است و اگر بلیله بلیله آمله هموزن گرفته کوفته شب در آب تر کنند صباح آنرا جوشانیده یا بدون جوشانیده بطریق پچکاری استعمال نمایند نیز مفید بود و اگر تدبیر مذکور بعد از فصد یا مسهل کنند انفع خواهد بود ماء الجبن از برای سوزش بول نیز فائده میکند و اگر حرقت بسبب جرب کلیه و مثانه باشد علاجش گفته شد سلسل بول و آن انست که بول بلا اراده بیرون آید و اکثر بسبب سردی مثانه می باشد علامت آن سفیدی قاروره بلا حرقت بود علاج آن کندر مصطگی از هر یک یک ماشه باریک سائیده در گلقند یا اطریفل صغیر آمیخته تناول کنند و همچنین خوردن دیگر ادویه حاره قابضه فائده میکند و فلاسفه خوردن نیز نافع بود و مشک و جند بیدستر با روغن بابونه و روغن نرگس و امثال آن آمیخته بر مثانه ضماد کنند و همچون کلکلانج نیز مفید بود و گاهی بسبب حرارت باشد و علامت آن گرمی مزاج و رنگینی قاروره بود علاج آن بعلاج ذیابطیس کنند و در عقب جماع بول کردن موجب سلسل بول و در فراش بود و بول الدم خونی که از راه بول آید علاج آن بعلاج نفث الدم کنند و حجامت کعب نفع تمام دارد و چون چاکسو پست و یک عدد را باریک سائیده بخورد و بالای آن برادہ صندل سفید شب در آب تر کرده صباح مالیده صاف نموده بنوشد برای بول الدم مجرب و آزموده است و همچنین چهار دانه مهرلی را در آب سائیده در جغرات آمیخته در پیاله چینی پارچه بسته در شب گذاشته هر روز تا یک هفته بخورد و خون آمدن از بول باز دارد و چون در بول لزوجیت و غروبیت باشد از توله خشخاش ایمن نباید بود و نیز امراض گرده مثل بول غلیظ که دران رسوب بسیار باشد مگر دو بساعت که از نستقن همیانی و درد گرده شدید پیدا میشود و نیز در اکثر امراض گرده سودمند بود و آشامیدن آبیکه از چشمه آهن بر آید مقوی مثانه است و همچنین آب آهن تاب و ضار ترین اشیا برای مثانه استعمال حموضات است و در شیای غذا آب خوردن مانع حدوث سنگ است و حبس بول باعث آن جماع طویل بی انزال مورث آفت مجاری بول

امراض اعضای تناسل و نقصان باه اگر سبب استرخای قضیب سردی اعصاب آن باشد علامت
آن کثرت و رقت منی و سهولت خروج آن بغیر از انتشار بود و پس اگر قضیب در آب سرد کوچک شود و اگر لاغر دست
نباشد علاج آن بعلاج فالج کنند و معجون لبوب کبیر و فلاسفه و مانند آن خورد و اطلیه مالند و اشیای عطر بو استنشاق شنند و اگر
نشود و لاغر باشد علاج پذیر نبود و اگر استرخا بسبب ضعف بدن و ترک جماع باشد علاج در قلت منی گفته شد حب کی ابرای
قوت باه بی نظیر است صفت آن موصلی سیاه یک سیر و ریگ ماهی نیم آثار شیر بجوشانند تا تمام شیر را جذب کند بعد
ازان در سایه خشک نموده و سیده کرده جوز بوا یک پاو جوز ہی یک پاو جوتری یک پاو کوفته بیخته باریک کنند
و با شهد بقوام آورده گولیها بندند و بحسب مزاج بدهند حب از برای رفع سستی که از جماع طاری شود نافع بود
صفت آن موسلی سفید جزو صمغ عربی یک جزو نبات سفید برابر هر دو در گلاب حل نموده حب بندند قدر شربت
ازان نیم مثقال با ماء العسل دوا مغز سر گنجشک نر در روغن چنبیلی مخلوط نموده بر قضیب و کف پا مالند تو هیجان
شهوت جماع و نعوظ میگردد و مجرب و آزموده است دوا از برای جالق افیون مصری را در آب حل نموده بدان آن
مغز چنبه دانه را سائیده و بر پارچه طلا کنند و چند روز بران مثل مرهم نهند سفوف تالیف والد شریف
برای قوت باه صفت آن پوست بیخ سهکا هولی پوست بیخ اونٹ کٹاره آرد ماش برابر جدا جدا کوفته
بیخته صباح هفت ماشه با شیر باده گاؤ بخورد طلا از برای قوت باه بسیار مفید ست صفت آن فلفل سیاه
جند بیدستر حلتیت از هر یک نیم درم مغز چنبه دانه دو درم مشک خالص دو دانگ کوفته بیخته با روغن یاسمین بهم
قضیب بمالند طلا از برای جالق و قوت باه صفت آن سپندان حب القرع خردل از هر یک دو درم
کوفته با روغن یاسمین سرشته نیمگرم بر خصیه و قضیب بمالند طلا از برای باریکی عقب ذکر مجلوق صفت آن
جوز بوا بسباسه اشنه از هر یک چهار ماشه چرک گوش آدمی یکدام چربی خصیه خر نیم پاو همه را در شراب دو آتشه
چندانکه یک آثار شراب جذب شود بکار برند طلا از برای جالق و قوت باه مجرب و آزموده است صفت آن
گوگچی سفید مع پوست دو دام کچله دو دام عاقرقرحا دو دام بیخ کنیر سفید دو دام زهر میٹھه دو دام مغز جمال گوٹه
دو دام اول سوای جمال گوٹه و زهر میٹھه سفوف ساخته نگاه دارند و جمال گوٹه و زهر میٹھه را در شیر خر که قریب یک آثار
باشد پوٹلی در پارچه بسته دو شب جوش خوب دهند و برآرند بعده ازان در سرگین نرگاو میش دو شب جوش داده برآرند بعد
ازان همراه دیگر ادویه جمع نموده چوب کشند و این طلا نهایت مجرب است مستی که عقب ساده میباشد بوزن یک گنجه در قفل شده در آب
بر گرگ پان صلابیه نموده طلا کنند و میا را در روغن نرگس گرم رشته طلا نموده نیز مجرب دلیوب کبیر برده اگر هم تو گرداند منی

و باه را زیاده کند و دل و دماغ را قوت دهد و اعصاب را محکم گرداند صفت آن مغز پسته مغز بادام مغز فندق
مغز حبة الخضرا گردگان مغز چلغوزه مغز حب الزلم مغز حب البطم ماهی روبیان خولنجان شقاقل بهمنین تودرین زنجبیل کنجد مقشر
دارچینی از هریک پنجدرم سنبل الطیب سعد کوفی قرنفل کبابه چینی حب القلقل تخم گزر تخم ترب تخم شلغم تخم پیاز تخم سپیدت
تخم الهیون لسان العصافیر درونج عقربی زرنباد از هریک سه درم جوز بوا بسباسه دواله دار فلفل از هریک دو درم خصیة الثعلب
انجیر تازه مغز سر کنجشک خشخاش از هریک ده درم قضیب گاو سوده سورنجان بوزیدان نعناع خشک از هر واحد چهار درم مایه
اعرابی زعفران مصطگی از هریک سه مثقال عود خام دو مثقال ورق طلائی عدد ورق نقره پنجاه عدد عنبر اشهب نیم مثقال
مشک خالص نیم مثقال عسل سه وزن ادویه بطریق معهود معجون سازند معجون جکالی در امساک منی بی نظیر است و
قضیب را محکم کند و لذت جماع دهد و بغایت مجرب است صفت آن مشک دو دانگ عنبر یک مثقال زعفران کبابه بزر البنج
سلیخه سنبل الطیب عود خام خرفه دارچینی مصطگی دواله از هریک دو مثقال لسان العصافیر جوز بوا از هریک سه مثقال [illegible]
اعرابی خصیة الثعلب از هریک چهار مثقال پوست خشخاش دماغ کنجشک نر که در وقت هیجان گرفته باشند پنج مثقال نبات سفید ده
مثقال حب النیل سفید چهارصد عدد دارو ها کوفته با عسل سه وزن ادویه بقوام آرند خوراک از یک مثقال تا دو مثقال معجون تقویت
باه مجرب است صفت آن عاقرقرحا سه توله خولنجان سه توله جوزبوا دو توله ثعلب مصری دو توله زعفران توله شقاقل بهمنین
تودرین از هریک دو توله بسباسه توله فلفل دراز یکنیم توله مصطگی رومی یکنیم توله بلهیون یک و نیم توله تخم زردک توله مغز بلادر
مغز بادام مغز چلغوزه اسگند ناگوری از هریک سه توله کنجد مقشر چهار توله زنجبیل دو توله تخم انجیر دو توله تخم کونچ توله سپند سوخته
مشک تبتی هریک نیم توله قند سفید پنجاه توله عسل کف گرفته یکصد و پنجاه توله خوراک اول مثقال بعد ازان شش ماشه
صبح و شش ماشه شام معجون فلاسفه هاضمه را قوت دهد و اشتها آورد و بلغم را دفع کند و نسیان و سلسل بول و درد پشت
و درد گرده و اوجاع مفاصل را نافع بود و منی را زیاده کند و باه را برانگیزد صفت آن زنجبیل فلفل دار فلفل
دارچینی آمله مقشر بلیله شیطرج هندی زراوند مدحرج خصیة الثعلب مغز چلغوزه بیخ بابونه نارجیل از هر واحد ده درم
تخم بابونه پنجدرم مویز منقی سی درم عسل مصفی دو وزن یا سه وزن ادویه بطریق متعارف معجون سازند شربت
از دو مثقال تا چهار مثقال معجون سپاری پاک صفت آن سپاری دکنی پاؤ آثار چهواره نیم آثار پچیه نیم پاؤ در دو آثار
شیر ماده گاو بجوشانند هر گاه مهره شود و مثل کهوه گردد همه را خوب سائیده نگاهدارند و گوند برشته پاؤ آثار آرد مونگ
نیم پاؤ نشاسته برشته پاؤ آثار مغز بادام برشته نیم آثار علیحده نگاهدارند و قند سفید سه آثار و روغن زرد یک آثار را قوام نمایند
و نشاسته و آرد مونگ را در آن بریان نمایند و مغز بادام و گوند بیامیزند بعد ازان این ادویه بگوکهرو نیم آثار ثعلب مصری دارچینی

قرنفل الایچی خرد زنجبیل از هر یک چهار دام جوز بوا دو توله لبسا سه توله گوند ڈهاک پاؤ آثار گل پسته گل سپاری از هر یک
یکدام نارجیل پاؤ آثار چهال کچنال چهال کیکر چهال سنهکا هولی از هر یک شش ماشه کوفته بعد ازان همراه کهوه منڈ کهور
بیامیزند و زعفران چهار توله مشک شش ماشه سائیده بیفزایند و دو دام صباح و شام خورده باشند لعوق +

حب القطن از مجربات صاحب تذکره برای تقویت باه در تجربه حکیم عابد نیز رسید صفت آن مغز حب پنبه بیست
مثقال دارچینی تخم انجیر قرنفل گل وار حب الصنوبر هر یک پانزده مثقال شقاقل زنجبیل از هر یک ده مثقال اشتغاز هفت
مثقال قسط تخم کتان بریان مصطگی هر یک چهار مثقال کوفته بیخته با عسل سه وزن ادویه بقوام آرند خوراک یک
مثقال و اگر چوده منڈی را نیم ماشه با برگ تنبول بخورد از برای امراض بارده و تقویت باه مفید بود طریق
چوده اینست که بگیرند منڈی را در آب تر کنند بقدری که نم بردارد بعد آن با روغن یاسمین یا روغن دیگر
خوشبو منڈی را از دست بمالند آنقدر که بسیار چرب نشود پس بطریق چوده اگر چوده بگیرند و اگر شش ماشه تا یک روغن
منڈی را ناشتا تا چهل و یک روز بخورد و درین مدت جماع نکند قدرت خدا را مشاهده کند و طریق بر آوردن روغن
اینست که منڈی را با برگ و بیخ و گل بگیرند و اندکی آب بپاشند و کوفته ثلث سیر شیره بگیرند و پنج سیر روغن کنجد بجوشانند
که شیره فانی گردد و روغن باقی ماند و اگر نقصان باه بسبب قلت منی باشد علامت آن قلت خروج منی بود و
قلت منی یا بسبب ضعف بدن و کمی غذا بود علاج آن غذای جید مانند گوشت بزی فربه و روغن نارجیل یا شکم
و حلوا از پسته و بادام و پسته و مانند آن و زردی بیضه نیم برشت خورده و شراب خوردن نیز نافع بود و ترک جماع
نماید و خود را در عیش و عشرت دارد و یا بسبب برودت آلات منی باشد علامت آن انجماد منی و عسر خروج
آن و انتفاع از اشیای حاره بود علاج آن معاجین گرم مقوی باه و معجون لبوب کبیر تناول کنند و زنجبیل بست روز
آب نجیسانند و آنگاه پاره کنند و در آب عسل بجوشانند تا آب بسوزد و در ظرفی کنند پس عسل بر سر آن ریزند تا پرورده شود
بعد ازان تناول نموده باشند و از اسهل تولید منی کند و لغایت نفوظ آرد و آب پیاز سرخ و عسل دو جزو بجوشانند
تا بقوام آید شربت دو مثقال و اگر بسبب حرارت آلات منی باشد علامت آن غلظت منی یا سرعت انزال بود علاج آن
مبردات نفع یابد علاج آن از مبردات نه کنند یا بسبب یبوست آلات منی باشد علامت آن غلظت منی و انتفاع
از اشیای مرطبه بود علاج آن از مرطبات کنند و ترنجبین را در شیر ماده گاو بجوشانند تا غلیظ گردد و دو توله ازان نیم گرم
و اگر بسبب رطوبت آلات منی باشد علامت آن منی رقیق بود علاج آن از اشیای یابسه مانند زیره و فلفل چینی کنند
و اطریفل صغیر و معجون نجره و مانند آن نافع بود و اگر بسبب برودت و رطوبت باشد و این اکثر بود که برودت و یبوست

وحرارت و یبوست علاج آن مرکب از علاج مفردات کنند و حرارت و رطوبت سبب این مرض نشود و اگر نقصان
باه بسبب سکون منی و فقدان لذع آن بود چنانچه بنگی و افیونی را میباشد علامت آن کثرت منی و جمود و غلظت
آن باشد علاج معجون زرعونی و معجون بزور خورد **دواء الخسک** در تقویت باه بی نظیر است بگیرند خسک خشک
و آنرا بکوبند و صافی نموده در آب خسک ترشه شبانه روز در آفتاب بپرورند و هر روز تازه میکنند چنانچه
آب خسک ترشه وزن خسک خشک بکار رود و پس خشک کنند سه درم ازین با ده درم شیر تازه و ده درم
نبات بنوشند **سفوف مقوی باه** صفت آن عنبر یک توله سیطاگی موصلی سفید ثعلب مصری طباشیر هر یک
چهل توله نبات هموزن ادویه کوفته بیخته سفوف سازند خوراک از شش ماشه تا یک توله **صفت معجون زرعونی**
فلفل دار فلفل خرفه دارچینی قرنفل خولنجان هر یک یک توله تودرین بهمنین بوزیدان لسان العصافیر قسط
شیرین سعد سنبل الطیب هر واحد سه توله کوفته بیخته با عسل سه وزن ادویه معجون سازند شربت دو درم تا دو
مثقال **صفت معجون بزور** تخم شلغم تخم پیاز تخم گندنا تخم گزر تخم حرمل تخم بلیبون مغز چلغوزه مغز حب الزلم مغز حب القلقل بوزیدان
موج شیرین تودرین لسان العصافیر بهمنین شقاقل دار فلفل حلتیت خرفه از هر یک یک جزو کوفته بیخته در شهد
و نبات که سه وزن ادویه باشند معجون سازند شربت سه درم با شیر ماده گاو **معجون** برای کسی که ترکیب داده بودم بسیار فائده
کرده بود و برای امساک منی و تغاظ آن نیز فائده میکند **صفت** پوست پیپل پوست بیخ سنگاهولی ستاور
پهلی ببول پوست بیخ ببول صمغ ببول خبث الحدید مدبر از هر یک نیم درم مغز بلاور کچله از هر یک نیم درم خولنجان شیر بز
پرورده زنجبیل پسته از هر یک یکدرم مغز تمر هندی گوکهرو که در شیر ماده گاو سه بار بخته باشد هر یک دو درم زردی تخم مرغ چهار عدد
باید که اول کچله را در آب تر نمایند تا پوست از آن جدا شود و بیضه تخم مرغ را در آب جوشانیده زردی از آن بگیرند
و باقی ادویه را کوفته بیخته با عسل سه وزن ادویه لبوب بسرشند خوراک نهایت یک توله **روغن عاقرقرحا** از مجربات است
صفت آن عاقرقرحا هفت مثقال و نیم بکوبند و در یک رطل آب بپزند تا که آب پانزده مثقال بماند روغن زیت
یا روغن کنجد پانزده مثقال اندازند و جوش دهند که آب بسوزد پس از آن استعمال کنند و اگر نقصان باه بسبب
ترک جماع واقع شود علاج آن از اغذیه باهیه مثل شیر و شکر و ماهی تازه و زردی تخم مرغ و کله و هریسه بخورد و شنیدن
حکایات که مشتمل بر رغبت جماع باشد و نظر در تسافد حیوانات یعنی بهم آمیختن بود و در تقویت فائده و غذا زیاده تر از
دواء بود و از تخمه و کثرت شرب آب و کثرت استفراغات و مخففات منی و محللات ریاح و جواهر مجمدات و تبرید بسیار
احتراز کنند و اگر بسبب امور واهمه باشد ازاله وهم بلطائف حیل کنند و اگر بسبب ضعف قلب باشد علاج خفقان کنند و اگر بواسطه

ضعف

ضعف دماغ باشد تقویت دماغ کنند و همچنین اگر بسبب ضعف جگر و یا معده و یا گرده باشد تقویت هر واحد کنند
و اگر بسبب قلت ریاح باشد علامت آن سلامت اعضا و قلت نفخ و کثرت منی باشد علاج آن ادویه و اغذیه
باهیه نفاخه بخورند مانند پیاز و نخود و گندر و انگور و باقلا و پسته گوشت بره و مرغابی و کبوتر و انجیر و غیره و چون نبود
خراطین را بکوبند و با روغن کنجد بر ذکر طلا کنند بعد ازان که بسیار مالیده باشند بزرگ شود و اگر قضیب را چیزی
در شب بمالند بعد ازان نفت رومی با روغن یاسمین طلا کنند همچنین عمل نماید و شیر میش را نیمگرم کنند و خرقه را
دران تر کرده بر ذکر نهند و چون خشک شود باز همچنین کنند ذکر فربه شود و اگر عسل و زنجبیل بر قضیب بمالند با هر که
مجامعت کنند موجب دوستی گردد و کبابه با حلتیت در دهن گیرند و آب آنرا بر قضیب بمالند موجب لذت شود و فلفل
و زنجبیل با سقمونیا با عسل بر ذکر بمالند همین عمل کنند و خایه گربه سیاه و پیه نر سیاه در روغن بریان کنند چنانچه بسوزد آن
روغن بر قضیب طلا کرده نزدیکی هر زن که نماید دیوانه و شیفته او گردد و سیماب نیم جزو تنکار کافور هر یک جزوی
عسل شش جزو باهم بسایند و بقدر نخود سه حب بندند سوای حشفه بر ذکر طلا کنند زن انزال گردد دوعو وسک که
در هندی بیر بهوٹی گویند در روغن ماده گاو بریان نمایند چنانچه بگدازد پس ازان بر قضیب بمالند و مجامعت
کنند هر دو مشتاق یکدیگر شوند **سرعت انزال** اگر بسبب ضعف قوت ماسکه بواسطه برودت و رطوبت
باشد علامت آن منی کثیر رقیق خارج شود و با آن علامت حرارت نباشد علاج آن تنقیه بلغم از قی و مسهل کنند
و عانه و خصیه را با روغن قسط و روغن نرگس مانند آن بمالند و این سفوف بخورند **صفت آن** لاک دانه
زر و مغسول سرپالی و تج پوده پچهانی مازوی بی سوراخ از هر یک چهار دام شکر سفید برابر ادویه خوراک
از شش ماشه تا نه ماشه با شیر گاومیش **سفوف** مسک و مولد منی تالیف والد شریف نیر دمیناب بسیار مفید بهت
صفت آن سنگهاڑه خشک شش ماشه مازو سه ماشه تالمکهانه چهار ماشه گوند شش ماشه خصیة الثعلب
چهار ماشه مصطگی سه ماشه نبات هموزن ادویه کوفته بیخته سفوف سازند خوراک پنج ماشه تا هفت ماشه **سفوف**
دیگر از برای جریان منی **صفت آن** بیج بند سیاه تخم بهلیل هر یک سه دام گوکهرو تالمکهانه اندر جو شیرین
از هر یک شش دام بسوڑه بست چهار دام کوفته بیخته شکر تری آمیخته هر روز یک توله با آب سرد بخورند **سفوف قلعی**
جریان منی و سوزاک قدیم و جدید را فائده بسیار می بخشد **صفت آن** ست گلوست سلاجیت الایچی خرد
پکهان بید ملٹهی تالمکهانه قلعی کشته مصلی چینی از هر یک یکدام مصری برابر کوفته بیخته هر روز نه ماشه تا یک توله
استعمال نمایند **اطریفل کشمشی** برای سرعت انزال و کشادگی مجرای بول و منی نافع است **صفت آن**

پوست هلیله زرد و هلیله سیاه پوست بلیله آمله منقی هر یک دو درم کشنیز خشک چهار درم و نیم کوفته و بیخته بروغن بادام
چرب کرده با کشمش ده دانه ده درم نبات سفید بست و چهار درم بقوام آورند طلای ممسک صفت آن
مستی غوک کچها اسمندر سه کهکف دریا فلفل دراز بیخ کنیر سپید کوفته بیخته در آب کوکنار آمیخته طلا کنند طلای ممسک
و مجرب صفت آن بر پیشانی ضفدع دو فرونی میباشد مانند سر پستان کوچک نزدیک ابرو باید
که ضفدع کلان را گرفته آن موضع را فسرده مستی که از آن تراود آنرا با چکیده مستی پیل آغشته طلا کنند بعد از
خشکی نزدیکی نماید حب برای سرعت انزال بغایت مجرب است صفت آن بگیرند دانه تمر هندی چهار روز
در آب بخیسانند و پوست آنرا دور کنند و مغز آنرا بدو چندان قند بکوبند و حب ها ببندند بقدر نخود دو حب
بخورند و اگر بسبب حرارت باشد علامت آن حدت و لذع منی بود در حالت خروج علاج آن از مبردات
کنند و اگر بسبب ضعف اعضای رئیس بود در باب نقصان باه نیز باشد علاجش گفته شد و فرق در منی و مذی و ودی
منی از فضله هضم چهارم پیدا میشود و فایده آن ظاهر است و مجرای آن اسفل است و مذی رطوبتی که در ابتدای
شهوت جاری میشود تا بسبب تلیین مجرای منی بسهولت خارج شود و مجرای آن بالای مجرای منی است
و ودی رطوبتی است لزجه که پیش از بول از مجرای او جاری میشود و مجرای او بالای مجرای مذی است و اگر سیلان
منی بسبب کثرت آن باشد علامت آن کثرت خروج منی در حالت جماع بود و بی وقوع ضعف علاج آن
جماع زیاده کنند و تقلیل غذا نمایند و دوای مقلل منی خورند و ادویه که مقلل شیر اند تقلیل منی هم بنمایند و اگر
بسبب حدت منی بود علامت آن حدت منی و حرقت بول و زردی رنگ منی باشد علاج آن اشیای که بارد
رطب باشند مثل نیلوفر و بنفشه و عناب بخورند دوای بارد که مقلل منی باشد مانند گلنار تخم کاهو خرفه اسپغول تخم
کاسنی و بیخ کشنیز خشک و خیار تناول نماید سفوف که بهر رو منی و مذی مجرب است صفت آن
اصل السوس دو درم تخم کاهو سه درم گلنار چهار درم گلسرخ تخم سداب تخم فنجنگشت هر یک پنج درم کوفته بیخته
سفوف سازند شربت سه درم و اگر بسبب استرخای اوعیه منی و سردی مزاج آن و ضعف قوت ماسکه باشد
علامت آن رقت منی و خروج بغیر از لغوظ بود علاج دوای حار مقلل منی مانند پودینه و سعد و گلنار تخم سداب و شهدانج و
کمون و شونیز و معجون کمونی بخورند و اگر بسبب ضعف گرده باشد علاج آن تقویت گرده کنند و ودی منی که در وقت جماع
و یا بسبب شنیدن حکایات لذیذه میباشد علاج ترک آن کنند و تقویت قوت ماسکه از معاجین و اطلیه نمایند و اگر بسبب کثرت
احتلام اسباب آن مثل اسباب ودی منی بود و همچنین علاج آن و پارچه سرب بر پشت بندند و بر پشت خواب نکنند

و نیلوفر و مانند آن بر بستر فرش کرده خواب کردن نافع بود غدیوطه و آن آنست که در وقت جماع براز کنند و سبب آن استرخای اعصاب و تحلیل روح بود و این علت بیشتر کسانی را حادث شود که شغل بسیار بجماع دارند و بسیار از آن یابند علاج آن در حالت خلا جماع نمایند تا براز کنند بجماع مشغول نشوند و گل ارمنی و مصطگی و کندر و گلنار و مانند آن در رب به و شربت انار شیرین آمیخته بخورند و از همین ادویه شیاف ساخته بردارند و تقویت دماغ و دل نمایند اورام خصیتین اگر سرخی از رنگ و درد و التهاب باشد علامت حرارت است علاج آن فصد باسلیق از جانب ورم گیرند بعد از آن فصد صافن و یا حجامت قطن نمایند و چسپانیدن زلو نیز بسیار فائده میکند و تبرید از لعاب بهدانه و شیره عناب و شیره تخم کاهو مقشر و شربت نیلوفر کنند و اگر ازین تدبیر فائده نشود بعد از نضج از مسهل بارد تنقیه نمایند و از آرد جو عنب الثعلب گل ارمنی رسوت صندل سفید در آب کشنیز سبز سائیده ضماد کنند و پارچه بگلاب و سرکه و لعاب اسپغول تر کنند و بر نهند و بعد از ابتدا از آرد نخود و آرد جو و باقلا بیامیزند و بعد از آن بابونه اکلیل الملک صبر و زیره و مانند آن در روغن گل و زرده تخم مرغ آمیخته ضماد نمایند و چون گل ٹیسو را جوشانیده و بر خصیه ببندند برای دفع ورم و تسکین الم و استرخای خصیه بی عدیل است و نطول از آب آن نیز در این باب مجربست و ضماد کردن صبر که در شراب پخته باشند نیز نافع بود و ضماد بیضه سنگ پشت از برای ورم بارد خصیه مجربست و مغز بید انجیر در شیر گاو پخته ضماد کردن نیز مجربست و کشادن رگی که بر پشت ابهام است از دست مخالف ورم و همچنین سوراخ فراخ کردن در گوش از جانب مخالف ورم و اگر ورم در هر دو جانب باشد همین هر دو عمل از دو جانب نمودن و داغ کردن قریب به بند دست از طرف ابهام از جانب موافق ورم نیز از مجربات است و اگر ورم سوداوی باشد از امخاخ و شحوم و صموغ در شراب حل کرده ضماد کنند و اگر حاجت تنقیه شود بحسب هر خلط بعد از نضج تنقیه کنند درد خصیتین اگر از حرارت باشد علامت آن التهاب و گرمی خصیه بود علاج آن تبرید خورند و آب کدوی سبز و آب کشنیز سبز و آب عنب الثعلب سبز و آب کاسنی سبز و مانند آن از مبردات ضماد کنند و اگر درد شدید باشد افیون هم اضافه نمایند و اگر از برودت باشد علامت آن قلت درد بود علاج آن اصل السوس مقشر نیکوفته پر سیاوشان و مانند آن در آب جوشانیده گلقند در آن مالیده صاف نموده بخورند و چربی بط و مرغ و روغن خروع و روغن بابونه مانند آن بمالند و اگر از ریاح باشد علامت آن انتقال درد و تمدد بلا ثقل بود علاج آن بابونه و اکلیل الملک و پودینه و مانند آن در آب جوشانیده نطول کنند و جند بیدستر را در روغن آمیخته ضماد کنند و نطولی که در ورم و درد گرده ریحی گذشته اینجا نیز مفید بود و در ریاح سوداوی تنقیه سودا و ماء الجبن مفید بود و اگر بسبب ضربه و یا سقطه باشد فصد کنند و در ادویه غیر قابضه مانند نیلوفر و بنفشه و کدو استعمال کنند تعظیم خصیتین گاه باشد

که خصیه بزرگ شوند نه بواسطه ورم و نفخ بلکه فربه شود چنانکه پستان بزرگ شود علاج آن در ابتدا ادویه سرد مجمده
مانند بیخ تفاح و پوست خشخاش و حکاکه سنگ مس و حکاک اسرب و حکاکه سنگ آسیا با آب گشنیز سبز طلا کنند و ادویه که
مانع بزرگ شدن پستان ست درینجا نیز مفید بود و این علت هرگاه مستحکم شود علاج پذیر نشود **ارتفاع خصیتین** اگر خصیه
کوچک شود و از کیسه بسوی خانه بالا رود و نطولی که در ورم دیگر ذکر کرده شد یعنی گذشت باید کرد و روغن بابونه و روغن سوسن مالیده
و از ادویه گرم مانند حلتیت و حلبه و فرفیون ضماد کنند **دوالی صفن و صلابت آن** گاهی رگهای کیسه خصیتین سطبر شود
و اکثر از جانب چپ حادث شود علاج آن مثل علاج دوالی پا و ورم صلب خصیه بود **استرخای صفن** گاهی کیسه بسبب حرارت
و رطوبت هوا مسترخی و دراز میشود علاج آن ادویه بارده و قابضه مانند مازو و آس و گلسرخ و عدس و گلنار و جفت بلوط و کزمازج را
در آب بجوشانند و صاف نموده نطول کنند و ثقل آنرا بر بندند و همین ادویه را در آب پوست انار سائیده ضماد کنند **قروح ذکر و**
خصیه و حوالی آن مرهم سفیده و مرهم زنگار و مانند آن از مراهم مدمله مفید بود و صبر و مرداسنج و اقلیمیای مغسولی
با شراب ضماد کنند و اگر قرحه کهنه باشد مجففات قویه مانند قاق کندر و کاغذ سوخته و مر ضماد سازند یا سائیده ذرور نمایند
و اگر از قسم آکله باشد فلافیون بمالند بعد آن ادویه مدمله را استعمال کنند و اگر قرحه داخل قضیب باشد علاج آن در حرقت بول
گفته شد **حکه قضیب** علاج آن فصد کنند و بر اربیه حجامت نمایند و تنقیه سودا کنند و قدری مامیثا سائیده با روغن
گل و سرکه و آب گشنیز سبز آمیخته ضماد سازند و قضیب را بآب گرم بشویند و سفیدی تخم مرغ را طلا کنند **اورام قضیب**
علاج آن مثل علاج ورم خصیتین باید کرد مگر آنکه چسپانیدن زلو بر نفس قضیب مناسب نبود و اگر ضرورت باشد بر حوالی
قضیب چسپانیدن مضایقه ندارد و آنچه مخصوص بقضیب است در ورم حار عدس گلنار و ورق گل پوست انار را در آب
بجوشانند و بکوبند و در روغن آمیخته ضماد سازند و در ورم بارد آرد جو و خطمی سعتر را در روغن بابونه و سرکه آمیخته ضماد
نمایند علاج **ثآلیل قضیب** باشد علاج سایر ثآلیل است **شقاق قضیب** علاج آن بعلاج شقاق مقعد کنند **سده**
مجاری قضیب اگر بسبب بثره باشد علامت آن سوزش بول و عسر خروج آن بود علاج آن فصد باسلیق کنند
و لعاب اسپغول و شیره خرفه با شربت نیلوفر خورند و شیاف ابیض با شیر دختر در روغن گل در احلیل چکانند و اگر بسبب خلط
غلیظ باشد بغیر خروج بول با حرقت در دیده اخلاط غلیظه در بول بیرون آید علاج مدرات حاره مانند بادیان و انیسون
و کشوث و تخم خربزه با شربت بزوری خورد و ادویه ملطفه مانند بابونه و شبت و اکلیل الملک و مرزنجوش را در آب بجوشانند و نطول کنند و روغن بابونه
و روغن سوسن را در احلیل چکانند و گاه باشد که سوراخ قضیب گشاده گردد و این را بند کشاد گویند علاج آن
چهال ڈهاک چهال مولسری چهال گولر گوند ببهال مینهه گوند ببول گوند ڈهاک گولر نخود بریان برابر کوفته

بخته سفوف ساخته پنج درهم با آب بخورند و اگر گهونگچی را سائیده در گوشت دنبک مانند فتیله ساخته و بسوراخ قضیب
یک لمحه بدارند بسیار مفید بود داء اعوجاج قضیب یعنی کج شدن قضیب علاج تشنج کنند و روغن سوسن و روغن
نرگس و چربی بط و چربی مرغ و مغز ساق گاو باهم ممزوج شده بمالند و از دست راست کنند و از جبایر ببندند
تا که باز کج نشود فتق آن باشد که بسبب انشقاق صفاق یا اتساع مجری که بالای انثیین در کنج ران است جسمی
نفوذ کند و بکیسه انثیین فرود آید آنرا قیله گویند و باشد که آن جسم در عانه محتبس شود و آنرا فتق الاربیه گویند و اکثر
آن صفاق نزد ناف بشکافد و پوست شکم سالم باشد و یا ثرب و روده از انجا بر آید آنرا فتق مراق البطن گویند
و اگر این جسم نافذ امعا یا ثرب باشد علاج آن انچه نازل شده است آنرا از دست رد کنند بعد از ان ضماد قابض
و مشد و ضماد کنند صفت آن فشار کندر و مصطگی جوز السرو غری السمک انزروت از هر یک برابر غری السمک را
و زیل خر گداخته با دیگر ادویه جمع کرده ضماد کنند و بهترین علاج آنست که اول از دست رد کنند بعد آن کره آهنین که
طریق ساختن آن آهنگران بسیار دانند به بندند و اگر نافخه ریاح باشد علامت قراقر بود و چون دست بران
نهند زود باز گردد علاج آن از قبیل جوارش کمونی کنند و انچه محلل ریاح باشد استعمال نمایند و روغن بابونه
و قسط و شبت بمالند و از چیزهای بادی اجتناب نمایند و اگر رطوبت مائی نازل شده باشد آنرا ادره گویند
علاج آن نشتر زنند و رطوبت را بیرون کنند و داغ نهند و یا مرهم مدمله استعمال نمایند و چون عود کند باز چنین کنند
امراض پشت اگر زوال فقرات پشت جانب قدام باشد آنرا تقعص گویند و اگر بجانب خلف بود آنرا احدیه گویند
و اگر بجانب زوال باشد آنرا التواء خوانند و سبب آن اگر ورم حار باشد که در عضلات فقار حادث شود و بسبب ضغطه
فقرات را زائل کند علامت آن وجع شدید و ثقل پشت و تپ حاده و عظم نبض بود علاج آن فصد باسلیق کنند و بعد از ان
تنضیج از مسهل بارد و تنقیه کنند و در مسهل ده درهم یا سه درهم سنا مکی و سورنجان نیز اضافه کنند و اضمده ملینه مالند لعاب حلبه
و تخم کتان و تخم خطمی و بیضه مرغ و پیه بط و مغز ساق گاو ضماد کنند و روغن گل و مانند آن نیم گرم کرده بمالند و اگر بسبب
ریاح غلیظ باشد و آن را ریاح افرسه گویند و علامتش آنست که لیدره در پشت حادث شود و تپ نباشد علاج
آن بعد از تنضیج از مسهل حار که در ان ملینات هر یک شش ماشه و سورنجان پنج ماشه بوزیدان سه ماشه نیز اضافه کرده باشند
تنقیه کنند بعد از ان حب سورنجان خورند و طریق استعمال این مثل حب الرابع است و فقرات را روغن قسط و روغن خروع بمالند و بر موضع
متقعص محاجم بایاد و نهند صفت حب سورنجان سورنجان تربد از هر یک یک مثقال صبر سقوطری ده درمه
حب النیل غاریقون انیسون هر یک نیم درم مقل مصطگی هر یک دانگی بکوبند و با آب کرفس حب سازند و این یک شربت است و اگر

بسبب رطوبات مرغیه رقیقه باشد علاج فالج کنند و اگر بسبب ضربه و سقطه باشد حقنه کنند و در فقره و بموضع آن کنند بعد آن
بادویه قابضه مانند قسط و سنبل الطیب مع سلیخه سائیده و با خل خمر ضماد کنند و درد پشت اگر بسبب سردی مزاج و یا زیادتی بلغم
باشد علامت آن تبرید حادث شود و بسبب ریاضت تسکین یابد علاج آن علاج ریاح افرسه کنند و جائیکه ماده نباشد فقط
تدهین از روغنهای گرم کفایت میکنند و اگر بسبب تورم و کثرت جماع باشد علاج آن ادهان حاره بمالند و ترک سبب کنند و اگر بسبب مشارکت
گرده باشد علاج آن گفته شد و اگر بسبب امتلاء و رگ بزرگ باشد که به پشت واقع است علامت آنست که با وجود علامت غلبه
خون درد و ضربان در تمام پشت از ابتدای فقرات پشت تا آخر فقرات قطن باشد علاج آن فصد باسلیق کنند و بعد از نضج
تنقیه به مسهل بارد کنند و درد خاصره یعنی تهیگاه اسباب آن مثل اسباب درد پشت باشد و در اکثر بلغمی و ریحی بود و علاج آن
بعلاج درد پشت کنند **درد پا و نقرس و مفاصل و عرق النسا و دوالی** دوالی علتی بود که عروق ساق و قدم فراخ شود
علامت آن رگهای سطبر گرداگرد ساق و قدم ظاهر شوند علاج آن فصد باسلیق کنند بعد از آن فصد عروق ممتلیه نمایند
و از دست بمالند و بفشارند تا خون تمامه برآید و تنقیه سودا به مسهل سودا مثل ماء الجبن کنند و ترک ریاضت نمایند و از اغذیه مولده
سودا احتراز سازند **داء الفیل** آنست که ساق و قدم مانند پای فیل بزرگ شود و علاج دوالی بود و بعد از تنقیه در بیخ فصد باسلیق
و حجامت ساق یا و چسپانیدن زلو بسیار مفید بود و ساق را تا زانو از عصابه مستحکم ببندند و اگر بسبب خلط بلغمی باشد علامت آن غلظ
ساق باشد بی حرارت و کبودت علاج آن بعد از نضج از مسهل گرم و حب سورنجان تنقیه کنند و در تنقیه یکسا مرتبتی کنند و تقلیل غذا
نمایند و از اغذیه غلیظه و بقول و فواکه بارده احتراز کنند و کندر یک باشه و زنجبیل نیم باشه سائیده در اطریفل صغیر آمیخته بخورد و صبر و مر
اقاقیا در پوست انار و سرکه بسبز شده طلا کنند **وجع مفاصل** دردی بود که به مفصل های دست و پا حادث گردد و اگر درد مخصوص
در کعب و انگشت ها یا خصوصاً انگشت نر باشد آنرا نقرس گویند و ماده این امراض اکثر مرکب از بلغم و صفرا و یا سودا
و صفرا میباشد و از خون صرف و خون صفراوی نیز حادث شود و از صفراوی صرف بسیار کم میباشد پس اگر ماده دموی باشد
علامت آن سرخی و عظم ورم و شدت ضربان باشد علاج آن اول فصد باسلیق از جانب درد کنند و اگر هر دو جانب درد
باشد از هر دو جانب فصد کنند بعد آن تبرید دهند و بعد از نضج از مسهل بارد که در آن اهلیلجات و سورنجان باشد تنقیه کنند
و عدس مقشر و طلا کنند و صندلین و گل سرخ و چالیا مثل اقاقیا و مانند آن از ادویه رادعه قابضه با سرکه و آب کشنیز سبز آمیخته
ضماد کنند و اگر درد شدید باشد افیون و زعفران و بیروج و مانند آن از ادویه مخدره اضافه کنند و در انتها اندکی ادویه محلله مانند خطمی و بنفشه
داخل نمایند بعد از آن اکلیل الملک و بابونه را افزایند و ضماد بعد از تنقیه مناسب بود و اگر ماده قلیل باشد پیش از تنقیه هم ضماد کردن
مضایقه ندارد و علاج ورم صفراوی آن شدت درد و التهاب و عطش باشد علاج ورم دموی نمایند مگر آنکه درین قسم تبرید و تسکین زیاده نمایند

وازادویهٔ بارده که دران قبض نباشد مانند کدو و کاهو و کافور یا سرکه و آب گشنیز سبز سرشته ضماد کنند و درینجا احتیاج ادویهٔ محلله
نمیباشد ضمادی که برای اورام حاره مفاصل نافع از مجربات است صفت آن اسپغول کوکنار همه وزن کوفته بیخته در آب بپزند تا مهرا
شود روغن گل را بقدر حاجت آمیخته بر نهند و اگر تسکین حرارت زیاده مطلوب باشد اسپغول را کوفته داخل نمایند و چون سورنجان که خصوصیت بسیار
بمفاصل دارد داخل کردن آن در مسهل و اضمده اوجاع مفاصل حار و بارد انسب است و اگر ماده مرکب از بلغم و صفرا باشد علامت آن سفیدی رنگ و قلت التهاب
و درد و در حادث ورم شود و اگر مرکب از سودا و صفرا بود علامات آن قلت درد و تمدد و خشکی و سیاهی موضع و صلابت ورم بود علاج آن سورنجان ملن
سائیده مصطکی سائیده بوزیدان سائیده هر یک یکماشه در گلقند آمیخته همراه شیره بادیان شیره تخم خیارین شیرهٔ خار خسک
شیره تخم خربزه در عرقیات بر آورده صاف نموده شربت بزوری داخل نموده بخورند و معجون سورنجان همراه تبرید بخورند که بسیار
فائده میکند صفت آن اسارون زنجبیل زیرهٔ کرمانی دار فلفل از هر یک ده درم سنا مکی پنج درم سورنجان ده درم
شهد سه وزن ادویه بطریق متعارف معجون سازند شربت پنج ماشه تا دو درم و معجون عشبه نیز درین باب مجرب است و
از ادویه محلله ملینه مانند اکلیل الملک بابونه و شبت و خطمی و صبر و لعاب حلبه و تخم کتان ضماد کنند و روغن بید انجیر و
روغن حنا بمالند خصوصا که سورنجان تلخ و بیخ تی و جدوار دران انداخته باشند **صفت روغن حنا**
برگ حنا نیم آثار در ده آثار آب بجوشانند تا نیمه باقیماند صاف کنند و با نیم آثار روغن کنجد بجوشانند تا آب بسوزد و
روغن بماند صابون و حنا در آب سائیده نیمگرم ضماد کردن نیز نفع میکند و اگر ماده کثیر باشد که از نضج از منضج
مرکب بحسب ماده از مسهل مرکب بحسب غلبه اخلاط تنقیه کنند و اگر مفاصل صلب گردد چنانچه حرکت نتواند کرد بعد از تنقیه
موضع را بروغن کنجد و پیه بط و مرغ و لعاب حلبه و برگ بمالند و روباه یا کفتار زنده را در روغن کنجد بجوشانند و دران
نشینند نافع بود علاج درد ورک که دردی بود در سرین و عرق النسا که دردی بود که از مفصل ورک ابتدا کند
و از طرف وحشی فخذ نزول نماید و تا انگشت های پا رسد علاج آن مثل علاج وجع مفاصل بود و اگر ازین تدبیر فائده نشود
عسل بلادر طلا کنند و همچنین بشیر زقوم و جند بیدستر با شیر انجیر ضماد سازد که تا آبله افتد و مواد از ان جاری گردد و بیاید
که مندمل شدن ندهد و اگر ازین هم به نشود داغ زنند **حمیات** اگر تپ همیشه ماند و هر روز شدت کند و بی لرزه
در سرما آید و شدید نباشد آنرا الثقه گویند و مادهٔ آن بلغم باشد که متعفن شود داخل عروق و اگر هر روز آید و با لرزه و سرما
باشد آنرا مواظبه خوانند و مادهٔ آن بلغم باشد که متعفن شود خارج عروق مانند دماغ و معده و جگر و امعا و ماساریقا
و صدر و مانند آن اما علامت تعفن ماده در دماغ آنست که مریض از درد سر بسیار شکوه کند و اگر با تپ قی و درد معده
باشد علامت تعفن ماده در معده است اگر با اسهال باشد علامت تعفن آن در امعا و معده و ماساریقا بود و اگر با ادرار باشد علامت

متعفن در جگر بود و اگر با اسهال باشد در صدر و علی هذا القیاس و در تب بلغمی تشنگی کم باشد و نبض سریع بود و قاروره غلیظ
و کدر بود و در شب و روز که بست و چهار ساعت مقرر کرده اند شش ساعت فترة میکند و اگر مواظبه باشد شش ساعت
زایل میگردد و اقل زمان اخذ و یا شدت آن هشت ساعت باشد و اگر تب یک روز در میان آید بالرزه و سرما باشد
آنرا غب دائره گویند و ماده آنرا صفرا باشد که متعفن شود در خارج عروق و اگر تب یک روز در میان شدت کند و بی لرزه
و سرما آید لازمه بود که ماده آن در داخل عروق متعفن گردد و اگر ماده متعفنه داخل عروق قریب قلب و کبد متعفن شود آنرا محرقه
خوانند و عوارض که در غب میباشد در محرقه بشدت میباشند و باشد که دو غب مرکب شوند و مانند تب بلغمی هر روزه می آید لهذا
گفته اند که اعتماد کلی بر نوبت حمیات میکنند بلکه باوجود این لحاظ عوارض هم میباید که شدت عوارض دلالت میکند بر حدت ماده
و ضعف آن بر برودت ماده و گاهی بر ماده تب پس دوباره و فصل و مزاج و عادت و تدبیر مقدم نیز دلالت میکند و درین تب تلخی
دهن و قی و اسهال صفراوی و قلق و هذیان و صداع و سهر و نار تب بول میباشد مگر آنکه صفرا متوجه بدماغ بود آنوقت قاروره سفید
و رقیق باشد و این منذر بسرسام بود مشروطیکه ماده مندفع برعاف نشود و زمان اخذ غب یا شدت آن چهار ساعت تا دوازده ساعت
میباشد و چون ازین زیاده ماند علامت ترکیب است و اگر ترکیب از صفرا و بلغم میباشد پس اگر صفرا و بلغم علیحده علیحده متعفن نشوند شطر الغب
حادث نشود و اگر یکجا متعفن شوند غب غیر خالصه و شطر الغب خالص آن باشد که مرکب از صفراوی و لازمه و بلغمی دائره
بود و شطر الغب یکروز زیاده می آید و یک روز کم و گفته اند اگر در علاج غب خالصه خطا نشود در هفت دوره که چهارده روز
میباشند بر دود و گاه باشد که بحران غب لازمه در هفت روز میباشد و غب غیر خالصه تا شش ماه طول میکند و بول در خالصه
رقیق میباشد و در غیر خالصه غلیظ و وقتی که درد سر در روز اول عارض شود و در روز چهارم قوی گیرد و علامت آنست که بحران
در روز هفتم خواهد شد و وقتیکه درد سر در روز سوم شروع شود و در روز پنجم قوی گردد علامت آنست که در روز نهم یا یازدهم
بحران خواهد شد و اگر تب همیشه ماند و سرخی روی و چشم و انتفاخ رگ ها و سرخی و غلظ قاروره بود علامت سونوخس است و آن تب
دموی بود که از غلیان خون حادث گردد و اگر این عوارضات بشدت باشند علامت مطبقه است و این تب دموی بود که از تعفن حادث
شود و باشد که خون خارج عروق نیز متعفن گردد چنانچه در اورام میباشد و بحران تب دموی در روز هفتم واقع شود و اگر روز چهارم آید
یا ناقص و لرزه بود علامت ربع دائره است و ماده آن سودا بود که متعفن گردد خارج عروق و اگر دو روز آید و یکروز نه آید آنرا
ربع معکوس و اگر روز چهارم شدت کند و بآن سردی ناقص و عرق نباشد علامت ربع دایمه است و این بسیار نادر بود و ماده
این تب سودا بود که متعفن گردد داخل عروق و زمان نوبت این تب بیست و چهار ساعت بود و لیقوریا تی باشد که اندرون بدن حرارت بسیار محسوس
شود و بیرون آن برودت و اقضیا لوس بر خلاف آن باشد و حمی غشی آنی باشد که چون ابتدا کند غشی حادث گردد و لیلیاتی باشد

که بشب آید و بروز رها کند و حمی نهاری تپی باشد که بروز آید و بشب رها کند و حمیات مختلط چنان باشد که آنرا دوری و نوبت
معین نباشد و علامت آن مختلط باشد و حمی یوم که حرارت دران متعلق بروح شود و اکثر در یک روز میرود و باشد که تا سه روز
بکشد جالینوس گفته که تا شش روز میماند و این تپ ملایم میشود و در نبض و قاروره بسیار تغیر نمیباشد علاج آن ازاله سبب موجب نمایند
چنانچه در غمی و همی و فرحی و فکری ازاله هر واحد کنند و مفرحات بارده دهند و تبرید قلب و ازالت غم نمایند و همچنین در عفنی و سهری
و تعبی و وجعی و جوعی و عطشی و تخمی نیز ازالت هر واحد نمایند و اگر ازین تپ پرهیز زود علاج تپ بلغمی کنند یعنی تبرید خفیف دهند و اگر بسبب شرب
شراب باشد آنرا موقوف نمایند و به تبرید و تسکین حرارت نمایند و در زکامی و نزله علاج نزله و زکام کنند و تپ دق که حرارت
متعلق باعضای اصلی و منوی باشد علاج پذیر نیست و در ابتدا مشابه بلغقه میباشد اما اگر طبیبی بصلابت و وقت و تواتر نبض
و ازدیاد حرارت بعد از غذا معلوم کند باید که قرص طباشیر ملین و قرص کافور یا تبرید یا ماء الخیار و ماء القرع دهد و
در صورتیکه حمی عفنی با تپ دق مرکب شود و معده مریض ضعیف نباشد دادن اقراص مذکوره با شیر بز و شیر خر و شیر
دختر بسیار مناسب است و اگر سرفه هم باشند خمیره خشخاش و مانند آن که در نزله گذشت با قراص مذکوره آمیخته باید داد
و اگر با حمی دق حمی اعفنی بود و اسهال برفق کنند و در علاج تپ دق بهر نوع تبرید و ترطیب نمایند و بعض ادویه مبرده مثل کافور
باعث تخفیف میشود و همچنین بعض ادویه مرطبه مثل شراب موجب تسخین پس باید که شراب با آب ممزوج نموده
وقت هضم غذا دهند و همچنین کافور با ادویه مرطبه مخلوط نموده بخورانند و درین تپ از مرخیات معده احتراز کنند
و ادویه مرطبه در آب بجوشانند و دران بنشینند پس هرگاه بیرون شوند از روغن کدو تمام بدن عرق نمایند
و روغن مذکوره در گوش و بینی بچکانند و شوربای گوشت بز و پاچه دهند و نمک در طعام ایشان کم اندازند
و زرده بیضه نیم برشت بحال ایشان مناسب بود و از اشیای یابسه و مالحه و حریفه و حاره و گرسنگی و
تشنگی و غم احتراز کنند و در مساکن بارده و مهب شمال و کناره آبها مسکن سازد و تپ صفراوی لازمه و خصوصا محرقه
محتاج تبرید زیاده میباشد بعد آن تپ دموی بعد آن تپ بلغمی بعد آن تپ سوداوی و هرگاه تپ عارض شود باید که اول
از علامت ماده آن دریافت کند بعد آن بحسب احتیاج تبرید و تسکین کند پس اگر تپ صفراوی و محرقه باشد علاج
آن شیره تخم کاهو و مقشر شیره مغز تخم کدوی شیرین را در عرقیات برآورده شربت نیلوفر خاکسی را داخل کرده بخورانند و
اگر قوت ضعیف باشد و یا با تپ خفقان بود عرق بید مشک گلاب عرق کیوره عرق گاوزبان بقدر سه سه توله نیز
اضافه کنند و صندل سفید را در گلاب سائیده پارچه را بآن تر نموده بر جگر و دل نهند برای قلق اضطراب و خفقان بسیار مفید
بود و اگر صداع و سهر بسبب تصاعد ابخره باشد تدبیر صداع و سهر نمایند و اگر سعال باشد لعاب بهدانه را اضافه کنند و اگر

در و گلو باشد شیره عناب را داخل کنند و غرغره نمایند روز پنجم شیره تخم خیارین را اضافه سازد مگر آنکه روز پنجم روز نوبت افتد که درین هیچ وجه تحریک خوب نیست و اگر حاجت تبرید زیادت باشد شیره خرفه نیز داخل نمایند و روز هفتم شیره تخم خیارین دور کنند و دادن شیره تخم کاسنی لبعد هضم مناسب بود و اگر حاجت باشد بوقت شام تبرید از لعاب بهدانه که در عرقیات بر آورده باشند شربت نیلوفر و با شربت انار و خاکشی داخل کرده باید داد و قرص طباشیر بوقت شام تخم خیارین را نیز حکم کرده و استاد مرحوم در کمال شدت تپ استعمال میفرمودند و از برای خشکی زبان مضمضه از لعاب اسپغول مفید بود و نیز اسپغول را در پارچه بسته در آب اندازند و بر سر و لب بمالند برای خشکی آنها مفید بود بشرطیکه مانع نباشد و دادن شیره آلو بخارا و شیره زرشک و سکنجبین مناسب باشد و در روز نوبت قی با سکنجبین و امثال آن کنند و عرق که آید از پارچه مسح کنند تا ماده از راه عرق منقطع گردد و در تپ صفراوی جمیع اشربه غیر جامضه احتمال استحاله بصفرا دارند مگر شربت نیلوفر بالخاصیت مستعمل میشود و جائیکه تپ شدید باشد احتیاج منضج نمیشود و در روز هشتم و نهم و دوازدهم از مسهل بار تنقیه کنند و بعد از پنج روز قرص طباشیر ملین با آب کاسنی سبز مروق باید داد و بعد از آن بعلاج تپ مرکب باید کرد و اگر تپ بلغمی باشد میباید که تا بروز چهارم تبرید خفیف دهند و چون ماده غلیظ است روز پنجم ادویه قلیل الحرارة از منضج گرم گرفته شب در آب گرم تر کنند صبح مالیده صاف نموده شربت بنفشه و خاکشی را داخل نموده بدهد و بعد از نضج بروز مسهل از مسهل گرم که از آن ادویه شدید الحرارة دور کرده باشند تنقیه کنند و در مسهل دوم یا سوم داخل نمودن سنارکی و غاریقون و تربد نیز حکم نموده اند و ایام مسهل این است هشتم دهم دوازدهم و شانزدهم و هژدهم بیست و دوم بیست و سوم بیست و پنجم و بیست و ششم بیست و نهم سی ام سی و دوم سی و سوم سی و پنجم سی و ششم سی و هشتم سی و نهم و اگر درین ایام نوبت افتد پس باید که در روز بحران که قوی نیستند مثل نهم و مانند آن مسهل دهند و نیز در روز نوبت معلوم کنند که نوبت کدام وقت می آید مثلاً اگر دوپهر مے آید مسهل پهر شب باقیمانده باید داد که عمل مسهل تا وقت آمدن نوبت منقطع گردد و اگر طبیب مناسب داند بعد از نوبت مسهل دهد و اگر تپ مثلاً در دوپهر اول شنبه آید آن روز را روز اول تپ شمار کنند و اگر بعد از دوپهر آید آنرا در حساب ندارند بلکه شمار روز اول از روز یکشنبه کنند مگر آنکه تپ نوبتیه باشد و ایام بحران که دران جمیع مستفرغات ممنوع اند این است چهارم هفتم یازدهم چهاردهم هفدهم بیستم بیست و یکم بیست و چهارم بیست و هفتم سی و یکم سی و چهارم سی و هفتم چهلم بعضی از آن منذره بعض اند چنانچه روز چهارم به هفتم و یازدهم بچهاردهم و هفدهم

یا بستم و یا بست و یکم و بست و چهارم به بست هفتم و انداز بمعنی تخیر است پس هرگاه مثلاً بحران در روز هشتم خواهد شد
تغیری در روز چهارم خواهد بود و این تغیر خبر میدهد بحران روز هفتم و ایامیکه در وسط ایام مسهل و ایام بحران
واقع اند آنرا واقع فی الوسط گویند و آن ایام بحران قوی نیستند و تا آمدن تپ معده را خالی داشتند و
تقلیل غذا در جمیع حمیات مفید بود و در ابتدای نوبت خواب نباید کرد و رعایت روز بحران در جمیع امراض که ماده
آن تیز و گرم باشد از واجبات است مگر آنکه ماده در هیجان باشد موجب حدوث آفت عظیم شود در انوقت در روز
بحران و قبل گذشتن اسبوع هم داده میشود یا آنکه تا وقت گذشتن هفت روز قوت ساقط میشود و یا آنکه مرض تا هفت روز
مهلت نمیدهد مثل آنکه قولنج شدید عارض باشد و بهتر آنست که ملینات را در حمیات نه دهند و خوردن روغن سوای
روغن بادام در حمیات باعث ازدیاد عفونت بود و خوردن عدس بعد زوال حمیات مانع نکس است و اگر ازین تپ بیم
تپ نرود قرص طباشیر ملین و یا قرص زرشک با آب کاسنی سبز مروق و شربت بزوری خاکسی بخورد و اقراص مذکوره
با چکیده کاسنی و شربت بزوری نیز نافع بود صفت آن تخم کاسنی چهار توله دمکوب کنند و شب در آب تر دارند
و از دو گهری شب باقیمانده در صافی گاڈه که هر چهار گوشه آن بچهار چوب بسته باشد داخل نموده مثل رینی
زنگمر نیزان هفت مرتبه بچکانند و گلقند و سکنجبین هر دو ممزوج نموده یا شربت ورد و سکنجبین باهم مخلوط نموده نیز نافع
بود و غذا درین تپ و در هر تپی که بد بیز زایل شود موقوف نباید کرد صفت قرص طباشیر ملین طباشیر
سفید چهار درم ترنجبین سه درم مغز تخم کدو مغز تخم خیارین نشاسته صمغ عربی کتیرا تخم خشخاش از هر واحد یکدرم
بلعاب اسبغول سرشته اقراص سازد صفت قرص زرشک زرشک مقشر پانزده درم تخم کاسنی خرفه
تخم خیارین از هر واحد سه درم گل سرخ پنجدرم ریوند چینی سنبل الطیب از هر واحد یک درم بلعاب اسپغول
سرشته اقراص سازد صفت شربت بزوری تخم کاسنی نیکوفته بیخ کاسنی تخم خیارین نیکوفته تخم خربزه
نیکوفته خار خسک نیکوفته هر یک یک توله شب در آب تر کنند صباح جوش داده صاف نموده با نیم آثار شکر سپید
بقوام آورند قرص گل جهت تپهای مرکبه و حمیات کهنه مفید بود صفت آن گل سرخ اصل السوس مقشر
از هر یک چار درم طباشیر سنبل الطیب افسنتین از هر واحد دو درم ترنجبین سه درم بگلاب قرص سازند پنج ماشه
همراه چکیده کاسنی و شربت بزوری بدهد و چون خاکسی یکتوله را در عرقیات مناسبه روز اول یک جوش و روز دوم
دو جوش و همچنین تا هفت روز یک یک جوش زیاده داده با شربت بزوری و یا شربت بنفشه دهند و همچنین تا هفته دوم
هر روز یک یک جوش کم کنند برای تپ بلغمی و مرکب بسیار مفید بود و آنکه در حمیات مرکبه و مزمنه کثیر النفع است اگر بزند گلوی سبز

نیمکوفته نمایند تا ورم و آنرا از کاروپارچه پارچه نموده در ظرف گلین در انداخته آب خالص بر آن ریزند و در زیر آسمان گذارد
و صبح مانندگی افشرده آب زلال را و آنرا با شربت مناسبه بکار برد و گاهی همراه قرص زرشک و قرص طباشیر نیز استعمال کرده
میشود و گاهی ست آهن بر آورده قرص ساخته داده آید و دیگر باره ها بتجربه در آمده بگیرند ست گلو بموزن آن طباشیر سفید
هر دو را سفوف ساخته یک ماشه در تپ که با سرما و لرزه شدید می آید بدهند در اول بر طرف میشود و اگر ازین دوا با قرص
طباشیر سائیده یا خیسانیده یا جوشانده دهند نفع بین میکند و طریق برآوردن ست آنیست که گلوی سبز را در آب شیرین بکوبند
و بفشرند و آن آب را در پیاله سفال کرده دهن ظرف بسته در سایه نگاه دارند و بعد از دو روز در آب بالای آن را دور کرده
و آنچه که ته نشین شده باشد در سایه خشک کنند و علاج تپ دموی بعد از فصد هفت اندام یا باسلیق علاج تپ صفراوی کنند و گفته اند که چندان
خون گیرند که مریض غش کند و درین تپ عرق آوردن نیز مفید بود و تدبیر مفرقه آنست که نی تازه و تر را کوفته بیفشارند و در میان
سر و کف پای مریض طلا کنند و بدن او را به پارچه های گرم دارند عرق بسیار خواهد آمد و آب گرم زیر پشت داشتن نیز عرق می آرد و باشربه
هم د تا که منفطر ... عرق باشد بدل او کشف کرده باشند و خود را از پارچه ها پوشیده دارند و علاج تپ سوداوی بحسب غلبه خلط
مانند علاج مالیخولیا باید کرد و درین تپ بسیار پرهیز نکنند و در تپ ربع لازم است در هر حال فصد باسلیق یا صافن واجب بود و در تپ سوداوی بعد از
چهل روز که ماده نضیج یابد تنقیه کنند و درین تپ اگر ضرر طحال و تغیر در حال کبد میباشد و این تپ در یکسال هیر دو اگر تدبیر جید و مناسب نبود تا دو ازده
سال طول میکشد و در روز نوبت این تپ غذا ندهند و در غیر روز نوبت غذا مانند غذا اصحاء دهند لیکن مایل بترطیب باشد و تپ ربع
مالیخولیا هر دو طریق میباشد یکی آنکه سبب آن سودای طبعی باشد دوم آنکه سبب آن احتراق خلطی از اخلاط باشد و علاج
قسم دوم مشترک باشد بعلاج سودا و علاج آن خلط که از وی سودا حاصل شده چنانچه در مالیخولیا گفته شده و علاج لیفوریا
و الغفیالوس و لیلی و نهاری شامل علاج تپ بلغمی بود و علاج حمی غشی بوقت غش علاج غشی کنند و بعد از آن علاج تپ بلغمی نمایند
و علاج تپ وبائی بعلاج تپ دموی کنند و چیزهای خوشبو بویند و دهند المسک بارد و مفرح بارد خورند و یا تعفن است که در هوا
عارض شود علامت تپ وبائی کرب تواتر نفس و تشنگی و خشکی دهن و غشی و عرق و براز بدبو بود علاج غب غیر خالصه و شطر الغب
مرکب از علاج تپ بلغمی و صفراوی نمایند و هر خلطی که غالب باشد رعایت آن زیاده کنند و همین است طریق علاج حمی مختلط
اورام ورم غلیظ و انتفاخ بود که بسبب انصباب ماده در عضو ظاهر شود و آن ماده اگر خون باشد فلغمونی گویند و اگر صفرا باشد حمره و اگر مرکب
باشد و خون غالب بود غالب را مقدم سیدارند و فلغمونی حمره گویند و اگر صفر امجالت باشد حمره فلغمونی گویند و اگر ماده آن
بلغم باشد و مخالطت عضو بوده رخو گویند و چون متمیز بود سلعه گویند و اگر سودا باشد اما داخل عضو و مولم بود سرطان گویند و چون
مولم نباشد خنازیر اما اگر خارج عضو باشد و ظاهر بود صلابت گویند و چون ظاهر بود غدد و اگر ماده ورم مائیت باشد غدد بود استسقائی و چون

خالص بود قبله مائی اگر ریح باشد و مخالطت عضو و ملایم بود فتیح گویند و چون مجتمع و صلب بود نفخه گویند و بثور و اورام
صغار باشد و مانند ورم بعضی دموی باشد مانند شری دموی و بعضی صفراوی مانند نمله و آتشک و بعضی بلغمی مانند شری
بلغمی و بعضی سوداوی مانند عرق مدنی و جرب و ثواول و بعضی مائی مانند نقاطات و بعضی ریحی مانند نفاخات **فلغمونی**
علامت آن تمدد و ضربان و تپ و سرخی رنگ است علاج فصد کنند و زلو بچسپانند و تبرید از لعاب بهدانه و غیره عناب
و عرقیات بر آورده شربت نیلوفر خاکسی واخلکرده بخورند و تقلیل غذا نماید و بعد از نضج به مسهل بارد تنقیه کنند و غذا ماش جو
و مانند آن از اشیای بارده نماید و در سه روز اول از رادعات مانند صندلین و فوفل و گل ارمنی و کشنیز و عنب الثعلب و آب کشنیز سبز
و آب کاسنی سبز و آب عنب الثعلب سبز سائیده ضماد کنند و مرهم رسوت در ینباب مفید بود صفت آن رسوت یکدرم موم سفید
دو درم روغن گل روغن بنفشه هر یک چهار درم روغن و موم را گداخته رسوت سائیده بیامیزد و اگر ماده از دفع اعضای رئیسه بود و در مغابن
که عبارت از پس گوش و زیر بغل و بن ران است جمع آید رادعات مناسب نبود بلکه مرخیات محلله مانند موم و روغن گل یا محللات
استعمال نماید و فصد کنند و زلو بچسپانند و همچنین اگر ورم شدید باشد استعمال رادعات روا نبود و شخصی را از زیر بغل ورم شده و از شدت
درد بیقرار گشته آرد جو خیرات و ریوند چینی با هم نخته ضماد کنانیدم ورم منفجر شده شفا یافت و بعد از سه روز تا سه روز دیگر
ادویه محلله مرخیه مانند تخم کتان بابونه اکلیل الملک آرد جو خطمی با رادعات آمیزند و در زمانه انتها محللات صرف یا رادعات
کنند و در زمانه انحطاط اقتصار بر محللات صرف کنند و هرگاه ماده تحلیل نشود و جمع گردد و علامت آن شدت درد و تپ بود و گاه قشعریره آید وقت
منضجات مانند نیم رگ و حلبه و شیر انجیر را ضماد کنند و علامت نضج سکون درد و تپ بود و چون دست بران نهند فرو برود و اکثرا
از ادویه منفجره و یا باهن منفجر گردانند و هرگاه که منفجر شود و ماده بکلی مستفرغ گردد مرهم زرد که بجهت پاک کردن چرک و
گوشت مردار و پر گردن زخم عمیق از مجربات اخفر ست استعمال کنند صفت آن اجمود سنگ بصری کات سفید پهلی
نیله تهوته بریان مردار سنگ هر یک پنج ماشه موم زرد ده درم روغن کنجد چهار درم همه را بقوام مرهم سازند و شش مرتبه
در آب بشویند و مرهم خل نیز در ینباب مجرب است صفت آن مردار سنگ ده درم صلایه نموده یا ده درم موم سفید
و بیست درم روغن گل حل کنند و قدر سرکه اضافه کرده مرهم سازند **حمره** علامت آن سرخی درخشنده و براق باشد
و تپ و تشنگی و التهاب بود علاج سوای فصد مانند علاج فلغمونی بود لیکن درین تبرید زیاده کنند و در فلغمونی تخفیف
زیاده نمایند و کدو برگ خرفه و کاهو بکوبند و با لعاب اسپغول سرشته ضماد کنند و علاج فلغمونی حمره و حمره فلغمونی
مرکب از علاج ورم دموی و صفراوی نمایند ورم رخو و آن ورم سفید بود و با آن حرارت و الم نباشد و چون انگشت
بران نهند فرو رود و ساعتی همچنان غایر ماند علاج آن بعد از نضج از مسهل حار و حب ایارج تنقیه کنند و نطرون ابا نشر و آب سائیده ضماد

ونمک وخاکستر کرنب وسرگین گاو وشبت وصبر وسعتر که سائیده ضماد کنند سلعه علاج آن مانند علاج ورم رخو بود
وسرگین گاو ومرهم داخلیون ومانند آن ادویه محلله مفید بود واگر مزمن باشد ادویه حاده مانند فلافیون نهند یا
آنرا شق کرده تمامه بیرون کنند ومرهمی که مدمله را بکار برند مرهم داخلیون که برای تحلیل وانضاج وتسکین مجربست
صفت آن روغن زیت کهنه سی تا چهل درم مرداسنگ هشت درم تخم خطمی اسپغول تخم مرو حلبه تخم کتان
هر یک پنج درم تا هفت درم تخمها را شب در آب تر کنند وصباح لعاب غلیظ آن بگیرند مرداسنگ باریک ساخته
در زیت انداخته بر آتش نرم گدازند وبچیزی حرکت دهند تا مرداسنگ بسته نشود پس از آن که روغن سیاه گردد ظرف
را از آتش فرود آرند ولعاب را در آن اندازند وبجوشانند تا غلیظ شود پس از آن فرود آرند وبه تدبیر مرهم زنند سرطان
هرگاه به پشت عارض شود ودر اکثر قاتل بود علاج آن فصد کنند واز لوبیا پرهیزانند وبعد از نضج تنقیه سودا بمسهل وماء الجبن
کنند وحکاک سنگ آسیا وحکاک سنگ آهن تیز کن وحکاک سرب وروغن گل وآب عنب الثعلب سبز وآب
کشنیز سبز باهم آمیخته طلا کنند تا ورم را از زیاده شدن ندهد بعد از آن سفیده ارزیز گل ارمنی عصاره کاهو بروغن زیت
آمیخته طلا کنند تا محافظت از تقرح نماید واگر متقرح گردد سفیده ارزیز توتیای مغسول بروغن گل طلا نمایند تا اندمال
یابد ومیگویند که گیاه کیدرونجی که بطرف سوات میباشد اگر آنرا با بول گاو تازه سائیده بر سرطان طلا کنند
دور میکند آنرا وسرطان ظاهر را بشگافد ونهند یا سرطان را بسوزانند وبا روغن استعمال کنند خنازیر اکثر در گردن
وبن ران میباشد باید که اول تنقیه از بلغم وسودا کنند بعد آن بیخ سوسن سائیده ومرهم داخلیون آمیخته ضماد
سازند واگر تحلیل نشود آرد جو ترمس با بول کودکان ضماد نماید تا نضج یافته منفجر گردد پس زنگار نهند واگر این تدبیر فائده
نکند بشگافند وبیرون کنند بعده ادویه مدمله بکار برند ورم صلب اکثر بعد ورم حار حادث شود علاج بعد
از نضج از مسهل سودا وبلغم تنقیه کنند ومحللات ملینه مانند مرهم داخلیون استعمال کنند وپیه بط وپیه خروس
وپیه روباه ومغز ساق گاو واشق ومقل ولعاب اسپغول وروغن بابونه بمالند غدد علاج آن مانند ورم
صلب کنند وبستن پارچه سرب بر غدد مفید بود نفخه علامتش آنست که مانند مشک پر باد باشد واز انگشت
فرو رود ودر زمان اندک بحال خود آید علاج بعد از نضج از مسهل گرم تنقیه کنند ومحجمه بی شرط بر موضع ورم نهند وروغن
بابونه وروغن نرگس بمالند وجاورس را گرم کنند واز آن تکمید نمایند دبیله ورم بزرگ باشد ورنگ آن
مانند رنگ جلد بود وبا آن درد نبود ودر آن مواد غلیظ جمع شوند علاج آن اول تنقیه بلغم کنند بعد از آن ادویه ملینه
محلله مانند مرهم داخلیون استعمال کنند واز لعاب خطمی وتخم کتان وحلبه وپیه گوزن وپیه نر گاو وروغن نارمشک مرهم ساخته ضماد

سازد تا نضج یابد پس بشگافند و مواد ردیه را بیرون کنند بعد از آن ادویه مدمله را بکار برند و طلی و آن استعداد می
خراج بود و ماده آن خون باشد که با آن رطوبت فاسده می آمیزد و علاج آن مانند فلغمونی باید کرد و برگ نیم را در آب
پخته بر آن بندند برای تحلیل و انضاج ماده نافع بود و بخور برگ نیم یا برگ سنبهالو نیز محلل اورام است و همچنین برگ
پپوٹن و برگ عباسی نیم گرم کرده بستن مفید است و چون آرد جو را در جغرات بپزند و اندک ریوند چینی آمیزند
و بکار برند در پختن اورام نهایت سودمند بود و تخم مرو و تخم ریحان در شیر و عسل پخته ضماد کردن نیز ماده را
می پزاند و اگر خود منفجر نشود برگ نیم و نمک هر دو را سائیده بر آن نهند و یا با آهن منفجر گردانند شعر اشوری
من باشد که مایل بسرخی بود و با خارش و کرب باشد و دفعتاً حادث شود و اگر دموی باشد آن سرخ تیز و گرم تر
بود و در روز شدت کند علاج آن فصد کنند و شیره عناب و لعاب بهدانه و شیره صندل در عرقیات آورده
شربت نیلوفر داخل کرده بخورد و بعد از نضج تنقیه صفرا از مسهل بارد که در آن هلیلجات نیز باشند باید کرد و قرص
کافور با تبرید کور نیز فائده میکند و گیرو و پھٹکری هر دو سائیده بر بدن بمالند و عدس مقشر با سرکه خوردن
مفید بود و آب نیم گرم بر بدن ریختن نافع بود و سبوس گندم و تخم خربزه سائیده بر بدن بمالد و روغن گل و
سرکه و گلاب مالیدن فائده بلیغ میکند و اگر بلغمی باشد مفید بود و در شب شدت کند علاج آن گلقند عسلی
و سکنجبین هر دو را ممزوج نموده همراه گلاب عرق عنب الثعلب خورد و در حمام رفتن و آرد جو و تخم کرفس و سرکه
مالیدن فائده میکند و نمک و سیده بر بدن بمالد و از شکر و اجوائن تبخیر کنند و تنقیه بلغم نماید تمله شور صفراوی
باشد که با حدت و التهاب بود علاج آن تنقیه صفرا کنند و مامیثا و صندل و اقاقیا را سوده آب کاسنی سبز و
آب عنب الثعلب سبز طلا کنند و اگر ماده شدید الحرارت باشد بطلا برد طلا کنند و طلا نمودن با گل ارمنی و در سوده
و کافور و سفیده تخم مرغ مفید بود **داحس** ورم گرم بود که در بیخ ناخن حادث گردد و درد شدید دهد و ضربان هم
بباشد و بسا است که بسبب آن ناخن ساقط میشوند و سبب آن انصباب دم غلیظ باشد علاج آن فصد باسلیق کنند
و زلو بچسپانند و از مسهل بارد تنقیه کنند و از مازو سبز و سرکه در ابتدا طلا کنند و همچنین اسپغول با سرکه در برف سرد کرده باشند
نافع بود و چنانکه درد شدید باشد بزر البنج و افیون و سرکه طلا کنند و اگر این تدبیر فائده نکند روغن را بسیار گرم کنند و انگشت را
در آن نهند و اگر از این هم تحلیل نشود ادویه منضجه مانند تخم مرو تخم کتان ضماد کنند پس آخر اشگافته آنچه در وی باشد بیرون کنند و ادویه
مدمله را بکار برند نار فارسی یعنی آتشک علاج آن چرائته هلیله سیاه نیکوفته شاهتره عناب صندل سرخ نیکوفته و مانند آن شب در آب تر نمایند
صباح آب زلال را گرفته شهد سفید داخل کرده بخورد و بعد از چند روز فصد هفت اندام یا باسلیق کنند و بعد از نضج تنقیه صفرا و سودا

نماید و ماءالجبن و شیر بز بکار برند و آب شاهتره سبز مروق که مانند آب عنب الثعلب سبز مروق میدهند نیز بسیار
فائده میکند و چوب چینی و عشبه درین مرض فائده بلیغ بنماید و همچنین در وجع مفاصل این حب هندی برای آتشک مجرب است
صفت آن اجواین خراسانی اجواین عرب اجواین ساده کچلا بهلاوه از هر یک چهار ماشه سیماب سه ماشه در کهرل انداخته
دو پهر کهرل کنند بعد آن کچلا را کوفته داخل نموده چهار گهڑی بکوبند بعد آن بهلاوه را کلاه دور کرده چهار گهڑی دیگر
کهرل نماید و با دو وزن ادویه قند سیاه کهنه بیامیزد و شانزده حب بندد و یک حب صبح همراه جغرات که بقدر پاو آثار باشد و یک
حب شام همراه دوغ که بقدر پاو آثار باشد تا هشت روز بخورد و پرهیز از دال مونگ و ترب و شیر و شیرینی نماید و اگر از خوردن این
حب جوشش در دهن باشد از پوست کچنال و پوست کنار جنگلی و یا هلیله بلیله آمله در آب جوش داده مضمضه کنند معجون عشبه بتالیف والتدبیر
بجهت آتشک و اخراج مواد سوداویه و بلغمیه و وجع مفاصل مجرب است صفت آن هلیله زرد چهار درم هلیله کابلی پنج درم
هلیله سیاه پنج درم بلیله پنج درم آمله سه درم شاهتره پنج درم برگ سنا مکی ده درم بسفایج فستقی تربد سفید مجوف خراشیده
افتیمون از هر یک پنج درم عشبه مغربی پنج توله با عسل سه وزن ادویه معجون سازند خوراک از هفت ماشه تا یک توله و گاهی
عوض عشبه چوب چینی پاو آثار درین ترکیب نموده شد برای مواد سودای و بسیار نافع آید معجون عشبه دیگر عشبه شش
توله بسفایج سه توله بادیان صندل سرخ از هر یک یکدام عصاره ریوند چینی سه ماشه برگ سنا مکی سه دام سقمونیا
شش ماشه عسل دوازده دام نبات سفید سه پاو خوراک پنج ماشه تا یک توله مطبوخ مجرب در اثنای نوشیدن آن
احتیاج پرهیز نیست و اگر خواهند خشکه خورند صفت آن پوست درخت نیم پوست درخت کچنال بیخ حنظل پهلی ببول
گیاهی خرد با برگ و بیخ و پوست قند سیاه کهنه هر یک نیم پاو آثار در سه آثار آب بجوشانند تا که چهارم حصه بماند صاف نموده
در شیشه نگاه دارند همه هفت شربت است طریق خوردن عشبه در عشبه همه چیز مانند چوب چینی است مگر در عشبه خوردن
نمک جائز داشته اند بهترین آنست که باریک و بهرنگ باشد و چون بشکنند از آن غبار ظاهر گردد و مغز آن سفید بود و منفعت
آن در اکثر امراض مثل چوب چینی است مگر در امراض و امزجه حاره این دوا مضر است و در بعض امزجه و امراض بارده
و بلغمیه و سوداویه فواید این زیاده از چوب چینی است مثل درد مفاصل و نقرس و درد اعضاء و برای بواسیر نوشته اند بغایت
مفید است و در فالج واسترخا و لقوه در عشبه که چوب چینی مضر است این دوا فائده میکند و در امزجه حاره سوداویه مضر است
و هرگاه آب عشبه از برای شرب فراکنند و عشبه قلیل باشد ثفل آنرا جوشانیده بکار برند و در شربت آن نیز شرط است که درشب نوشند
سفوف عشبه که برای آتشک نافع است صفت آن عشبه مغربی چهار توله پوست هلیله زرد سنا مکی صندل سرخ از هر یک
یک توله کوفته بیخته هر روز هفت ماشه بخورد عرق مدنی یعنی نارو و آن اکثر در ساق و در ساعد حادث گردد و آن بیشتر باشد

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

که پیدا شود و لبشگافد و از ان مانند رگی بیرون آید علاج آن فصد باسلیق و صافن از جانب مخالف کنند و تنقیه سودا
نمایند و ماء الجبن مع هلیله و در اول ظهور آبله نیم درم صبر بخورند و روز دوم یکدرم و روز سوم یک و نیم درم و موضع را نیز بصبر
طلا کنند هرگاه رشته ظهور نماید باید که بر پارچه شمع که بوزن یکدرم باشد به پیچید و از قطع شدن رشته پرهیز نمایند و از آب گرم
نطول کنند و روغن نرگس و بنفشه بمالند و خاکستر نی سه درم مرداسنگ پنج درم با سه درم روغن بیاضیر بمالند و پوست
انداخته باز در رفتن سیاه حب بسته بخورند و صابون قلعی در روغن کنجد بهم ساخته ضماد کنند و نقش پر طاوس را اگر در حقه کشند
و یا در رفتن آمیخته بخورند ازاله رشته کنند و اگر بگسلد واجب بود که آن موضع را بطول بشگافند و آنچه باقیمانده باشد بیرون آید بعد از آن
پنبه کهنه در روغن زرد و تر نموده در ان موضع نهند تا آنچه باقیمانده است آنرا بخورد و بعد از ان مرهم مدمله بکار برند

عملی

که در این باب بی نظیر است باید که عامل بر کاغذ بنویسد یا از حضرت امیر المؤمنین ع این مرض را شفا بخش و آن کاغذ را
در کلاه و یا دستار خود بدارد و بر گرد عرق مدنی نقش سیاه از سیاهی مانند برگ تنبول بکشد و اندرون نقش نقش خرد مانند
برگ تنبول بنویسد و همین الفاظ را بخواند و بدمد و باز نقش دیگر خرد متصل نقش اول خرد بکشد و همین الفاظ را بخواند و بدمد
و همچنین تمام نقش کلان را از نقش های خرد پر نماید و هرگاه از عمل فراغت نماید کاغذ مذکور را پاره پاره کند و در چاه
اندازد و از حکم خداوند تعالی از همان وقت صحت شروع میشود و نهایت این عمل تا هفت روز است

جرب

بثور صغار باشد که با آن حکه و سوزش بود و حکه مانند جرب بود لیکن در او بثور نمی باشد و اکثر آن در دست و در میان
انگشتان حادث شود و سبب آن یا فساد خون بود بذاته و یا فساد آن بسبب اخلاط صفراوی محترقه و سوداء محترقه و یا اخلاط
بلغم مالح یا دم عادی بود و سبب حکه بخارات نیز و لذاع و اخلاط نیز قلیلة المقدار میباشد که زیر جلد محتبس شود و علاج آن
مثل علاج آتشک کنند و رعایت هر خلط نمایند و این ضماد از برای جرب مجرب است صفت آن گندهک آمله سار
نیله تهوته کمیلا مرداسنگ از هر یک یک توله همه را باریک سائیده سه حصه نماید یک حصه در روغن زرد که سه
چهار دام باشد آمیخته بر بدن مالیده و سه چهار گهڑی در آفتاب بنشیند بعد از ان حنا و آرد نخود بر بدن مالیده غسل نمایند و
طلای جرب نیز نافع بود صفت آن مرداسنگ مرق حناشم حنظل اقلیمیا نقره آرد عدس زیبق باید که اول زیبق را
با سرکه قتل کنند دارویه را با روغن گل آمیخته ضماد کنند و جماع درین مرض ضرر دارد و حمام انفع اشیاست برای جرب
و خوردن صبر ماده جرب را بخوبی دور و قلع میکند و حکه که پیران را حادث میشود بسبب بلغم مالح میباشد مالیدن روغن گل
با سرکه مفید بود و مالیدن روغن کنجد با آب لیمو نیز نافع بود و چون یکدام نیواڑ را کوفته در میان نیم رطل جغرات حل کرده در
ظرف گلی آبنا رسیده دو سه روز بگذارند که متعفن گردد بعد از ان بر بدن بمالند از برای جرب مفید بود و اگر نیله تهوته را نیز اندازند بسیار

نافع بود و شیخ بوعلی سینا فرموده که روغن کنجد یکصد وسی درم و نصف وزن آن سکنجبین چون هر روز با سه روز خورد
ماده جرب و حکه را قلع میکند **سفوف** از برای جرب و سعفه و سوزاک و آتشک و هر قسم که آبله باشد بسیار مفید است خصوصاً بعد
از تنقیه و بارها تجربه نموده **صفت آن** هلیله زرد چهار ماشه هلیله کابلی سی ماشه بلیله یازده ماشه آمله ده ماشه شاهتره سه ماشه
چوب گز یازده ماشه گلسرخ شش ماشه ریوند چینی پنج ماشه برگ سنای مکی بست ماشه هلیله سیاه دو ماشه کوفته بموزن ادویه شکر سفید
آمیخته سفوف سازند خوراک یکدام **ثاآلیل** یعنی مسها شونیز با سرکه و نمک با سرکه مالیدن مسها را ساقط گرداند و مالیدن
روغن گل و چربی بط و چربی مرغ مفید بود و بعد از نضج استفراغ بلغم و سودا کنند بعد آن حب افتیمون خورد و اگر این چیزها
فائده نکند با آهن قطع کنند یا دوای تیز مانند فلفل فیون بمالند و هر گاه گوشت زیاده خورد و سوزش کند مرهم سفید آب را استعمال
کنند و نوشادر روانزروت و زنگار با آب صابون سرشته طلا کنند نیز نافع بود **قوبا** یعنی داد علاج آن مثل علاج جرب کنند و مالیدن
روغن گندم و چرک دندان روزه دار در ابتدا مفید بود و همچنین مالیدن صموغ مانند صمغ بادام تلخ و اشق و صمغ بطوم و شحوم
مانند چربی بط و ماکیان و روغنها مانند روغن گل و بادام نافع بود و طلائیکه در سعفه مذکور شد طلا کنند و باید که پیش از طلا از بو
بچسپانند و یا آن چیز حک کنند که خون فاسد از آن بیرون آید و تخم پنواڑ و آمله و لاکه برابر گرفته با آب طلا کنند طلای ثابت سید جعفر علیه الرحمه
صفت آن سهاگه تلیه گندهک تنکر سفید برابر کوفته بیخته با آب طلا کنند طلای دیگر مازو سهاگه بریان گندهک چهاچه کتهه بریان
هر یک یکتوله مرچ سیاه شش ماشه نیله تهوته بریان سه ماشه در عرق لیمو سائیده حب ها بندند و بوقت حاجت طلا کنند
نفاطات آبله ها باشند که اندرون آن چرک یا آب تنگ باشد سبب آن غلیان خون باشد علاج آن فصد کنند و شیره
عناب و لعاب بهدانه در عرق شاهتره عرق عنب الثعلب بر آورده شربت نیلوفر داخل کرده بخورد و بعد از نضج از مسهل یا رو تنقیه کنند
خوردن انار و عدس با سرکه مفید بود و آبله ها را از سوزن منفجر کنند و انها را اسفیدنا کنند بعد از آن مرهم سفید آب بندند و علاج
نفاطات از مرهم داخلیون و مانند آن کنند و تکمید از سبوس گندم و نمک نیز نافع بود **چهاجهن** اگر سرخ یا سیاه رنگ
در عضوی بهم رسد و جلد تو بر تو مثل تو با منقشر شود صابون عراقی را بگلاب سائیده طلا کنند **احتراق جلد** جذام و این مرض را
داء الاسد نیز گویند و آن مرض بد باشد و سبب آن انتشار سودای غیر طبعی در تمام بدن بود و خدر پیدا کند و مزاج و شکل اعضا را
متغیر گرداند و باشد که منفجر گردد و چون مستحکم شود اعضا از هم فرو ریزد و علاج پذیر نشود و علامت آن سرخی رنگ بدن
و باریک شدن و ریختن موا و بحته الصوت ظهور غدود در اعضا بود و علاج آن فصد باسلیق و صافن و اسیلم باید کرد و خون وافر گیرند
و چهار اتیه هلیله سیاه نیکوفته و مانند آن که در آتشک گذشت چند روز دهند بعد از آن نضج ماده نموده از مسهل سودا و ماء الجبن تنقیه کنند
و خوردن شیر بز جوان سرخ رنگ نیز نافع بود و در خریف و ربیع مسهل قوی ندهند و از جمیع محللات حرارت غریزی محترز باشند و

درد

در روغن کنجد و شیر دختر در بینی چکانند و حمام بعد از تنقیه و مالیدن روغن بنفشه و یا روغن بادام در روغن کدو بعد از حمام مفید بود
در روغن زرد اگر گرم نمایند و دران نشینند و در هفته یکمرتبه قی کنند و چون مسوس از بدن آن جدا شود علامت صحت است و اگر قوت
قوی باشد و اول عصفور بانمی وگوشت آن بسیار مفید بود و باید که یک حب از ظرف سر و همین قدر از ظرف دم قطع کنند بعد ازان
با نمک و شمه بت پخته بخورند و خوردن مار سیاه غیر افعی نیز فائده میکند و این حب از مجربات است صفت آن زیبق درم سنبل الطیب
درم کندر نشاسته درم راوند چینی سه درم صمغ عربی دو درم زیبق را در آب لیمو قتل کنند و باقی ادویه را کوفته بیخته در مرارهٔ گوسفند
حب بمقدار مونگ بندند و یک حب صباح و یک شام استعمال کنند و خوردن چوب چینی نیز فائده میکند و کسیکه اراده خوردن
چوب چینی نماید باید که اول فصد و تنقیه کند و یک هفته قبل از شروع عرقیات مناسبه شربا و غسلا بکار برد و آب را
ترک نماید و همچنین عادت کم خوردن نمک نماید و برای مزاج گرم خریف و برای مزاج بارد ربیع مناسب است و در اثنای خوردن
چوب چینی آب سرد و حموضات و بقولات و لبنیات و فواکه رطبه و تناول نمک و اطعمه غلیظه و کثرت اکل و جماع و حمام
و حرکات انیقه و غیر آن انچه منافی صحت باشد لازم دانند و از شیرینی های مفرطه و ادویه بسیار گرم پرهیز د اگر دیگر عوارض
مانند پیچش و غیر آن رو دهد ادویه مناسبه این مرض همراه آب چوب چینی یا دیگر عرقیات استعمال باید کرد و بفرحت و صحبت
مشغول دارند و بعد از خوردن چوب چینی تا چهل روز پرهیز دارند و آهسته آهسته رجوع بعادت خود نمایند و از حمام تا هشتاد
روز پرهیز باید کرد و ایام خوردن چوب چینی کهولت و ابتدای شیخوخت است و طریق خوردن چوب چینی که استاد مرحوم
مغفور استعمال میفرمودند اینست بگیرد چوب چینی که در وی کم گره و عرقی باشد یک مثقال و آنرا بکارد ریزه ریزه کرده
در ظرف مس قلعی دار و یا گلی انداخته در عرقهای مناسب و گلاب و عرق کیوره که وزن آنها ده آثار باشد تا دو پهر
شب تر نمایند بعد ازان بر آتش ملائم بپزند تا که چهارم حصه ماند پس آهسته آهسته دهن ظرف را وا کنند و پنجدام
صبح و پنجدام وقت شب با قدری نبات سپید بطریق قهوه بخورند و باقی بجای آب صرف نمایند و غذا نان آرد
گندم و جو و قلیه و شوربا و پلاؤ و کباب بی نمک و زرده و حلویات مناسبه و نقل بادام و پسته و گوشت مرغ بچه و بره و دراج و
دیگر غذای لطیف و سبک مناسب بود و از پیاز بقدری که اصلاح گوشت کند و دیگر چهار مثقال چوب چینی بگیرند و ریزه
ریزه کرده در دیگ انداخته در ده آثار آب بطریق سابق بجوشانند تا بنصف رسد آتش موقوف نمایند و دهن ظرف آهسته آهسته
وا کنند و این را خرج حوائج ضروریه مثل رو شستن و طعام پختن و استنجا نمودن نمایند و قدری ازین گرفته جامه و کلاه و چادرها
رنگین نمایند و تا ایام خوردن چوب چینی همین پارچه در بدن دارند و مکانی را که دران اراده خوردن چوب چینی
مینمایند باید که از همه جا بند کنند که تا هوا اثر نکند و بعد از سه روز هر دو جا افزوده باشد بانیطریق روز چهارم یکمثقال و یکماشه

دهند در روز پنجم یکمثقال و دو ماشه دیگر سوای تا سه روز چهارم افزاید و روز ششم یکمثقال و سه ماشه سوای
سه ماشه سابق افزاید و روز هفتم چهار ماشه سوای شش ماشه سابق علی هذا القیاس و آنچه از چوب چینی اول زبون و سیاه شده
باشد در چوب چینی دوم که از برای استعمال پیاز میشود افزوده شود و سرپوش دیگ را با آرد بگذارند و
محکم گیرند که بخار از دیگ بیرون نیاید و بر آتش نرم بجوشانند و سنگی را بر سرپوش گذارند و طریق معلوم نمودن
این که آب بمقدار مطلوب رسیده است آنست که هر قدر که آب بعد طبخ نگاه داشتن آن منظور باشد در دیگ ریخته اندازند
و سرپوش بر دیگ گذاشته در سرپوش سوراخ نمایند و چوب باریک از پارچه پیچیده از راه سوراخ اندازند و هر جا که
تری باشد نشان سازند پس در اثنای طبخ امتحان کرده باشند تا به نشان رسد فرود آرند باید که طبخ
تمام تا بوقت صبح شود که وقت خوردن آب سرد شود و هر روز سر دیگ را بطوری وا کنند که تا بخار خفیف
بسر و دیگر اعضا رسد و اگر علت در عضوی دیگر بود آن عضو را به بخار چوب چینی بگذارند و بعد سه روز یا پنج روز یا
هر هفته تعریق نموده باشند و بهتر آنست که روز بحران تعریق نمایند و طریق تعریق آنست که مریض را بر کرسی
بید باف و یا به کرسی چوبین که سوراخ دار باشد بنشانند و لحاف بر خود گیرد بطوری که راه نفس کشاده باشد
و دیگ را زیر کرسی در آورده بتدریج بخار برسانند پس دیگ بر آورده یکدو پیاله از همین آب بنوشانند و عرق
خشک کرده لباس خود بپوشند و بعد از فراغ از خوردن چوب چینی عرق چوب چینی یا سفوف چوب چینی شروع نمایند و اگر چوب چینی
نو نباشد از چوب چینی کهنه که چهل روز در استعمال در آمده است سیاه و بوسیده دور کرده بکار باید برد و اوستاد
در چوب چینی قدیم پاو آثار چوب چینی تازه انداخته ده آثار عرق بکشند و نیم پاو با گلاب و عرق کیوره و عرق
گاوزبان و معجون چوب چینی سپید اوند و جرم چوب چینی و رسد و دم و احشا نهایت لطف است و باید که سفوف و معاجین
با ادویه مناسبه هر مرض و مزاج ترکیب داده استعمال نموده باشند و قدر خوراک پنج جی در سفوف چند روز اول
زیاده از دو دانگ و نیم مثقال نباشد و بتدریج اضافه نموده از یکمثقال تجاوز ننمایند و در مزاج معتدل از چهار دانگ
تا بیک و نیم مثقال رسانند و در مزاج قوی از یکمثقال تا بدو مثقال و معجون چوب چینی تالیف والد شریف که در مبحث آتشک
گذشت اینجا نیز مفید بود و همچنین مفرح بارد و دواء المسک بارد که در آن چوب چینی انداخته باشند همراه عرق مذکور نافع بود
و چوب چینی مقوی حرارت غریزی و اعضای رئیسه و باه و اعضای تناسل و معده و مفتح سده و محلل مواد غلیظه و معرق
و عرق است و تلیین صلابات و نافع قروح مزمنه و آتشک و آکله و اورام و بثور و جمیع علل سوداویه و بواسیر و نواسیر و وجع مفاصل
و اکثر امراض بلغمیه از برای تسمین بدن و قطع عادت افیون بی نظیر است بشرطی که تراغ سفید باشد که بعد آن عادت شود اگر خوردن آن

داغ کنند و در هر جای خون رطوبت سفید بیرون آید و آن موضع از مالیدن سرخ نشود علاج پذیر بود **علاج** بعد از نضج تنقیه از مسهل جار کنند بعد از آن این حب بطریق حب یارج بخورند **صفت آن** هلیله زرد و هلیله سیاه صبر اثمر سکبینج مقل شحم الحنظل از هر یک پنج جزو خردل صغیر فارسی شونیز زیره کرمانی نمک طبرزد و علک رومی از هر یک جزو مقل و سکبینج را در آب گندنا حل کنند و در طاس رویین در آفتاب بگذارند و باقی ادویه را کوفته بیخته بیامیزند و حب سازند بقدر فلفل کنند بعد از نضج تام استعمال نمایند خوراک یک مثقال این حب برای بهقهای بلغمی و ماهای بلغمیه و بهق سیاه و سفید نیز مفید بود و بعد از تنقیه خوردن معاجین حاره و مشرودیطوس و تریاق فاروق اکبر نافع بود و مالیدن اشیا که بسیار گرم حاده خون باشند مثل خردل سرخ و مویزج و کندس ابهل و زرنیخ سرخ و بورق و شیطرج و عاقرقرحا و شونیز و خربق و بیخ کبر و این اشیا سفره مثل عسل بلادر و بچال کبوتر و فرفیون نافع بود و بیخ بادنجان را در آب بجوشانند و آن آب را در روغن زیت بسوزانند با خاصیت مفید بود و به صیکه بسبب حجامت بیا شد شیطرج و فوه الصبغ و خبث الحدید با آب انقم یعنی پتنگ مفید بود و علاج **بهق ابیض** یعنی پهپیت ما سکتر از علاج برص بود و گلنار و بابچی برابر گرفته کوفته صاف نموده در آب آمیخته بمالند برای بهق ابیض فائده میکند **بهق اسود** و آن نشانهای سیاه بود که بر جلد حادث شود و چون آنرا بمالند مانند فلوس از آن جدا شود و خون با فراط باشد بهق اسود حادث گردد و علامت آن فلوسها مانند فلوس ماهی از جلد جدا شوند و این مقدمه جذام باشد علاج آن مانند علاج جذام بود و مالیدن خربق سیاه با سرکه و زرنیخ و زاج و کبریت با آب ترب نافع بود **کلف** که آنرا جهائین گویند و آن نشانی بود که بر رو افتد و مائل باشد بسیاهی **نمش** یعنی قطعهای سیاه مستدیره که بهندی لهسن گویند **جمش** که آنرا کنجدک گویند **خال** که آنرا تل گویند علاج همه ها مثل علاج جذام باشد و از ادویه که حالی و محلل باشند مانند بورق و فلفل و تخم خربزه و ترمس و تخم ترب و ارچینی و قسط و بادام تلخ و خاک زیبق طلا نمایند و باید که در ابتدا ادویه قابضه مانند آب آتش و گلاب و آرد عدس با آن ادویه بیامیزند و خال را باید که اول سوزن بزنند تا خون از آن بر آید پس از آن لسه که بشوئید بعد از آن ادویه مذکوره طلا نمایند سبزی و سیاهی که بسبب مردن خون زیر جلد حادث شود از برگ کرنب و ترب و یا از زرنیخ و اشق ضماد کنند و سبزی که بعد از فصد حادث میشود از بستن خشک گرم و نان گندم گرم زائل میگردد و اثری که بر بدن بعد از قرحه و آبله بماند مردار سنگ را سفید کنند و بروغن آمیخته ضماد نمایند و یا مردار سنگ و سفیده با سرکه و زهره گاو طلا کنند و اگر اثر قرح مانند و شند با قیماند چربی بسته بهم رسد اشلیون سفید بود و طریق سفید کردن مردار سنگ و نمک هر دو را برابر گرفته و بالای آب اندازند و در آفتاب نهند و چند آب تبدیل کنند تا سفید گردد **کثرت عرق** اگر با وجود کثرت عرق قوت قوی باشد حبس نکنند و استفراغ و تنقیه بدن نمایند و اگر ضعف عارض شود سفیده کاشغری بروغن گل بمالند و گل ارمنی و مازو و گلنار و گل سرخ و مرداسنگ بروغن گل و آب عنب الثعلب

آمیخته بر بدن مالیدن مفید بود و اگر خون از راه عرق آید علاج آن فصد کنند و شیرهٔ عناب و لعاب بهدانه و شربت نیلوفر خورند
و قوابض مذکوره بر بدن بمالند و آب تقم بر بدن مالیدن فائده میکند و اگر حاجت تنقیه شود از مسهل بارد تنقیه کنند
تشقق اطراف علاج آنچه که در فصل چهارم مذکور است همه اینجا فائده میکند و اگر بسبب خلط ردی باشد اول تنقیه کنند بعد ازان
ترطیب بدن بخوردن شیرها و روغنها و مالیدن مرطبات و قیروطیات باید نمود و چون پیه بز گداخته مازو و کتیرا باریک ساخته
در پیه آمیخته و در ترقیدگی پاشنه کنند نافع بود و مغز ساق گاو و چربی و روغن بنفشه بالند کی مردارسنگ آمیخته نیز فائده میکند
تشقق که در شدت تلین یعنی کنج دهن حادث میشود علاج آن فصد و اسهال کنند و مازو در سرکه جوشانیده مضمضه کنند و سر در آب
انار ترش و آب سماق مخلوط نموده طلا کنند و علاج تشنج جلد سر و علاج تقشر جلد بعلاج شقوق اطراف کنند و تشقق که از ملاقات
اشیای سخت حادث شود علاج از قوابض مانند حنا بلوط گلنار پوست انار جوز السرو بکوبد و با سرکه بجوشانند و ضماد کنند در زیر
زیر قدم خصوصا در پاشنه حادث میشود علاج آن اگر پخته منفجر شود و مده خارج گردد باید که کم جراحت را وسیع کنند خواه از اله
و خواه از ادویه اکاله پس هرگاه عضو از مده پاک شود حنا و مازو را در سرکه سائیده بر بندند و یا خاکستر بلوط را با شحم مخلوط
نموده بهند و اگر منفجر نشود باید که ملینات مانند حلبه و پنبه بران نهند **سحج جلد** یعنی خراشیدگی جلد اگر بسبب ملاقات
اشیای درشت و یا بسبب سواری اسپ عریان یا بسبب تنگی موزه و مانند آن پوست بدن خراشیده شود علاج آن فصد
کنند و خرقه را بگلاب تر کرده بران نهند بعد آن مردارسنگ گل ارمنی سائیده بگلاب و روغن گل آمیخته طلا نمایند و یا روغن
گل بمالند و در دو آس سرد در انبا ئیده بران بپاشند و یا مرهم سفید آب کافوری نهند و اگر چرم کهنه که زیر موزه می باشد
آنرا بسوزانند و به روغن گل آمیخته طلا کنند سحج را که بسبب موزه حادث شود نافع بود و همچنین مالیدن کدوی سوخته
نیز عجیب است و لعاب آنرا در برف سرد کنند و روغن بنفشه و اندکی کافور را آمیخته طلا کنند برای سحجی که بسبب کشیدن
ریسمان حادث شود مفید بود و اگر بسبب عرق حاد پوست خالئین و اطراف انثیین و عانه خراشیده شود
باید که کمیلا و خاکستر برگ حنا در روغن حنا آمیخته ضماد نمایند یا حکاک سرب و سفیده ارزیز و مردارسنگ را در روغن آمیخته
طلا سازند نافع بود امراضیکه تعلق بمو دارد حزاز یعنی سبوسه باشد که در سر حادث شود و اگر اندک بود سر را از آب چقندر
آرد نخود خطمی سبوس گندم با سرکه بشویند و روغن کدو و روغن بنفشه بمالند و اگر بسیار بود و اول اسهال بلغم و سودا کنند
بعد ازان ادویه حالیه در سر اندازند **داء الثعلب داء الحیه** داء الثعلب آن باشد که موی بریزد و اگر پوست
پرزان جدا شود آنرا داء الحیه گویند و اگر در سر و ریش و ابرو و باشد اگر بسبب احتراق بلغم بود سفیدی موضع دفرهی بدن
خواهد بود علاج آن بعد از نضج استفراغ بلغم بقی و مسهل حار و حب ایارج کنند بعد ازان موضع را بپارچه خشن و یا پیاز عنصل بمالند

و خردل و مویز سائیده ضماد کنند و اگر علت قوی باشد عوض دلک آن موضع را شرط کنند و اگر بسبب صفراوی نیز باشد زردی
رنگ و خشکی آن موضع خواهد بود علاج آن اسهال صفرا کنند و پارچه را در سرکه گرم تر سازند و تکمید آن موضع نمایند و روغن
گل بمالند بعد ازان کبریت بسرکه تیز مالش نمایند و اگر از سودای محترق باشد اسهال سودا نمایند و ماء الجبن خورند و موضع را
بسیر و پیاز بمالند پس چربی خرس و چربی شیر با سرکه مالیدن نافع بود و گندهک و فرفیون و خردل و بیخ نی و خاکستر [illegible] نیز طلا
کنند و اگر بسبب خون غلیظ باشد سرخی رنگ و تمام علامات غلبه خون خواهد بود و علاج آن فصد و تنقیه از مسهل بارد کنند
و آن موضع را اول بپارچه خشن بمالند بعد ازان پیاز عنصل و سیر و خردل و فرفیون طلا کنند **انتشار شعر** اگر بسبب قلت
غذا باشد چنانچه بناقهین عارض میشود باید که غذا جید بخورد و خواب کنند و حمام نمایند و روغن بنفشه و روغن نیلوفر بمالند
و اگر بسبب اتساع مسام باشد باید که هلیله کابلی و مازو و اقاقیا و مانند آن از ادویه مسهله قابضه در آب بجوشانند و نطول نمایند
و ادویان قابضه بمالند و روغن آمله مالیدن نیز فائده میکند و اگر بسبب یبوست باشد ترطیب مزاج و تدهین بروغن بابونه
و مانند آن کنند و همیشه حمام نمایند و اگر بسبب رطوبت غلیظه باشد که ماده شعر را آمدن نمیدهد باید که کثرت حمام کنند و شیح و بیخ سفید
بادام تلخ را بسوزانند و یا نوره و زهره گاو طلا نمایند **صلع** آنست که موی سر زائل گردد و اگر در پیری باشد علاج پذیر نبود و اسباب
و علاج آن انتشار شعر باشد **شیب** سفید شدن موی بسبب ضعف حرارت غریزی و کثرت بلغم بود و اگر پیش از چهل سال سفید
بود تنقیه بلغم بقی و مسهل کنند و اطریفل و آمله مربی خورد و اگر سفیدی بسیار شود خضاب کند **صفت خضاب**
که در دو گهڑی اثر میکند مازو چهار حصه سنگ راسخ دو حصه نوشادر یک حصه شب یمانی نیم حصه مازو را در گلخن بریان
کنند تا سوخته سیاه گردد همه ادویه را باریک سائیده در ظرف آهنین نهند و آب آمله آمیخته بدسته آهنین خوب حل نمایند
اول موی را بآب آمله بشویند بعد آن خضاب کنند و بعد از دو گهڑی بآب آمله بشویند دیگر ورق نقره را در تیزاب
فاروقی چندان بمالند که حل شود با شانه سرب بعد از تصفیه موی بکشند **طریق برآوردن تیزاب**
فاروقی شوره هژده ماشه زاک شش ماشه کسیس دوازده ماشه همه را نیمکوب کرده در قرع و انبیق بآتش ملائم
بچکانند و باید که دهن قرع گل حکمت کنند و هرگاه بخار سرخ بماند آتش را موقوف نمایند خضاب وسمه یک توله حنا دو ماشه
هر دو را در آبیکه در وی آمله خیسانیده باشند خمیر کنند و دو گهڑی در آفتاب گذارند بعد ازان بمالند و بدانند که ادویه
مقویه دماغ در خضاب مانند قرنفل و مشک و لادن داخل نمایند تا دماغ بسبب ادویه خضاب ضعیف و مستعد نزله نشود
آنچه تعلق به بشرت دارد حفظ الشعر روغن مخترع حکیم بوعلی در حفظ موی از سقوط و درازی و سیاهی و انبوه
کردن بی نظیر است **صفت آن** برسیاوشان املج تیر گره سماق زرورد و گلنار و مصطگی هر یک یک جزو

نادان پوست انار و گل پوست هلیله هر یک دو جزو پوست بلیله مازو سبز هر یک سه جزو آمله منقی پنج جزو برگ
مورد دوازده جزو ادویه نیم کوفته یک شبانه روز در آب گذارند و بآتش ملائم بپزند تا قوت دوا در آب در آید و بدست خوب
بمالند و صاف کنند بنحوی که جرم دوا در همراه مانده باشد پس روغن کنجد خالص پنجاه جزو روغن گل پنجاه جزو اضافه
نموده بآتش نرم بجوشانند و بهم میزده باشند و در اجزاء جرم بسته میشود و ل بیرون آرند و سر و کرده در ظرف کنند
بعد آن روغن گرم را خشک نموده بمالند و همچنان نگاهدارند و باید که در آخر احتیاط کنند که هیچ آب نماند و هم روغن سنبل
و اهک آب نارسیده و زرنیخ برابر سائیده طلا سازند و موی را حلق کنند انبات شعر جمیع ادویه مذکوره در داء الثعلب
انبات شعر میکند و روغن بیضه نیز موی رویاند صفت آن بیضه در آب جوشانیده زردی از آن گرفته در آوند
آهن یا مس انداخته بر آتش نهند که سوخته گردد و از چیزی بفشارند و اگر برادهٔ عاج و پنجال گمس را بروغن زرده مرغ
سوده هر جا که طلا کنند موی را برویاند و چون موی را اول تنقیه نمایند و یا نوره حلق کنند بعد آن از مخدرات مانند بیخ
و افیون و شوکران ضماد کنند موی را از رویدن منع میکند و همچنین سعد و ات ساهم مانند سفیده و شب و یا خون سنگ پشت
و یا بیضه مورچه و یا خون وزغ کلان ضماد کنند مانع برآمدن موی است و اگر خواهند که موی جعد شوند مرداسنگ
ده درهم مازو آمله ورق سبز گز مازج حلبه از هر یک پنج درم بکوبند و با آب مورد طلا کنند و مالیدن روغن بنفشه و روغن
بادام شیرین و لعاب خطمی و بزرکتان موی را از تشقق منع میکند و اگر تشقق بسیار باشد اول فصد و اسهال سودا
کنند قمل یعنی شپش و صئبان یعنی بیضه شپش هرگاه بسیار شوند بعد از نضج از مسهل حار تنقیه کنند و از آب و نمک غسل
کنند و برگ و قلی و میویزج و قسط و بادام تلخ در سرکه آمیخته طلا نمایند و اگر ضرورت باشد گاه گاه زیبق در آب ترب آمیخته
در سر انداخته باشند و آنچه در گشتن گرم گفته شد اینجا نیز مفید بود و پوشیدن حریر بالخاصیت نافع بود و اگر موی بسبب
وسومت غذا بد بوی پیدا کند تنقیه معده و دماغ از مسهل گرم و حب ایارج نماید و اطریفل صغیر خورد و لونسا در و
سعبول و تخم خربزه و بادام تلخ بما در آب بجوشانند و سر را از آن بشویند و بعد از چند روز اشنق و بلوط و جوز السرو
روغن زیت در سرکه آمیخته در سر اندازند بیماریهای ناخن اگر ناخن مانند ابرک سپید و براق گردد علاج آن بعد از نضج
تنقیه سودا کنند و دائم انجیر خورند و روغن بادام شیرین یا چربی بز بمالند و بهر نوع مرطبات بکار برند و اگر بناخن داغ
سفید مانند برص ظاهر شود آنرا برص اظفار گویند علاج آن بعد از نضج تنقیه رطوبت غلیظ بود از مسهل حار و بعد آن
صمغ البطم و خاکستر سم بز و بیخ نی و زرنیخ دو لوق با سرکه مفید بود و عزی السمک درین باب مفید است جذام اظفار
و آن غلظ و اعوجاج ناخن باشد علاج آن ادهان و مغز ساق گاو و قیروطی و مرهم داخلیون و تخم فجاج و لعاب و بزر مانند آن

و در بوره نیز سفید بود و چون ملائم شود بکار دستجر اشند تا بشکل طبیعی آید و اگر این تدبیر بعد از تنقیه سودا و ماء الجبن کنند انفع خواهد بود و تشقق ناخن را نیز همین علاج است **قلع اظفار** اگر بسبب زیادت رطوبت مسترخیه باشد علاج آن مانند علاج فالج بود و اگر بسبب حدت خون باشد چنانچه در داحس میشود و درین هم درد بسیار میباشد علاج آن بعلاج داحس کنند و اگر خون زیر ناخن بند شود و منجمد گردد هر روز چند مرتبه آن ناخنها را از دهن مص کنند و بآرد باقلا و سرطان نهری و زرنیخ ضماد نمایند و ضماد کردن از تخم حرجیر و سرکه زیر ناخن پاشی نافع بود و اگر ناخن کوفته گردد برگ آتش برگ انار آرد گندم با روغن گل ضماد کنند و اگر پارچه را با نیل رنگ کنند و بر ناخن به پیچند و بالای آن چند روز بول کنند بسیار نافع بود **انتفاخ اصابع** یعنی بزرگ شدن و خاریدن انگشتان باید که از آب دریا بشویند و سبوس گندم و سلق و انجیر و کرنب و عدس مقشر و شلغم را در آب جوشانیده انگشتها را بدان بشویند و انجیر را در شراب بپزند و ضماد کنند **تغیر رایحه** بغل دا از تبین و بد بوی عرق باید که بعد از نضج تنقیه خلط متعفنه کنند و تسکین اخلاط با تبرید و سکنجبین کنند و از ریاضت و تعب احتراز نمایند و بغل را با آب نیم گرم بشویند و شب [illegible] برگ سوسن و سنبل الطیب و صندل و مرداسنگ بکوبند و بمالند و یا مرداسنگ برگ گلسرخ کافور را در گلاب سائیده طلا نمایند و مداومت حمام فرمایند و از جماع و از خوردن انگوزه و سیر و خردل و مانند آن احتراز کنند و اگر این موضع متقرح شود اول بسرکه و گلاب بشویند و بعد آن دوای مذکور را طلا کنند **عضوی** که از آتش و از آب گرم و روغن گرم بسوزد و سفیده تخم مرغ و سیاهی دوات را بمالند و گل ارمنی و سفیده کاشغری مرداسنگ و حنا با آب و سرکه طلا کنند و اگر بسیار بسوزد و آبله ها افتد فصد کنند و آبله را از سوزن بشگافند و مرهم سفید آب کافوری را استعمال نمایند و آهک آب نارسیده مکرر هفت بار بشویند و خشک کنند و دو دام از ان تا یکدام موم و پانزده دام روغن گل مرهم سازد و بکار برد **مرهم رال** نیز نافع است **صفت آن** کافور قیصوری رال کات هندی هر یک چهار مثقال کوفته بیخته بروغن گاو تازه مساوی باشد در ظرف آهنین گداخته اول رال را ریخته و سه جوش دهد پس کاتهه را بدستور پس کافور بریزد و دیگر جوش دهد پس از ان از آتش فرود آورده بکار برد و برای رویانیدن گوشت صالح و دفع گوشت فاسد و برای جراحات کهنه و زخم آتشک و ناسور نیز نافع است و چون رال را در روغن کنجد دو سه جوش داده از آب سرد مکرر بشویند نیز نافع بود و خاکستر مو بر روی تخم مرغ مخلوط نموده بر عضویکه از آب گرم سوخته باشد ضماد کردن بسیار فائده میکند و عضویکه از اثر صاعقه و گرمی آفتاب بسوزد علاج آن همین است و مرهم خل نیز نافع بود و اگر جلد از غسل بلاد محترق شود باید که اول حجامت باشرط کنند پس از ان مرهم خل نهند **صفت مرهم خل** که از برای آتش زدگی و اندمال جراحت و قروح عفنه نافع بود مرداسنگ ده درم صابون ده درم باده درم موم سپید ده درم روغن گل چهار درم

وقدری سرکه اضافه نموده مرهم سازند **جراحات** جراحت تفرق اتصال باشد که در گوشت حادث شود باید که آنرا
بمحافظت بدارند تا چیزی دران نیفتد و آنرا چنان بندند که بیکدیگر متصل شود و اگر متصل نشود باید دو وقت واگر بر جراحت
دو سه روز گذشته باشد باید که از چیزی خشن آنرا بخراشند تا خون ازان جاری شود بعد ازان به بندند واگر بر جراحت غبار باشد
باید که کندر وصبر انزروت زراوند دم الاخوین سائیده بپاشند واگر دران چرک باشد این ادویه بعسل بسرشند و استعمال
کنند و پنبهٔ کهنه دران کنند واین مرهم از برای اندمال بی‌نظیر است **صفت آن** بگیرند زبان سگ در سایه خشک کرده بسوزانند
و در اندکی روغن کنجد در کرچهٔ آهنین داغ کنند بعد آن برگ نیم را خوب سائیده قرص بندند و در روغن کنجد در ظرف آهنین
بسوزانند و دور کنند بعد آن سوخته زبان سگ را درین روغن کنجد اندازند و بچوب نیم یا دستهٔ آهنین خوب تیز مخلوط کنند
و در شیشه نگاهدارند واگر با جراحت ورم وقطع عصب و عرق و کسر عظم والم و فساد گوشت و نزف الدم باشد باید که
اول علاج این امراض کنند بعد آن علاج جراحت نمایند پس اگر ورم باشد علاج آن در اورام گفته شد و علاج قطع عصب آنست
که از هوای سرد و آب گرم نگاهدارند و دو سه روز آن عضو را بروغن زیت نیم گرم عرق کنند تا از حدوث ورم ایمن مانند
بعد آن روغن گل و روغن آس باندک فرفیون بمالند واگر روغن زیت بدست آید بهتر بود واگر تشنج حادث شود
عصب را قطع کنند و بروغن داغ کنند و علاج قطع عرق آنست که خرفه بسرکه و گلاب تر کرده در جراحت کنند
تا خون بند شود و گر در جراحت بمبردات قویه طلا کنند و دم الاخوین و پشم خرگوش و مانند آن بران نهند و به
بندند و تا هفت روز رفاده را وا نکنند و علاج کسر عظم آنست که عدس مغاث گل ارمنی اقاقیا همه را سائیده
در آب آس ضماد نمایند واگر الم باشد باید که تسکین الم از افیون و بزر البنج و مانند آن کنند واگر فساد گوشت باشد
برگ کاسنی سبز و برگ عنب الثعلب سبز و خطمی بروغن گاو و روغن بنفشه ضماد نمایند و یا بآلت دو کنند واگر نزف الدم
باشد صبر کندر دم الاخوین اقاقیا بکوبند و بپاشند **قروح** جراحت که منفتح شود آنرا قرحه گویند و چیزیکه از قرحه آید
اگر رقیق باشد صدید گویند واگر غلیظ باشد وسخ واگر آن چیز اندک باشد علاج آن از سرکه و شراب و ماء العسل قرحه را
بشویند و پنبهٔ کهنه را بروغن گل تر کرده اندرون آن کنند واگر بسیار باشد از ادویهٔ جالیه و مراهم مندمله که گذشت
علاج کنند اگر دهن قرحه تنگ باشد بفتیله مرهم بدان رسانند **نشوک سوک و پیکان و مانند آن** اگر خار و پیکان
و مانند آن در عضوی خلد باید که از زنبه بیرون کنند و مر و کندر سائیده دران کنند واگر خار و آبگینه در اعضا ریزد و از آلت
برون نتواند کرد باید که اشق پیاز نرگس بیخ نی زفت علک البطم بیخ زراوند بعسل آمیخته طلا کنند و گاه باشد
که برای اخراج پیکان و برای داغ نمودن و باشق کردن احتیاج می افتد بسوی دوای اشنع و دواے

خدر مانند شراب و افیون **ناصور** قرحه کهنه باشد که اندمال نپذیرد و همیشه رطوبت از آن بر می آید علاج آن پنبه کهنه
بشراب تر نمایند و لبشیاف غریب بیامیزند و دران پر کنند و یا بگلاب و خاکستر چوب انگور بشویند و یا باب دریا و آب
صابون و زرنیخ و نوشادر بشویند و علاج غب کنند و بیخ سوسن در آب سائیده و در ناصور گذارند آنچه مانند حل کنند و اگر مفید نشود
بشکافند و گوشت فاسد را زائل کنند و با آهن یا بادویه اکاله داغ کنند و یا مرهم مدمله نهند **سقطه و ضربه** سقطه آنست
که شخصی بر چیزی بیفتد و ضربه آنست که چیزی دیگر بران شخص افتد اگر تفرق اتصال و ورم و مانند آن نباشد
باید که فصد از جانب مخالف کنند و حجامت نمایند و از مثل منافات گل ارمنی اقاقیا و ورق سبز و صبر و ماش مقشر کوفته
بیخته آب آتش ضماد کنند و اگر بسبب درد و ورم گرم و تب پیدا شود بعد از فصد نیم درم مومیائی با آب گرم بخورند
و ریوند چینی و قوة الصبغ و طین مختوم و لک منقی همراه آب نخود بخورند و گاوزبان با شربت سیب و قند آب و عرق
گاوزبان نافع بود و برگ گلسرخ عدس مقشر گل ارمنی مامیثا صندل فوفل کوفته بیخته در روغن سرشته ضماد کنند و
ماش و آرد نخود و عدس و زرده بیضه نیم برشت غذا سازند و از گوشت و شراب پرهیز نمایند مگر آنکه ضعف باشد آنوقت
شوربای چوجه مرغ با ماش مناسب بود و اگر ضربه و سقطه بر سر رسد بعد از فصد تنقیه مقل کنند و سرکه و گلاب و روغن گل برابر
بمالند و ورق آس و گلنار و پوست انار در سرکه و گلاب بجوشانند و با نمک مشک و عود طلا کنند و اگر بسبب ضربه نفث الدم
حادث شود علاج نفث الدم کنند و روغن دیودار از تالیف حکیم بوعلی برای ضربه و سقطه و اندمال جراحات بی‌نظیر است
صفت زرد چوبه و چوب دیودار اصل السوس دارهلد از هر یک هفت مثقال و نیم یا هفت و نیم مثقال و دوده سقف کسیه کوفته
بمیان سکنه آمیخته با آب چوب بکهول کتد بیس در دیگ با سه صد و ده مثقال آب به آتش ملائم بجوشانند تا ثلث آب بماند
بیرون آرند و دیگ همان بر آتش باشد و ثقل برآورده را در پارچه کرده در همان دیگ بفشارند بعد آن روغن کنجد دو مثقال
داخل کرده با آتش ملائم تیز از آتش اول بجوشانند که آب جذب شود و روغن بماند و جهت درد مفاصل و دردها و زخم کهنه
اگر پانزده مثقال موچویه و تخم شقال فلیه اضافه کنند بهتر بود و اگر کسی را تازیانه زده باشند باید که اورا و لک کنند و خرقه کتان
بگلاب و آب سرد تر کرده نهند و مرهم سفید آب بمالند و بهتر آنست که پوست گوسفند وقتیکه باز کرده باشند گرم گرم بر موضع
بنهند **کسر** تفرق الاتصال بود که با ستخوان حادث شود و اگر استخوان پاره شده از گوشت جدا شده باشد
علاج اول آن عضو را بملائمت بکشند و استخوان را برابر کنند و از عصابه کسر را تا ما علی او ببندند و از عصابه دیگر از موضع کسر تا
باسفل آن و بالای آن عصابه بندند بعد آن فصد و استفراغ کنند و شوربای مرغ بدهند و یک مثقال گل ارمنی و نیم مثقال
مومیائی با جلاب بدهند و عصابه را تا سه روز وا نکنند مگر آنکه از بستن آن درد شدید و خارش پیدا شود و بگشایند و

آب گرم بران ریزند و بعد از یکساعت باز عصابه در گلاب و سرکه و روغن گل تر کرده ببندند و عدس و مغاث گل ارمنی
اقاقیا در آب آس ضماد کنند و غذای لزجه مانند هریسه و پاچه و تخم مرغ خورند و اگر با کسر ورم هم باشد صندل با آب کشنیز
سبز و آب کاسنی سبز و طلا نرد طلا کنند و اگر خون از ان جاری باشد دم الاخوین و کندر سائیده بران بپاشند و تفقد
صلابت که بعد انجبار استخوان باشد اگر تازه باشد باید که قطعه سرب را بران نهند و از رفاده محکم بندند و اگر کهنه باشد ببن باید
که از شحوم و امخاخ و ادهان و قیروطیات ملائم کنند **خلع** آنست که مفصل از جای خود بیرون آید باید که مفصل را بجای
هر جای او آرند بعد از ان تسکین درد و ازالت ورم کنند **وثی** آنست که مفصل از جای خود برود اما بیرون نیاید
هاسن عبارتست از او بیکه وا استخوان و گوشت و مانند آن که محیط مفصل است لاحق شود بی آنکه مفصل از جای خود
برود علاج همه آنست که عضو را برفق بمالند و سورد و مغاث و خطمی سحق کنند و با زرده تخم مرغ طلا کنند و اگر با آن ورم
باشد فصد کنند و ضماد یکه در ضربه گذشت طلا کنند **طریق هفتم** در بیان امراضیکه بزنان مخصوص اند اورام پستان
از اخلاط اربعه و ریح و ماهیت ملیا شد لیکن در اکثر ورم دموی بود علاج آن در اورام گفته شد و چون بعد از فصد
و زلو اسبغول در سکنجبین و آب تبرید در پر نهند از برای ورم دموی پستان سودمند بود و گاهی بسبب انجماد شیر
در پستان ورم گرم پیدا میشود و آن از سرخی و درد و سختی و انتفاخ پستان معلوم میشود می باید که پارچه بگلاب و سرکه
تر کرده بر پستان نهند و آرد جو و باقلا و مغاث با آب گشنیز سبز و آب خرفه سبز و زرده تخم مرغ ضماد کنند و وقت انتهای سکون
درد محللات ضماد سازند و اگر ماده جمع گردد به منضجات استعمال کنند و تخم ریحان در شیر گاو پخته به بندند تنضیج ماده
بنماید و تخم کتان بابونه اکلیل الملک را در آب بجوشانند و صاف کنند و با موم در روغن گل قیروطی ساخته ضماد کنند بعد از
تنضیج منفجر سازند و چون عضو از مده پاک شود مرهم مدمله نهند و گاهی بسبب سختی شیر ورم حادث شود و غیر از ورم علاج آن باید
که بابونه بنفشه گل خطمی حلبه در روغن زرد و آب بجوشانند و نطول کنند و حرام مغز در شراب بپزند و ضماد کنند شیر بعد را
تحلیل کنند و اگر بسبب کوفتگی پستان حادث شود ماش و دانه مویز کوفته در آب سرشته ضماد کنند و چون طین قیمولیا عقفر
سفیده ارزیزه قیر بالسیح با سرکه ضماد کنند و یا اشنون و زنان با سرکه ضماد کنند از بزرگ شدن پستان را باز دارد و همچنین گشنیز
و دوغ سوخته آرد جو کوفته بپخته با سرکه سرشته در هر ماه سه بار طلا کنند **طلایی** که پستان را محکم سازد برگ بابونه و گل و پوست
باریک نموده شبانروز در آب تر نموده روز دیگر چند جوش داده صاف نموده چهارم حصه آن روغن گل اضافه نموده بجوشانند
تا آب فانی گردد و روغن بماند قدری بر پستان بمالیده باشد ضماد از برای زنیکه پستان آن زن لغایت خرد بوده باشد
نافع آید **صفت** آن پیه گاو شیر پیه فیل برابر گرفته اند و مخلوط ساخته هر روز قدری شیر گرم بمالند و مرهم زخم اگر تب

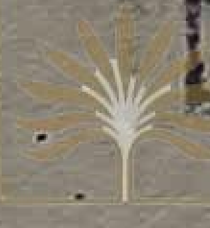
وضربان باشد فصد باسلیق کنند و فصد صافن نمایند و تبرید و منضج و مسهل انچه اندر سرسام گذشت باید کرد آرد جو و
عنب الثعلب گل ارمنی رسوت صندلین جدوار در آب عنب الثعلب سبز و آب گشنیز سبز سائیده ملینه سرشته بر دارد و برای
تحلیل ورم رحم مفید بود عنبر رحمی که بارها در ورم رحم صلابت آن بتجربت در آمده موم روغن گل مغز ساق گاو و چربی
گرده بز از هر یک یکتوله زردی بیضه مرغ زعفران بابونه کندر از هر یک سه ماشه بدستور مرتب سازند و با شیره عنب الثعلب
استعمال نمایند ضماد دیگر که از مجربات است شیر میش شیر شتر روغن بید انجیر از هر یک یک آثار هر سه مخلوط نموده بجوشانند
تا که منعقد گردد و بعد آن تخم حلبه یکتوله نانخواه یکتوله کوفته بیخته با آن ممزوج نمایند و زیر ناف ضماد کنند و اگر ورم تحلیل نشود
و اراده کنند که جمع گردد و علامت آن شدت عوارض بود میباید که از لعاب حلبه و تخم کتان حقنه کنند و در آب گرم نشستن
تا نضج یابد و منفجر گردد و بعد آن از ماء العسل تنقیه کنند و مدرات خفیفه دهند تا رحم از مده پاک شود آن وقت بمرهم مدمله
علاج کنند و اگر بوقت مجامعت حشفه بخون آلوده گردد باید دانست که شقاق رحم است پس علاج آن از چربی مرغ و چربی
بط و مغز ساق گاو و روغن بنفشه و موم مرهم ساخته استعمال کنند مرهم سفیداب کافوری نیز نافع است و جوارش
کمونی و دیگر جوارشات حاره نفخ رحم را مفید بود و علاج کثرت طمث مثل علاج بواسیر خونی بود و یک ٹانک گندک با آمله
با شیر گاو نرم سوده هر روز تا یکهفته بخورند و حیض مفرط را باز دارد و جنطیانا را سائیده هموزن آن حنا بیامیزند و در آب سرشته
بر کف دست و پا ضماد کنند و یکساعت در آفتاب نشینند نیز احتباس طمث کند و محاجم با نار زیر پستان نهادن و پستانها را
از جهت بستن درین باب بسیار مفید است و آمله مقشر یکتوله بادیان یکتوله شب در آب تر نمایند صباح مالیده صاف نموده
شکر سفید یکتوله اضافه کرده بخورند در احتباس طمث مجرب است و آزموده و اگر مازوی سبز تخم حماض از هر یک ده درم
جوز السرو و خبث الحدید از هر یک یکدرم کوفته بیخته خفیف بلوط گلنار را در آب جوشانیده صاف نموده پارچه را بان
تر کرده ادویه را کوفته بیخته پاشیده بجوید و بگیرد رطوبت رفتن از فرج زن باز دارد و اگر سیلان رطوبت بسبب فضلاتی بود
که در بدن زن جمع شده باشد علاج آن بحسب غلبه خلط تنقیه کنند پس از آن فرزجه و حقنه را استعمال نماید و غلبه
چنان دریافت میکنند که پنبه نو بر دارند و بر آورده در آفتاب خشک نمایند و از رنگ آن معلوم کنند که کدام خلط غالب
است و اگر سیلان منی باشد علاج آن مفصلاً در ذرور منی مرد آن گفته شد و فرق در رطوبت و منی آنست که در منی سفیدی
رنگ و غلظ قوام و عدم عفونت بود و چون پوست املتاس مشک طرامشیع پرسیاوشان قند سیاه کهنه در آب جوشانیده
صاف نموده دهند برای احتباس نفاس فائده میکند و خوردن مدرات دیگر نیز نافع بود و گاهی احتیاج بفصد و حجامت هر دو ساق
هم شود و مکیدن است علاج احتباس طمث و اگر بسبب قلت خون طمث محتبس شود علامت آن لاغری بدن و زردی رنگ

واکثرت استفراغات باشد علاج آن اغذیه جیده الکیموس خورند و خود را در عیش و عشرت مشغول دارند **قروح و بثور رحم** علاج آن فصد باسلیق کنند و بعد از نضج از مسهل بارد تنقیه کنند و در امراض رحم فرزجه و حقنه بهتر از مسهل بود و در آب قیصوم بنشانند یعنی پتنگ و مانند آن در آب از آفتابه بجوشانند و مریضه را در آن بنشانند و کثیرا انزروت دم الاخوین و جوز السرو و مانند آن در آب بارتنگ سرشته فتیله بدان آلوده بردارد و اگر قرحه در قعر رحم باشد از همین ادویه حقنه کنند و قرص کهربا و مانند آن بخورند و اگر از قرحه مده بیرون آید اول از روغن گل و روغن بنفشه و یا ماء الشکر و یا ماء العسل حقنه کنند و مرهم باسلیقون یا روغن گل استعمال نماید **صفت مرهم باسلیقون** زفت راتینج هریک بست مثقال قنه چهار درم با روغن زیت مرهم ساخته بر آن نهند و آنجا که ماده حاده باشد حقنه کردن از آنچه مناسب بود و از اشیاء بارده قابضه مانند حب الآس و گلنار و گزمازج سائیده با روغن گل فرزجه یا حقنه کنند و اگر با قرحه درد شدید باشد افیون زعفران با شیر دختر استعمال نماید **حکه رحم** و او آنست که هرچند با زن مجامعت کرده شود سیر نگردد و علاج بعد از فصد و تنقیه سوداء اطلیه بارده و روغنهای سرد بمالد و برگ نعناع و پوست انار و عدس مقشر سائیده و بوره ارمنی آمیخته بر دارد مفید بود **بواسیر رحم** چون فم رحم بر کشایند چیزی بلند مانند سرهای مقعد معلوم شود از بس نیز دریافت میشود و از آن رطوبت مانند دردی خون سیاه رنگ می بر آید علاج مانند بواسیر رحم مقعد بود و اقلیمیای فضه عروق مرداسنگ برابر موم و روغن زرکتان مرهم سازند و ضماد کنند و مالیدن روغن نرگس و روغن سوسن نیز فائده میکند **کثرت اسقاط** آنست که زن آبستن شود لیکن نگه نتواند داشت اگر بسبب عوارض خارجی مثل حرکات عنیفه و غضب بود باید که از آن احتراز کنند و آنچه بدنی بود و اگر بسبب رطوبت رحم باشد علاج آن عادت قی کنند و بعد از نضج تنقیه از مسهل گرم و حب ایارج نماید و دواء المسک حار و معاجین گرم بخورد و از روغنهای حاره حقنه کنند و اگر بسبب احتباس طمث باشد زیرا که بسبب احتباس طمث غذا بجنین نمیرسد و ساقط میگردد و علاج آن در احتباس گفته شد و اگر بسبب لاغری حامله باشد که از غذای او چیزی زیاده نمایند که جنین با آن غذا کند علاج آن به از غذا احمام نمایند و هریسه و روغن و شکر و شوربای جوزه مرغ فربه خورند و اگر بسبب ریاح غلیظ باشد علامت آن قراقر و نفخ و انتفاخ عانه بود و علاج آن جوارش کمونی و مانند آن خورند و فرج و عانه و قطن را با روغن سوسن و زیبق چرب کنند و حقنه نمایند و شکر و نارجیل تناول کنند بعد از نضج تنقیه از مسهل گرم سازند و اگر اسقاط شود بباید مرگ گره بالنس پنج عدد فلوس هفت عدد و پوست اخروت دو توله و وده کپاس دو توله پوست املتاس یکتوله در ده آثار آب بجوشانند سه گاه سوم حصه بسوزد آب آنرا بجای غذا و آب نوشانیده باشند و روز چهارم گلقند و آب

چون شانیده آب آنرا بدهد و دال آنرا که باقی مانده است وقت شام دهد و روز پنجم نان سوخته بقدر یکبیده و دام بخورد و فی الجمله
و بجای آب عرق بادیان و عرق عنب الثعلب یا عرق گاوزبان بدهد و بعد از چند روز نان گندم با دال بوخته خورند بدهد
بست و بلکه اندک اندک روغن زرد شروع نماید و تا چهل روز پرهیز از همه چیز دارد و از اشیای بارده و حرکات متعبه احتراز بسیار
واجب است **اختناق رحم** بصرع ماند اما درین کف نمی آید و صاحب این چون بهوش آید آنچه که بر وی وارد شود بیان کند
بخلاف مصروع علاج آن در وقت حدوث آن علاج غشی کنند و بعد از افاقت چیزهای خوشبو از دور دارند و چیزهای بدبو مثل
جند بیدستر و سیر و پیاز بویانند و عنبر و مشک و عطرها را بروغن چنبیلی بیامیزد و فرج و رحم را بمالد و بعد از نضج تنقیه بمسهل حار
و حب ایارج کنند و از بقول و فواکه و اطعمه بارده احتراز نماید و اگر بسبب احتباس طمث باشد تدبیری که در احتباس طمث
و نفاس گذشته بکار برده فرج و رحم را بروغن بابونه بمالد و اگر بسبب عدم مجامعت باشد مجامعت کنند و اگر زن باکره باشد
بهترین علاج آن تزویج بود و زنی که آبستن نشود عقر گویند و اگر بدشواری آبستن شود عسر الحبل گویند و این اکثر بسبب برودت
و رطوبت رحم می باشد علاج آن بعد از نضج تنقیه از مسهل حار و حب ایارج و تریاق فاروق و معاجین و جوارشات
گرم نموده و زعفران و سنبل الطیب و شب یمانی و عود و ساذج هندی انزروت با پیه مرغابی و زردی بیضه سرشته فرزجه کنند
و آنچه معمول استاد بود جوزبوا اگر ماجو پهتکری بریان پوست انار از هر یک یک مثقال کوفته بیخته در آب سرشته شیاف ها
سازد و بعد از طهر استعمال نماید بعد آن مجامعت کنند و بهترین شکل جماع آنست که مرد بالای زن باشد و زن بر پشت خواب کند
لیکن باید که پیش از جماع از مالیدن پستان و کنج ران و سودن سر ذکر از دهن فرج و مانند آن مشغول شود تا بسبب آن
هیبت پستان زن متغیر شود و دم دراز دراز کشد و بجز دید آن وقت دخول کند و منزل گردد و باید که بعد از جماع اندکی زن
بهمان هیئت باشد و رانهای خود را بهم فشارد و علامت منی که مولد باشد آنست که سفید لزج و براق باشد و مگس بر آن
ننشیند و بوی آن مانند طلع و یاسمین باشد و علامت حبل آنست که بعد از جماع منی از فرج خارج نشود و در میان ناف
و فرج درد دریافت کند و زن را از جماع نفرت باشد و حیض منقطع گردد و از علامات تجربه اطبا آنست که سیر دارد و اگر
بوی و طعم سیر از دهن بیو نشد دلیل آبستن و زنی که بسیار آبستن شود رنگ رویش نیک بود و پستان راست بزرگ و وقت
ایستادن اعتماد بر پای چپ کند و ادویه که معین حبل است از آنجمله بول دلیل است باید که وقت جماع و یا پیش از جماع بخوردن
زن دهد و تخم انجدان نیز درینباب مجرب است و بر داشتن جمیع پنیرمایه خصوصا پنیرمایه خرگوش بعد از طهر معین حبل است و همچنین فرزجه
از مثل سنبل و خصیة الثعلب و روغن بلسان و روغن بان و روغن سوسن نیز نافع بود و اگر بسبب عقر زیادتی فربهی
زن باشد فصد و استفراغ کنند و آنرا گرسنه دارند و ریاضت کنانند و اطریفل صغیر و لک مغسول با جوارش کمونی بخورند

وجماع بر هیئت راکع نمایند و اگر بسبب قصور آلت باشد باید که پاره از عطریات بطرف راس ها و خارج فرج بمالند و مسود مند
بود و علق و خراطین بکوبند و با روغن کنجد بر ذکر طلا کنند بعد آن که بسیار مالیده باشد قضیب بزرگ میشود باشد که
منی مرد و زن بالخاصیت سبب عقر باشد و امتحان آن چنان کنند که منی هر دو را در آب اندازند پس هر گه در آب بایستد
نقصان در آنست و یا بول هر دو را گرفته بر کدو و کاهو و مانند آن بر اندازند هر گه خشک کند در ان قصور است و گفته اند
که هفت دانه گندم و هفت دانه جو و هفت دانه باقلا بگیرند و در ظرف گلی نهند و مرد و زن بران بول کنند و هفت روز
گذارند پس هر بولی که برویاند از ان قصور نیست و گفته اند که سر قضیب بروغن آلوده جماع کردن مانع حمل است و همچنین
بعد اغتنی فلفل بعد از جماع و فرزجه ساختن سرگین موش و سرگین فیل با شهد و اگر سرگین فیل خشک کنند و با شهد بخور آرند
نیز همین عمل کنند و گاهی احتیاج میشود بطرف مصفات و تلذذات و معطرات و مجففات فرج بواسطه الفت طرفین
که باعث علوق و حفظ نسل است درینصورت باید که مازوی خام و جوز و تفاح اذخر یک جزو هر دو را سائیده
با شراب آمیخته ملته سرشته بر دارند و درینصورت برای تنگی فرج مفید بود و دیگر عود و سعد بور و دارسن قرنفل را دانگ هر یکی درمے
مشک دانگی بسایند و صوف به شراب تر کنند و با آن ادویه آمیخته بخور و بر دارد و اگر مسک سک زعفران در شراب
ریحانی جوشانیده خرقه بدان تر کرده بر دارد و فرج گرم گرداند و گرد مانه درینباب عجیب است و قطع اسفنج را بر دارد فهو
و بعد یکبار پس تنگ شل باکره شود و بیر بهوتی در روغن گاو بریان کنند چندانکه بگداز د پس روغن بمالند بر قضیب بمالند و
مجامعت کنند هر دو مشتاق یکدیگر شوند طلای که مجامعت را لذت دهد خایه گربه سیاه و پیه بز سرخ در روغن
بریان کنند که بسوزد آن روغن را بر قضیب بمالد و چون پیه سائیده زاج مساوی بقدر سرخ یا دو سرخ حمول سازند
فی الحال عورت منزل گردد و اگر گوشت نمله خشک کرده سائیده در عسل آمیخته در فرج بمالد مرد فریفته زن شود و از
بیماریهای رحم علتی است که مشابهت به حمل دارد و آنرا رجا گویند و فرق بدان کنند که در رجا شکم سخت تر از شکم
حامله بود و دست ها و پایها مانند صاحب سوء القنیه بیاماسد و کثرت جشاء و سوء الهضم و قراقر بود و پیش از حرکت
جنین حرکت محسوس شود و وقت حرکت پسر بعد از سه ماه و دختر بعد از چهار ماه بود علاج بعد از نضج از مسهل حار و حب
ایارج تنقیه کند و معاجین گرم کاسر ریاح استعمال نمایند و تریاق اربعه با مدرات مفید بود و فصد و حجامت اسهال
وقی در اوائل یا قبل از ماه چهارم و بعد از ماه هفتم ممنوع است و در وقت ضرورت اسهال از مسهل ها مناسب بود و هر چه
مضعف قلب و معده و مزلق جنین باشد نباید داد و جمیع ادویه قلبیه و تریاق فاروق و مثرودیطوس حافظ جنین بود و حامله را
قبض طبیعت نمانند و از ادویه مدره و مفتحه و مزلقه اهتمام احتراز ضرور بود و از حرکات شدیده و امتلا غذا و بقیه و قذای

تیز و تلخ و غضب و غم و فزع و اصوات هایله و بوهای تیز نگاه دارد و قی و غثیان که با ایشان افتد و خفقان که بسیاری
نباشد بند نکنند و خوردن گلقند عسلی و امثال آن برای اشتهاء فاسد زنان حامله مفید بود و خردل و مانند آن
از اشیای حریفه نیز نافع بود و باشد که بعد از چهار ماه خود بخود زایل شود و خوردن زراوند قدری پیش از غذا و بعد آن
از برای سقوط شهوت و خصوصاً با شراب ریحانی ترش مفید بود و اندک اندک خوردن آب شنگیرهم خفقان ایشان را
زائل کند و معجون کمونی و مانند آن برای ریاح که در معده و امعاء ایشان بود نافع بود و مالیدن روغن گل و از پختن و نان
پخته تکمید کردن در شکم درد شکم را دور میکند و لعاب خطمی و گل سرشوی طلا کردن خارش فرج را مفید بود و اگر مقناطیس را بدست
چپ گیرد و یا ببندد بر ران راست بندد زن آسان بزاید و شنگلط اشبیج پرسیاوشان تخم و سیاه هر یک شش ماشه پوست املتاس
قند سیاه کهنه هر یک یکتوله در آب جوشانیده صاف نموده بخورد و شکم و پشت و اطراف فرج بروغن بنفشه و روغن چنبیلی
بمالد و اگر زرده بیضه مرغ و پیه بط و مغز ساق گاو هم اضافه نمایند بهتر باشد و به آب گرم نطول کنند و دران نشانند و خوردن دارچینی
برای تسهیل ولادت و درد آن مفید بود و همچنین حلتیت یا جند بیدستر بسیار نافع است و از کندش و شونیز و جند بیدستر عطسه
نزدیک وقت عطسه دهن و بینی بند کنند و از سم اسپ و اشتر دخنه دود کنند و چون حرکت بچه محسوس نشود و اطراف حامله سرد گردد
و تا چهار روز درد ولادت ماند باید دانست که بچه مرده است باید که شنگلط اشبیج پرسیاوشان ابهل هر یک سه درم
ترمس پودینه از هر یک دو درم نبات سفید ده مثقال در آب جوشانیده صاف نموده تناول کند و چون بول را در قند سیاه سنگف
نموده بخورد و نیز کندول را سائیده شیاف ساخته بحمل آرد اسقاط میکند مجرب است و چون لته را در شیر زقوم تر کرده
برداراند در اسقاط قوی الاثر است و عطسه آوردن بطریقی که گفته شد مفید بود و مر و جاوشیر حرمل سفید مساوی کوفته
بیخته در زهره گاو سرشته استعمال کنند و سداب خشک و تخم حنظل قسط از هر یک سه درم مر یک درم بکوبند و بزهره گاو بر عانه طلا کنند
و از پوست آرد و سرگین کبوتر زود کنند و اگر بدین تدبیر بیرون نیاید می باید که قابله دست در فرج برده و بیرون آرد و باشد که
بچه را پاره پاره میکنند و بیرون می آرد و این عمل خطرناک بود و اگر درد پیش از ولادت مائل بطرف عانه و قطن شود علامت
سهولت ولادت است و همین است علاج احتباس مشیمه و زنی که بچه می زاید باید که در خانه معتدل بزاید تا سه روز او را غذا
ندهند و بعضی تا شش روز غذا نمیخورند و اجواین را در آب بجوشانند و صاف نموده شکر سفید دران انداخته مثل حریره بپزند
در روغن زرد زنجبیل انداخته تناول نماید و اگر موسم گرما باشد یا مزاج گرم بود بجای اجواین تخم ریحان کنند و بجای آب
عرق عنب الثعلب یا عرق گاوزبان بنوشند و اکثر زنان مکهانه را در روغن بریان کرده در قند آب آمیخته بخورند و ترکیب
ساختن او آنست که اول میوه را در روغن زرد بریان کنند و بیرون آرند بعد آن مکهانه را در روغن مذکور بریان کنند

و قند را در آب علیحده قوام نمایند و همه را بیامیزند که خوب مخلوط شود از آتش فرود آرند و بوقت فرود آوردن اندکی
زنجبیل سائیده مخلوط ساخته بکار برند و میوه از قسم بادام و پسته و خرما و نارجیل و کشمش و منقی میخورند و روز چهارم شوربای
مرغ یا بره و کهچری مونگ تناول نمایند و روز ششم نان گندم نیز شروع میکنند و به چهل روز همین غذا اکتفا میکنند و از چیزهای
سرد و هوای سرد و حرکات متعبه پرهیز می نمایند و هر روزه از روغن کنجد مالش میکنند و اطراف فرج بروغن چنبیلی بمالند
از زائیدن میباشد پوست المتاس مشکطرامشیع پرسیاوشان قند سیاه کهنه در عرق گاوزبان عرق عنب الثعلب
جوش داده صاف نموده دهند مفید بود و همچنین تخم کتان بجوشانند و به جسم رسانند و با شیر خر نیمگرم کنند و آبدست نمایند و
اگر تخم اشتر و خرد و دکنند نیز نافع بود و شعر نوشانیدن و طبیخ پیازی خورانیدن و بر جسم رسانیدن هم مفید بود و اگر ادویه کوز
فائده نکند قدری پوست خشخاش در آب تر کنند و بجوشانند و درین چهل روز چهار مرتبه غسل میکنند اول روز ششم بعد آن
روز بستم و سی ام و چهلم اگر موسم گرما باشد بعد دو سه روز غسل کردن نیز مضائقه ندارد و هرگاه طفل متولد شود تن او را
از هوای سرد محفوظ دارند و پیش از شیر غسل طلیسانند و آنچه بالفعل مرد حبت خربا را در آب سائیده از انگشت شهادت
بر کام او میمالند و کام را بهر چیزی که بمالند در مدت حیات از انجیر متنفر نمیشود چنانچه گفته اند که فادزهر سعدی بروز ولادت پیش از آنکه
شیر دهند بر کام وی بمالند در ایام حیات خود از سموم متضرر و به ولدعه متنفر نگردد و پس طفل را از نمک و آب غسل بمالند بعد آن
با آب نیمگرم و همین صحبت دو وقت غسل احتیاط کنند که آب در دهن و بینی او و چشم نرسد و وقت غسل از انگشت خنصر مقعد طفل را منفتح
سازند زیرا که تا وقتیکه جنین در شکم مادر است سپرز میکند جمیع فضلات از راه بول دفع میگردد و در مشیمه می افتد و بعد از غسل
فلوس مس در آب تازه و عرق بادیان و نبات سفید جوشانیده دهند و بعد از هشت پاس از وقت ولادت شیر بنوشانند
و آنچه درین زمانه معمول است پیش از دادن شیر دوای ملین میدهند **صفت دوای ملین** برگ نیم بابی بهرنگ
باد کهنبه نره کچوره هر کلان و خرده بندان و انزچکادانه گلسرخ مویز منقی بادیان شاهتره مغز فلوس بادام بجاسه در آب
جوشانیده صاف نموده میدهند و روده ناف که آنرا آنال میگویند از طرف دوم یا بول مشیمه متصل میباشد و آنول چیزی
گرد سیاه رنگ جگر میباشد و مشیمه غشائی بود که بر جنین و روده حاوی باشد می باید که آن روده را از انگشت و انگشت شهادت
گرفته از طرف شکم بطرف مشیمه آن روده را بمالند تا آنچه در و میباشد از خلط و باد به جانب رود پس بر ریسمان نرم بافته بروغن گاو
چرب ساخته بمقاصل یک شبر و چهار انگشت مفضوم از ناف آن روده را بربندند و با آهن قطع کنند و بعد از قطع خرقه بروغن
کنجد و روغن زیت سرشته بر ناف نهند و لحظه بلحظه روغن انداخته باشند تا ناف را گرم و سخت کنند و روده ناف در سه چهار روز
خشک شود باقیند و خاکستر صدف بر ناف فروریزند تا که ناف خشک گردد و روغن بدن برسانند هرگاه باشد

که بوقت قطع ناف ورم حادث شود مردار سنگ سفیده کاشغری رسوت کمیله با آب عنب الثعلب سبز و آب کشنیز سبز سائیده ضماد کنند وگاه باشد که ناف پخته شود و ریم کند باید که مردار سنگ و سفیده و غبار آسیا و سنگ جراحت و مانند آنرا سائیده بپاشند واگر ازین تدبیر فائده نشود و طفل زیاده از دو ماه باشد اول دو عدد زلو بچسپانند بعد آن ادویه مذکوره بکار برند اگر نتوء از ناف پدید آید باید که در همان ایام رفاده بندند و قطعه سرب یا خریطه که از سرب سوهان زده باشند بارم مسحوق پر نموده بر روی نهادن و بعصابه بسته داشتن نفع تمام دارد و از اشیای بادی احتراز واجب انگارند و تا وقتیکه طفل خود شیر طلب نکند و نگرید شیر ندهند و طفل را قنداق بستن تا سه چهار ماه لازم بود که موجب محافظت اشکال اعضاست و طفل را هر روز تدهین کنند اگر پسر باشد روغن گاو و اگر دختر باشد روغن بنفشه در روغن گاو بمالند و شیر مادر بهتر از همه شیرهاست و شیر اگرچه از مادر باشد از روز ولادت تا یک هفته نباید داد و درین اثنا شیر خود را از دیگر شخصی بمکانید و مرضعه از بیست و پنج سال کمتر نبود و از سی و پنج سال زیاده نباشد و معتدل السحنه و باخلاق محموده و خوبصورت و پستان او در حجم متوسط باشد و مسترخی نبود و مرضعه که شیر میدهد باید که وضع حمل آن در ماه نهم بوده باشد و پسر زائیده باشد و بعضی بر آنند که شیر زنیکه پسر زاده برای دختر و شیر دختر برای پسر مناسب بود و شیر مرضعه باید که معتدل القوام و معتدل المقدار و سپید رنگ و شیرین مزه و پاکیزه بود و متشابه الاجزا و قلیل الرغوه باشد و درمیان وضع مرضعه و درمیان رضاعت مدت متوسط باشد و آن بعد از چهل روز تا هفت ماه بود و هر صباح پستان را اندکی دوشیده باشند پس در دهن طفل دهند و از جماع و غم و غصه و هرچه باعث فساد شیر باشد احتراز کنند و غذای مرضعه نان گندم یا گوشت بره و بزغاله و از بقولات کاهو و از فواکه بادام و فندق مناسب بود و هرگاه شیر غلیظ باشد بملطفات اصلاح کنند و بعد از سه چهار روز بسکنجبین و آب نیم گرم قی نموده باشند و باز داشتن از ریاضت و آرام دادن و اغذیه مولده خون غلیظ خورانیدن شیر را غلیظ میکنند و علامت اعتدال قوام آنست که چون شیر را بر ناخن اندازند مائل بسیلان شده متوقف ماند و خوردن نخودی برنج با شیر گاو برای زیاده کردن شیر مجرب است و سر ساق لاله را با جو مقشر بپزد و صاف کند و قدری شکر اضافه کرده نوشند فائده مینماید و آنچه منی زیاده کند شیر را نیز زیاده میکند مانند تودری سفید و تخم خشخاش و پستان بز و پستان میش مالیدن پستان در زیاده کردن شیر بسیار موثر بود و اگر مردار سنگ در روغن گل و یا عدس با سرکه و زیره با سرکه طلا کنند شیر را کم میکند و ادویه مدره و آب شور نوشیدن و روزه داشتن و فصد کردن در صافن مفید بود و اگر قلت شیر بسبب حرارت باشد تدبیر آن کنند و ضماد کردن از مبردات و خوردن غذای سرد مانند آش جو اسفاناج مفید بود و اگر بسبب برودت و یا بسبب ضعف قوت جاذبه ثدی باشد غذای و دوای لطیف مایل بحرارت باید خورد و تخم گندنا نیز نافع بود و تعلیق محاجم ناری زیر پستان

نیز سود مند بود و اگر بسبب خلطی بود که برو غالب باشد اگر صفرا غالب باشد زردی و عفوصت در وقت شیر بود و اگر
بلغم غالب باشد سفیدی و مائیت و حموضت شیر بود و اگر سودا غالب باشد کمودت و غلظت و حموضت شیر بود
علاج آن تنقیه خلط غالب کنند و تبدیل مزاج نمایند و ریاضت معتدله و اغذیه ملطفه و شرب شراب ریحانی و تناول
اغذیه خوشبو در فساد بوی شیر نفع میدهد و اگر متشابه الاجزا نباشد اصلاح غذا کنند و معاجین هاضمه بکار برند و اگر
کثیر الرغوه باشد کاسر ریاح خورند و مدت طبعی ارضاع دو سال است و اگر طفل از برای شیر بگرید صبر و مانند آن
از اشیای تلخ بر پستان بمالند و در دهن طفل دهند و بهترین موسم از برای فطام یعنی جدا کردن طفل از شیر موسم بهار است
و نزدیک فطام آب دهند و غذای شیر و برنج و نان در شهد و شیر آغشته بدهند و در هند معمول ست که بعد از جدا کردن
از شیر غذای کهچری مونگ ملایم میدهند و در تهذیب اخلاق طفل کوشند و طفل را اشیای قویه شدید الحرارة و شدید البرودت
ندهند و حموضات نیز نباید داد و اگر ضرورت حموضات باشد آنوقت دهند که معده از شیر خالی باشد و علاج شیر خواره
بیشتر بعلاج مرضعه کنند و اگر طعام خور نباشد تدبیر او نیز باید کرد و در روزیکه مرضعه را اسهال یا قی و مانند آن عارض شود
اثر و از شیر او ندهند و چون اثر بر آمدن ثنایا ظاهر شود دماغ خرگوش و چربی ماکیان بر لثه بمالند دندان جلد می بر آید
و مالیدن شهد و مسکه و همچنین چیزهای نرم و چرب چون چربی بط و موم و روغن بادام و مالیدن شیر شتر نفع کلی
میکند و هرگاه دندان آغاز کند از مضغ چیزهای سخت باز دارند و گاه گاه نمک و شهد بر دهان او بمالند تا از قلاع محفوظ
ماند و هرگاه طفل گویا شود بیخ زبان او از انگشت مالیدن معین بر فصاحت است طریق هشتم در بیان امراضیکه
بصبیان اکثر عارض میشود اگر ریاح غلیظ یا رطوبت داخل سر اطفال شود تمدد و نفخ شئون نیز حادث شود آنرا ریح الصبیان
و ام الصبیان نیز گویند و بعضی ام الصبیان را مخصوص داشته اند بصرعی که با تپ محرق باشد هرگاه واقع شود پاهای خود را
می پیچد و کف با بدن می آرد علاج آن در وقت حدوث آن باید که دست و پای ایشان بگیرد و کف دست و پا بچیزی
خشن بمالند و مگذارد که اضطراب کند و پا زند و در انها سخت بندد و جهت ازاله تشنج روغن گل یا مسکه با آب نیم گرم مخلوط
کنند و بر بدن بمالد و اگر ازین تدبیر ازاله مرض شد بهتر است و الا بحسب مرض علاج کنند مثلاً اگر تپ شدید و تشنگی باشد حجامت ساقها
بانشرط باید نمود و تلیین طبیعت همیشه باید کرد و غذا دود و آنچه که در سرسام گذشت باید کرد و غذا مرضعه را خفیف دهند و اگر
تپ و تشنگی نباشد بعد از نضج به مسهل گرم مگر تنقیه کنند لیکن با دویه قویه مثل غاریقون و تربد نه دهند و کندر و جند بیدستر و صبر برابر کوفته بیخته
در آب بادیان مثل خشخاش حب بندد و از یک حب تا سه حب در شیر مادر حل کرده بدهد و نصف دانق جدوار با شیر مادر سائیده بخورانند
و در تب ناب مجرب است و مرضعه را معاجین و جوارشهای گرم دهد و ادویاتی که در صرع بزرگان مذکور شد بچه ها هم سود مند بود

و مهره مرجانی با آتش مجرح کرده میان دو ابروی او و از پیشانی داغ نهادن نیز مجرب است و بعضی با پشنگ گوسفند
هم داغ میکنند و خردل سائیده بر کف پای مالیدن نیز سودمند بود و از آواز هایله و خوف شدید و غضب شدید و از
غسل کردن آب سرد و دیدن چیزی براق و آمدن بر بلندی اجتناب نماید و همچنین پرهیز از اغذیهٔ غلیظه و بقولات
و از اشیای شیرین و چرب نیز از واجبات است و باشد که این مرض بعد بلوغ خود بخود زایل شود **عطسه متواتر** اگر بسبب آن
ورم حار نواحی دماغ باشد با تب و حرارت بود علاج آن بعلاج سرسام کنند و اگر بسبب سردی باشد که بسبب سده باید
بادروج کوفته بیخته در بینی دمند و گرده گوسفند را بریان کنند و رطوبتی که از آن تراود در بینی چکانند و زعفران و قند
کوفته بخور آن کنند **عطاش** بضم عین مهمله و شین معجمه ورم حاره است که در دماغ صبیان حادث شود و از فرو نشستن
تارک سر و عدم سیری از آب و زردی رنگ و ورم چشم و حلق توان یافت پس تبرید و ترطیب دماغ از پوست کدو و خیار
و خرفه و روغن گل و قدری سرکه و زردی بیضه و آب کشنیز سبز و آب عنب الثعلب سبز نماید و هرگاه گرم شود ضماد را
تبدیل نماید و اسهال درین مرض خوب نیست پس اگر عارض شود و چشم بکورد و هلیله درست را در آب بجوشانند که نرم شود
بر آورده صلایه نماید و بر تارک سر ضماد ساخته پارچه بر آن بندد و مکرر بعمل آرد نفع تمام دهد و همچنین ضماد آمله که آمله را
با آب سائیده با آب کدو و روغن گل و زرده تخم مرغ بر تارک سر بگذارد و مروارید سائیده و طباشیر سوده و مهره سائیده
زرورد سوده از هر یک دو سرخ همه را بخورانند و بعد آن شیرهٔ خرفه سیاه بوداده شیرهٔ تخم کاهو در عرق بارتنگ
عرق کیوڑه و گلاب بر آورده آب به شیرین شربت انار شیرین داخل کرده بارتنگ بوداده بالای آن ریخته بخورانند و شستن
با اندک سرکه و عنب الثعلب و روغن گل نافع بود و حنا بر کف دست و پا بستن و دست و پای او را در آب سرد داشتن
مفید بود و در صورت قبض طبیعت آب کدو با شیرخشت با آب عناب و با آب شیرخشت نافع بود و مرضعه را پست جو و باشند آن
هرچه ذی قبض بود بخورانند و تقلیل غذا نمایند **اجتماع الماء فی الراس** گاه باشد که رطوبت مائیه در سر طفل بسبب رطوبت
دماغ داخل قحف بالای غشای صلب که متصل قحف است جمع آید علامت این قسم آنست که چشم باز ماند و همیشه تر بود
و اشک جاری باشد و مریض اندرون سر خود ثقل و گرانی دریابد و این قسم علاج پذیر نیست و باشد که رطوبت مذکوره
خارج قحف زیر جلد سر بسبب خطای قابله که بعد از ولادت سر طفل را بشدت غمز کنند ازین سبب بعض رگها کشاده گردد و خون
رقیق بیرون آید و زیر جلد جمع شود و علامت این قسم آنست که جلد سر بلند محسوس شود لیکن رنگش بحال خود باشد و با انگشت
فرو تواند نشست و طفل بسیار گریه و بیدار ماند و اگر رنگ جلد متغیر گردد و سخت باشد که با انگشت فرو نتوانست شد و لمس
و وجع محسوس شود باید دانست که ورم است اجتماع رطوبت نیست و علاج آنست که نظر کنند رطوبت کثیر است یا قلیل

و بر هر دو تقدیر یا محصور در آن مکان است یا غیر محصور یعنی منتشر مندفع شود اندرون قحف پس اگر کثیر المقدار است
و غیر محصور علاج آن خطر دارد و اگر قلیل المقدار و محصور است علاجش آنست که اول موی سر تراشند بعد از آن بابونه
اکلیل الملک شبت سبوس گندم در آب بجوشانند و نطول نمایند بعد آن ادویه گرم و خشک باز عفران و بورق ضماد
کنند و پارچه چرب بالای آن ببندند و اگر لیمو را دو پاره کرده بر آتش گرم ساخته بالای آن اندکی نمک پاشیده تکمید کنند
تحلیل رطوبت مینماید و باشد که طبیعت خود اصلاح آن میکند و احتیاج باین تدابیر نیفتد احقر بچشم خود دیده
که در خانه شخصی دختری تولد شده که جلد سر او از دو جا بسیار مرتفع بود عزیزان او از مشاهده این حال مشوش شدند
و خواستند که شق کنند احقر ایشان را ازین حرکت باز داشت و علاج آن به بی‌علاجی کرد بعد از چندی خود بخود تحلیل شد تا حال
زنده است و اگر ازین تدبیر فائده نشود آن موضع را شق کنند و آنچه در وی است بیرون آرند و رفاده بر آن بندند و تا سه روز شراب
و روغن کنجد بر آن چکانند پس رفاده را واکنند اگر زخم مندمل شد بهتر والا بمرهم مدمله علاج کنند و در صورت ورم علاج
سرسام کنند و حجامت باشرط بسیار مفید بود **تشنج** اگر بسبب یبوست باشد بعد از حمیات و استفراغات حادث شود
و تشنج پدید آید علاج آن مرطبات کنند و این باطفال کم واقع شود و اگر بسبب قبض طبیعت و بیخوابی و گریه
بسیار افتد علاج آن تلیین طبیعت بود باشیاف نرم و در تنویم آن کوشند و بهر حیله که زنان فرتوت بسیه مندراکات
کنانند و اگر ضرورت باشد افیون بمرضعه طفل دهند و در ارجوحه بجنبانند و اگر بسبب درد ورم که بوقت بر آمدن
دندان میباشد یا بر نزدیکی دماغ علاج آن آنچه که در تسهیل نبات اسنان مذکور شد باید نمود و علاج ورم لثه نیز بالا گذشت
و اگر بسبب ضعف و فساد هضم باشد و این اکثر بطفلان فربه افتد علاج آن اصلاح غذای مرضعه و طفل نمایند و جوارشهای
مقوی هضم خورند و روغن سوسن و روغن حنا مالیدن مفید بود **کثرت البکاء** طفلی که بسیار گریه و بیدار ماند و یا گاه
بواسطه درد گوش باشد و باشد که بسبب درد گوش باشد و باشد که بسبب درد امعا یا درد چشم و مانند آن نیز بود و بسبب ورم
دماغ نیز باشد علاج هر واحد گفته شد و اگر بسبب فساد شیر در معده باشد علامت آن نفخ یا فتن ازقی و جوع بود و شیر فاسد در قی
بیرون آید علاج آن اصلاح شیر کنند و بتقویت کوشند تنقیه نمایند **الفزع فی النوم** طفلی که در خواب می ترسد باعث دیدن
خوابهای هولناک و سبب آن آن باشد که در بیداری از چیزی که می ترسیده باشد همان صورت در خواب ظاهر میشود علاج آن
بحیله خوف از وی دور کنند و طفل را بدان چیز دلیر گردانند و اگر بسبب امتلا و فساد غذا در معده باشد غذا کم دهند و بعد طعام
از خواب منع نمایند و عسل بلیسانند و مصطکی و مانند آن بخوردان دهند و باشد که این حالت مقدمه جدری و حصبه نیز میباشد
گاهی طفل را در خواب حالتی مانند کابوس پدید آید میباید که جند بیدستر بویید و مانند ریح الصبیان علاج کنند **زکام** و نزله که

اطفال را

طفلان را عارض شود بسبب رطوبت و ضعف دماغ ایشان باشد و همچنین درد گوش نیز اکثر از رطوبت پیدا شود و نشان درد
گوش آنست که طفل گریه کند بی سببی و اضطراب نماید و هر دم دست خود بگوش برد و پیچیدگی سر و گردن نیز از نشان
ولیست علاج این امراض مانند علاج زکام و نزله و درد گوش کنند چنانچه در علاج بزرگان مفصلاً مذکور است **حول**
واو آنست که میلان چشم بجانبی شود و آن بعد از صرع حادث شود و بسبب شیر دادن و خوابانیدن و نگریستن بیک
جانب تا دیر نیز واقع میشود علاج آن پارچه سرخ بر گوشه چشم که مخالف گوشه مائل باشد آویزند و اگر هر دو پلک چشم بهم بچسپد باید
که هر صبح بول گرم او چشم را بشویند **زرقه** یعنی کبود بودن چشم باید که مشک و زعفران باریک سائیده بمیل موم در چشم کشند و میل
به حنظل تر فرو برده مکرر در چشم کشند بسیار مفید بود **احتباس الشیء فی مجری الانف** یعنی بند شدن چیزی در مجری بینی باید که
اول از روغنهای قدری بینی را از اندرون و بیرون چرب کنند و چند قطره از آن در بینی چکانند بعد از آن چیزی که عطسه آرد او را
بویانند و **قلاع** ایشان را هرچه در قلاع بزرگان مذکور است مفید بود گل بنفشه و گل سرخ را سائیده ذرور سازند و
در بلغمی قدری زعفران نیز زیاده کنند و گاوزبان سوخته و آرد جو بریان در دهن پاشیدن نیز نفع دهد و همچنین با گلاب سائیده
پاشیدن نیز نفع میکند و اگر ازین تدبیر فائده نشود حجامت کنند و زلو بچسپانند **صریر الاسنان فی النوم**
اگر صبیان و همچنین نسوان در خواب دندان میسایند علاج آن بعد از نضج از مسهل گرم و حب ایارج تنقیه کنند و گردن را
بروغن زنبق بمالند و بادیان سائیده در گلقند آمیخته بخورند و در اکثر که بصبیان عارض شود خود بخود زائل میگردد و دو لعابی
که از دهن صبیان جاری باشد اقاقیا سائیده در دهن بمالند **لثه** تکمید کردن بروغن و موم مفید بود **ورم لثه**
که بوقت روئیدن دندان حادث شود علاج آنچنان نمایند که دندان زود برآیند **استرخاء لهات**
یعنی سست شدن و افتادن ملاذه چون شب یمانی سائیده بعسل آمیخته بر لهات بمالند و استرخای ملاذه را مفید بود
مازو را البسر که و یا نشاسته با سرکه و گل ملتانی با سرکه سائیده بر یافوخ طلا کردن استرخای ملاذه را مفید بود **سعال** اگر بسبب
کثرت رطوبت حادث شود علاج آن بعلاج سعال بلغمی بزرگان کنند و در سعال اطفال اگرچه بلغمی باشد چیزی شدید الحرارة
ندهند و همچنین است علاج خرخره عظیمه یعنی آواز شدید که در وقت خواب از سینه می آید **ورم ریه** باشد
هرگاه طفل را عارض شود تنفس و نو و زند و گوی زیر اصلاح حادث شود علاج آن منضجات مسهلات و منقیات بلغم
باید کرد و سینه مریض از هوای سرد محفوظ باید داشت و اغذیه بارده نباید داد و اگر تواند ماده را پزانیده مسهل دهد والا
انتظار این نباید کرد و زود باد و یه مسهل و شیاف مناسبه دفع باید کرد **تشنج** که درین مرض بکار آید اصل السوس
مقشر نیکوفته گاوزبان منقی پرسیاوشان انجیر گل بنفشه تخم خبازی عنب الثعلب بقدر مناسبه جوش داده صاف نموده

قدری نبات سفید داخل کرده بخورد و روغن ... دهم اگر مرض قوی باشد زد و بیخ سوسن اضافه باید نمود و [illegible]
سنا رکی مغز فلوس باید افزوده اگر حاجت افتد وقت دوم سبوس گندم گل گاوزبان بیخ سوسن در عرق گاوزبان
بجوش داده صاف نموده شربت بنفشه اضافه نموده بدهد و چون بقدر یک شیخ خون خرگوش در عرق گاوزبان
حل نموده بخورانند در نیباب مجرب است و همچنین قدری مالیدن آن بر تارک و ناخن ها مفید بود و توتیای سبز
بریان نموده یک حبه شیاکه نیم بریان یک حبه و هر دو را در آب تازه و شیر حل نموده بقدر دانه باجره حسب اندازه وقت
احتیاج یک حبه او دو حبه در آب یا در شیر مادرش بدهد مجرب است فواق یعنی هچکی اکثر بعد ریح حادث میشود و زنان اطفال را
که برای تسکین ... معده ... می افتد و اگر بسیار باشد چون زیره هندی با شکر سفید بدهد ... آب ... باید انداخت
دادن سود مند بود قی شیر اگر بسبب آن زیادتی نوشیدن شیر باشد علاج آن شیر کمتر دهند و تقویت معده نمایند
بسبب اجتماع بلغم و یا انصباب صفرا در معده بود علامات هر واحد خروج هر واحد بود و علاج آن مذکور شد ... علاج
هیضه و ضعف معده و بستن شیر و خون در معده در طریق ششم مذکور شد بعضی از آن باید کرد اسهال اکثر طفل را
بوقت بر آمدن دندان می افتد اکثر بواسطه بر آمدن دندان می باشد حبس آن مناسب نیست مگر وقتیکه از افراط
مضرت کلی باشد بعد بر آمدن دندان باید کرد که اصل علاج همین است و در صورت زیادتی اسهال از زهره ... باشد
و مانند آن که در ... گذشته حبس باید کرد و مغز بیل کوفته بموزن نبات سفید آمیخته بقدر درم با آب بدهد سود مند بود
و اگر پوست خشخاش هلیله سیاه بروغن بریان نموده بموزن آن شکر سفید آمیخته قدر قلیل بطفل بدهد برای حبس شکم
بهتر ازین دوائی نیست و آب یا ریگ سبز که در آفتاب اندکی گرم کنند و طفل را در آن بنشانند همان ساعت که از آن
فارغ شود و بعد هر دست چنین کنند و از آن آب بدست نمایند و پارچه را بآن تر کرده بر مقعد نهند بسیار مفید بود و طفل که
غذا هم بخورد و پنیر خصوصاً پنیر مایه خرگوش و یا پنیر مایه مرغابی یکدانگ همراه آب سرد دهند حبس نکنند و دران فرشیر نخورد
بلکه بر غذای پنیر می دارند اعتقال طبیعت گاه باشد که طفلان را بسبب غلبه رطوبت که مضعف قوی
اند و یا بسبب انصباب صفرا بر امعاء قبض حادث میشود علاج آن اگر تپ نباشد زهره گاو و بخور مرهم بر ناف طلا کنند
یا مسکه و روغن زیت با آب گرم آمیخته بر شکم بمالند و دست از طرف معده بطرف ناف مالیده باشند و از صابون شیاف
کنند و اگر تپ باشد شیافی که در صداع گذشته بعمل آرند و اگر حاجت تنقیه شود بحسب حاجت و مزاج تنقیه کنند
چون اطفال عارض شود و خود را می پیچد باید که روغن زیت و آب گرم و نمک در مثانه گاو انداخته بر شکم تکمید کنند و
... شیر گاو تازه ... گرم نیز نفع میکنند و پشک گوسفند سائیده گرم کرده در لته بسته تکمید کردن نیز نافع بود و چون

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

اعصاب پشت طفل را بروغن گل و مانند آن بمالند تسکین درد شکم میکند و آنچه در علاج بزرگان گذشت بیشتر از آن
استعمال باید کرد تولد دیدان یعنی کرمها که در مقعد طفل متولد میشوند علاج آن رسوت و کچور کمیله با هم یکجا کوفته
بآب بدهند و هرگاه این ادویه را سائیده و در زهره گاو سرشته فتیله آلوده حمول کنند کرمها را قتل کرده بیرون می آرد
و نارجیل با شکر خورانیدن بالخاصیت نفع دارد و حنا و موم سرشته شیاف سازد و پس بعد از سقوط طفل را بر روی او غلطانیده
مقعد او را اندک اندک بانگشت و یا بچیزی دیگر بخارند و مقابل چراغ دارند و هر کرمی که ظاهر شود آن را بگیرند و اگر موم در روغن
گداخته بیرون و درون مقعد چرب کنند بخوردن کرم و خاریدن بحال نماند **خروج مقعد** اکثر اطفال را مقعد بیرون می آید
پس باید که اول باعانت وسیت او را درد کنند و اگر مشکل باشد نخست از موم و روغن و شیر گاو چرب کنند تا زود باز گردد بعد از آن پوست
انار جفت بلوط گلنار مازو را در آب جوشانیده صاف نموده هرگاه نیم گرم شود در آن نشانند و ثقل آن را بر بندند و لنگ به کشند
البول فی الفراش کسیکه بول در فراش کند باید که سعد و کندر خولنجان جفت بلوط حب الآس گلنار جمله برابر
کوفته بیخته سفوف سازند و بدهند و مشک و جند بیدستر در روغن سوسن آمیخته بر مثانه ضماد کنند و از اشیای مدره و سرد تر احتراز
کنند و کنجد و خردل را بسوزانند و قدری با آب نیم گرم بدهند و شهدانه بریان نموده با عسل آمیخته بدهند و نیکوترین حیله آنست
که در میان خواب چند مرتبه بیدار نمایند و بول کنانند و بوقت شب آب و طعام نخورند و مدام خوردن جوز بوا مفید بود
و نانی که در خمیر آن اندکی پنجال کبوتر انداخته باشند نیز نافع بود و همچنین خوردن معجون فلاسفه نیز نفع دهد و نارجیل
با شکر نیز نافع بود **حمیات** اگر اطفال را تپ غلطی حادث میشود علاج آن بیشتر از علاج تپ بزرگان کنند لیکن
اگر تپ دموی حادث شود و طفل زیاده از شش ماه باشد بعد از سه روز باید که سرهای گوش او را شرط زنند و قدری
خون بگیرند و اگر در پنجاه زلو بچسپانند نیز جائز است و استعمال کافور نشاید و در تپ بلغمی برنجاسف یعنی بوی مادران در آب
جوشانیده تا نفوخ ساخته گاه گاه میداده باشند و در تپ مرکب سکنجبین افیونی و قرص گل و شربت دینار باید داد و دادن
قدری ماء العسل بگلاب پیش از نوبت برای لرزه نفع تمام دارد و همچنین آب گرم نوشانیدن سودمند بود و در تپهای
مزمنه تقویت معده ضرور است و طفل اگر پیر بیشتر از گوشت و روغن نماید بهتر است والا هر چه بخواهد و بسیار مضر نباشد باید داد
و تکثیر غذا مناسب نبود و هر چند اطبا عدد حصبه را بعد از حمیات در امراض بزرگان ذکر میکنند لیکن احقر ذکر این هر دو
با امراض صبیان مناسب دانسته فرق فیما بین هر دو آنست که ماده اول خون باشد و ماده دوم صفرا و سامان
او آنست که آبله بعد از نضج سفید و براق و بلند باشد مانند دانه مروارید و در سینه و شکم کم بر آید و اگر نفس مریض بر جا بود
و شعور بحال و میل بطعام و آب بقرار علامت نیک است و باید که بنا بر تقدم حفظ در ربیع زلو پس سر اطفال بچسپانند

باید کرد و غذا از بقولات سرد و حموضات کنند و اگر گوشت هم بخورد و در بقولات پخته خورد و دوای سرد مقوی دل مانند
عناب عرق کیوڑه گلاب سکنجبین شربت انار مقرر کنند و در آفتاب دویدن و مانند آن احتراز نماید و هرگاه طفلی حب کند
مروارید بسیار کوچک بقدر ده دوانیده دانه طفل را طمع کنانند و مروارید سائیده در آب برگ سفیدار لاله هر یک بقدر
نیم نیم ماشه یا یک ماشه بخورانند و سرمه اندرون چشم کشند و در بینی و گوش و سند و اندرون حلق انداز ند و بالای سینه بمالند
و چون برآمدن شروع کند آب عناب عرق عنب الثعلب عرق گاوزبان نبات خوب کلان بقدر مناسب طفل دهد
و تا بهتر شدن مریض برین اقتصار نباید کرد و گاهی نزدیک ضعف طفل عرق کیوڑه برسید مهند و چون جدری در برآمدن
دیر نموده و روز چهارم هم گذشت که تمامه برنیاید باید که درین دوا انجیر زیاده نمایند و گاهی عدس مسلم و سبوس گندم و
شرح نیز اضافه نموده بلیشوو و اگر انجیر فقط بجوشانند و قدری زعفران دران آمیزد و بنوشانند نیز مفید بود و آب گرم نزدیک
دارد و چادر صفت لطوری بر مریض گیرد که بخار بر بدنش نرسد از برای بیرون آمدن سود در تفتیح مسام سریع الاثر است
و خاکسی بر بدن مریض پاشیدن همین اثر دارد و همین است تدبیر هرگاه شور بره و زکند و باز تا پدید شود همچنین آب بادیان
و آب کرفس با نبات مفید بود و نزدیک اسهال عدس مقشر مناسب است و مروارید که هم قابض و هم مخرج است مناسب
تر است و اسهال در آخر مضر است و در نصورت مبادرت بحبس او از زهر مهره و مروارید و کهربا و بارتنگ باید کرد
و اگر خارش شود و این علامت بد است باید که چوب گز و کهوج پتر که در شاهجهان آباد مشهور است و از کشمیر می آید گرفته منجر نماید
دود و آن به بدن رساند و نزدیک عروض کمال بیهوشی تدبیر تقویت دل بپردازد و کشیدن شاخهای مضایقه ندارد و
او در راه مانع برآمدن جدری و حصبه است و چون برآید باعث حفظ است و همچنین شیر اسپ قدری نوشانیدن مانع بروز در انسال است
و اگر برآید زیاده از چند دانه نمی باشند غذا وقت برآمدن برنج در شکر پخته و نخود شیرین و نان شیرین و کهچڑی دال مونگ
و عدس همراه نان و عدس بریان نموده بدهند و در موسم گرم آب تازه برای نوشانیدن و در موسم سرد عرق عنب الثعلب
و یا عرق گاوزبان بجای آب بدهند و اگر آبله جدری بسیار برآید و بجراحت و قرح انجامد و متعفن شود قدری کافوره بروغن
دیوداره حل کرده استعمال کنند نافع بود و خوابانیدن طفل بر ریگ گرم و یا خاکستر یا چکیده شتی برای خشک کردن آبله سریع الاثر است
و روغن کنجد نیم گرم مالیدن از آلت خشک ریشه میکند و اگر زیر خشک ریشه رطوبت باشد مانند مردار سنگ و سفیده ارزیر و زرد چوبه
و سند و رسائیده بپاشند نوعی از جدری بود که آنرا احمقا گویند و آن دانه های بزرگ سفید بود که زیاده چند دانه
نمی باشد و بی تپ بوده جمیع حواس و نفس برقرار میمانند و این محتاج بعلاج نیست و اگر حاجت افتد ملکتر از علاج جدری کنند
حمره یعنی سرخ باده که باطفال عارض میشود اول تنقیه مرضعه و تعدیل خلط نمایند و هلیله بعیاه چلیته قدری جونی خون دهند

ورسوت صندل سرخ هر یکی دو ماشه زنجبیل سه ماشه جاکسو چهار ماشه افیون ماشه مرداسنگ نیم ماشه زرد چوب یک ماشه
حنا یک ماشه برگ نیم برگ بکاین هر یک پانزده عدد کوفته بیخته در آب حل نموده گولیها مثل مینه بندند و وقت صبح یک حب همراه شیر
مادرش میداده باشند و اگر حاجت باشد حجامت و علق بکار برند و اگر بثور متقرح بود مرهم حفید آب سفید بود و بثور سیاه قرحی
قتال باشد سعفه یعنی گنج چون عارض شود تنقیه مرضعه کنند بفصد سر و اسهال و از طفل نیز خون بگیرند به حجامت و ارسال
علق و چون ضماد کمیله چونه برجی خشک از هر یک یکدام نیلاتهوته نیم دام کتهه شش دام کوفته بیخته به روغن سرشف آمیخته
بمالد و ساعتی در آفتاب نشینند برای قروح سر مجرب است و طلائی که به تجربت احقر رسیده صفت آن آمله سوخته
نیلاتهوته سوخته مرچ سیاه سوخته پوست خشخاش سوخته مرداسنگ بریان همه را باریک سائیده در روغن زرد
که یکصد و یک بار از آب شسته باشند در آن آمیخته طلا کنند و اگر آرد نخود یک مشت و اندکی نیلاتهوته بریان کرده باریک
ساخته در جغرات ترش آمیخته یک ماه کنند تا مانند خمیر شود پس بمالد و بعد یکپاس بشویند نیز نافع است و می باید که
اول موی سر تراشند بعد از آن دوای مذکور بمالد طریق نهم در سموم مشروبه و ملدوغه که مشهور اعراض آنچه مشهود نباشد
و یا آنچه مریض اظهار آن نماید علاج آن از تدبیر کلی کنند و آن اینست که اگر سم از جمله مشروبه است در حالتیکه اندک تغیر محسوس شود
می باید که از آب نیمگرم و روغن کنجد یکبار قی کند بعد از آن شیر گاو و روغن گاو نخورد و اگر از شیر و روغن قی کنند نیز ادرار است
و منع خواب تا یکروز لازم است پس اگر سم گرم است و این از حرارت معده و امعا و تشنگی و خشکی دهن معلوم میشود در نیصورت
لعاب اسپغول در شیر تازه و دوغ گاو و روغن بادام و صندل و گلاب و بطیخ هندی و مانند آن هر کدام که باشد بهر
شرب کنند و همچنین قرص کافور و مفرح بارد و آش جو بیاشامد و حوالی دل و جگر اضمده بارده ضماد کنند و پارچه
بگلاب و صندل تر کرده بر سینه گذارند و اگر بارد است و این از سردی اعضا و سردی بدن و عرق سرد و ثقل اعضا معلوم
میشود در نیصورت نیز مجرب در دریافت این عوارض یکبار قی کنند و شراب کهنه و مثرودیطوس و تریاق اربعه و تریاق فاروق
و دواء المسک حار و معجون حار و پیاز و سیر و جدوار و خنطیانا و مانند آن باید داد و چون مخلصه یکمثقال هندکائی بود برای سموم مشروبه
طریق استعمال اینست که یکمثقال از وی نیمکوب ساخته در نیم پیاله آب جوشانند تا به نیمه آید صاف کنند و دو درم روغن زیت
یا روغن گاو اضافه نمایند و نیمگرم بیاشامند و غذا از البشیر گاو و چوچه بدهند اثر سم بهر عضوی که زیاده باشد اصلاح آن عضو منظور
دارند مثلا اگر اثر سم بجگر محسوس شود ادویه مدره بکار برند و اگر به معده شود مسهل نرم بعمل آرند علی هذا القیاس شوربای
مرغ خورد و روغن نرگس و روغن گل و مانند آن بر دل و جگر ضماد کند صفت تریاق اربعه مرکی حنطیانا حب الغار
زراوند طویل هر یکی بمساوی الوزن همه را کوفته بیخته بروغن گاو چرب کنند و عسل سه وزن ادویه بسرشند قدر شربت یکمثقال

باآب گرم و اگر ملتزع باشد همان وقت قدری بالاتر از جائیکه بر گزیده باشد سخت بربندد تا مانع نفوذ سمیة شود و اگر ممکن باشد قطع عضو کنند یا داغ دهند یا حجامت یا شرط کنند یا زلو بچسپانند و باید که محل زخم را مکند بعد از آنکه باد ویه تریاقیه مضمضه نموده باشد یا مضمضه بسرکه و روغن گل کرده باشند یا محجمه بمکد و این بهتر است و باید که آنشخص که می مکد ناشتا نباشد و زخم را مندمل شدن ندهد و خروسی بریان نموده همچنان گرم بشگافند و در موضع زخم بندند جذب سم میکند و ادویه جذابه سم مثل پیخ کبوتر و خاکستر چوب انجیر و سرگین بز و ثوم و پیاز و گوگرد با سرکه و عسل آمیخته ضماد کنند و مهره مار در ینباب قوی است باید که بر موضع گزیده مار بگذارند که بچسپد و هرگاه جدا شود در شیر می اندازند تا شیر را بجمد کنند تکرار عمل نمایند و چون جذب تمام سم کرده باشد دیگر بچسپد و در چنین جذب سم لون او متغیر گردد بعد از ان در شیر اندازند بحال آید و دو مثقال تخم نارنج که مقشر کرده باشند و تخم لیمو و تخم ترنج بغایت مفید است و آنچه در جمیع اقسام بالخاصیت نافع است فادزهر و نارجیل دریائی و جدوار و تریاق فاروق و تریاق طین مختوم و مثرودیطوس اند و علامت جودت تریاق آنست که یکدرم بخورد دو خروس دهد و مار و یا یکی از هوام قتال بر او مسلط کنند اگر خروس نمیرد تریاق نیک و باقوت است و بهم رسیدن اجزای تریاق فاروق و مثرودیطوس متعذر است مگر مردمان که از اطراف می آرند آن هم فائده میکند قدر شربت تریاق فاروق در گزیدن مار و سگ دیوانه یکمثقال است و در گزیدن عقرب نیم درم و در گزیدن زنبور دانگی و نیم با سرکه و قدر شربت مثرودیطوس قدری زیاده از تریاق فاروق است صفت تریاق گل مختوم گل مختوم حب الغار امیرسا مساوی الوزن کوفته بیخته بروغن گاو چرب کنند و بعسل سه وزن ادویه بسرشند قدر شربت یکدرم و خاصیت اوست که چون مسموم بخورد قی آرد و اگر قی نیارد دلیل آن باشد که سم نخورده است و فصد یا دامیکه در بدن سم منتشر نشده باشد جائز نیست و اگر غشی افتد بعلاج غشی مشغول شوند و تقویت اعضای رئیسه نماید و از جمله سموم مشروبه معروفه افیون است علاج خاص آن قی کردن است از آب شبت و ترب و عسل و نمک هندی پس شیر و روغن خوردن دهند و آبی که فلوس در ان جوشانیده نرگس ملی را انداخته باشند قی بسهولت می آرد و چون یکدام کوبل بید انجیر را در آب سائیده بنوشند ضرر سمیت افیون را رفع میکند و قی هم می آرد همچنین نوشیدن فادزهر فائده عظیم دارد و پس شراب کهنه و ران جند بیدستر و دارچینی انداخته باشند مفید بود و حلتیت و تریاق فاروق و مانند آن که در تدبیر کلی گذشت مفید بود و همچنین است علاج دهتوره و دیگر ادویه مخدره و سم دیگر اسپیل کوفته است علاج خاص آن قی کردن است باب نیمگرم و شهد و شبت و نمک و بوره ارمنی پس زرده بیضه نیمبرشت با فلفل و نمک دهند و شراب صرف خورند و حلتیت و شراب افسنتین نیز مفید بود و غذای شوربای چرب و سم دیگر سم الفار است علاج خاص آن قی کردن است بطبیخ شبت و شراب و عسل و بورق و اگر سحج عارض شود سفوف طین بروغن گل و شیر گاو

ومثل

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

داغ کرده بخورد و همین است علاج شنگرف و زیبق مصعد و اهل هند در علاج زیبق مصعد مداومت خوردن پیه میکنند و ضفدع
میپایند و دیگر زنگار است علاج آن قی کردن ست به بذرگ جرجره خبازی و شهد پس آب برنج و آش جو و شیر و روغن
و لعابات خورند و شوربای چرب تناول نمایند و همین علاج نوره هرتال و صابون و دیگر بلادر است یعنی بهلاوه علاج خاص
آن قی کردن ست از روغن کنجد و آب نیمگرم پس چیزهای سرد و تر مانند شیر و دوغ و آش جو دهند و روغن بنفشه و روغن بادام
بکار برند و کنجد و نارجیل دریائی نیز مفید بود و گویند فادزهر آن مغز جوز است **دیگر حب السلاطین** یعنی جمال گوٹه است
علاج خاص آن قی کردنست از شیر و روغن زرد و بعد ازان دوغ و اشیای بارده قابضه خوردن است و دیگر کباب
سیاه است یعنی کمنی علاج خاص آن قی کردن ست با آب شربت پودینه و سکنجبین بعد ازان شراب خوردن و تناول معاجین
حاره مانند کمونی مفید است و تریاق اربعه نیز نافع است و دیگر سوا ہموسه یعنی کباب و گوشت های پخته که در حین گرمی
مفرط آن بپوشند که بخارات آن دفع نشده سرد گردد و علاج خاص آن قی کردنست با آب نیمگرم و نمک بعد ازان سکنجبین
سفرجلی و مقویات معده و دواء المسک بخورد و گل مختوم نیز مفید بود **صفت** سکنجبین سفرجلی آب به یک آثار قند سفید
یک آثار سرکه نیم آثار بقوام آرند و دیگر شیر فاسد است علاج خاص آن قی کردنست با آب نیمگرم و شهد و روغن کنجد و نمک پس
جوارش مصطلگی و جوارش عود با شراب صرف خوردن و اگر شیر در معده بسته باشد علامت آن غشی و عرق سرد و لرزه بود
علاج آن خوردن مثقالی از پنیر مایه حیوانات با سرکه کهنه خصوصاً پنیر مایه خرگوش با پنج درم پودینه اما سموم ملذوعه معروف
از جمله مشاهیر آن مار است و آن اقسام میباشد علاج گزیدن آن بدستوریکه در قواعد کلیه گذشت پس خمره بستن و ادویه جذابه
ضماد کردن و تریاق فاروق و مانند آن تناول نمودن و حلتیت با شراب خوردن و همچنین شیر با شراب بسیار نوشیدن
و بدستور گندنا و پیاز با شراب و روغن زرد کهنه نوشیدن مفید بود و بستن زهر مهره بر موضع گزیده نیز نافع است و پنیر مایه
خرگوش و غیر آن که تازه باشد با سرکه ممزوج با آب بخورد و خوردن آب نیل بقدر یک رطل و بستن جرم آن از مجربات است
و در میان شیر نشستن مفید بود و شوربای ضفدع نافع است و همچنین ضماد کردن ضفدع که شکم آن دو پاره کرده باشند
نیز نافع است **عقرب** نیز اقسام است علاج گزیدن آن بعد از تدبیر کلی شیر و شراب بخورد و از سیر ضماد کنند و عقرب بکوبد
و بنهد و با حلتیت و سیر و کبریت و نمک بکوبد و بدان طلا کنند و نیز گویند اگر ضفدع موش زنده بگیرد و دو نیم کنند و بران
موضع نهند مفید بود و تریاق اربعه نیم مثقال با گلاب و عرق گاؤزبان و شربت انار بخورد و قدری افیون بر موضع لسع عقرب
نهند و ضماد نارجیل دریائی بر گزیده عقرب رافع الم است در ساعت و بندق هندی چون در دهن خائیده ضماد کنند
مفید بود و تبخیر موم برای گزیدن عقرب از مجربات بعضی احبا است **زنبور** علاج گزیدن آن آب خطمی و عنب الثعلب

گل ارمنی کافور با سرکه ضماد کنند و گل با سرگین گاو بمالند و یا ورق گشنیز طلا کنند و تبر پدیشیر با ضماد آن نافع بود و ضماد نارجیل
دریائی و رفع الم است در ساعت و همچنین است علاج مگس و مور پردار و پشه و چون مگس را سر کنده و باقی را بر موضع گزیده بمالند
درد او در ساعت ساکن کند **عنکبوت** علاج گزیدن آن تریاق فاروق خوردن و شونیز با شراب صرف نوشیدن
و رسوت و روغن گل طلا کردن **هزار پایه** علاج گزیدن آن از سرکه و روغن زرد طلا کنند و چون او را بکوبند و بر گزیده
از شهد مفید بود و اگر جانور هزار پایه و یا مانند آن بر عضوی بچسپد و پایهای و نیشهای او در گوشت فرو رود و سوزش
بسیار شود و پیشتا بسائیده ضماد کنند شفا یابد و چون زراوند طویل و پوست بیخ کبر و آرد ترمس و خطمی تا با ماء العسل بخورد مفید بود
شیر و پلنگ و یوز نیز جراحت چنگال این حیوانات بزراوند طلا کنند بعد از آن سرکه شوید پس زنگار حیره کفقره و توبال مس و
روغن گل بمالند **گزیدن آدمی** علاج آن آرد باقلا و سرکه یا بیخ بادیان و شهد یا پیاز و شهد یا خاکستر چوب انگور و سرکه طلا کنند و
اگر متورم شود و مرداسنگ و روغن گل و پیه و موم مرهم سازند و ضماد کنند و همچنین است علاج گزیدن چهار پایان و گزیدن
گرگ و سگ غیر دیوانه در آن موضع سرکه بمالند و بوره ارمنی با سرکه طلا کنند و یا پیاز و نمک و باقلا و بادام تلخ بکوبند و با عسل
طلا کنند **گزیدن سگ دیوانه** علامت سگ دیوانه آنست که گرسنه و تشنه باشد و از آب بگریزد و چشم آن سرخ بود
و افتادگی گوش و برآمدگی پشت و گرفتگی آواز باشد و چون مستان راه رود و بهر که رسد حمله کند و سگان از و بگریزند و گزیده
سگ دیوانه را بعد از یک هفته و بعضی را بعد از شش ماه حالتی مثل دیوانگی حادث شود و بعد از هفت سال نیز گفته اند و چون آب بیند
می ترسد و اگر کسی را این شخص بگزد و یا کسی پس مانده طعام و آب او بخورد او را همین حالت حادث میشود و اگر پارچه نان را
از زخم خون سگ دیوانه آلوده کرده پیش سگ غیر دیوانه بیندازند اگر نخورد علامت گزیدن سگ دیوانه است و همچنین اخروت
بکوبند و یک شب بر زخم بندند و پیش مرغ اندازند اگر نفرت کند و یا بخورد و بمیرد علامت گزیدن سگ دیوانه است علاج
تدبیر کلی جراحت را تا چهل روز بملتحم شدن ندهند خردل بندند و ادویه جذابه ضماد کنند و نمک تره تیزک و آب چغندر و بول
انسان و خاکستر تاک با سرکه بسرشند و طلا نمایند جذب قوی میکند پس مراهم کالمثل مرهم زنگار نهند و این تدبیر او را ابتدا است
اما چون یک هفته بگذرد اگر امتلاء خون است فصد باید کرد و تنقیه شود و بعد از نضج مکرر باید نمود و ماء الجبن باید داد و تقویت اعضای
رئیسه از واجبات است و در تفقره برغبت باشند صاحب مالیخولیا سعی کند و غذای چرب و گوشت مرغ و بزغاله فربه خورند
و شیر و شربت کهنه بنوشند و آب آهن تاب مناسب است و از جوع و خوردن ترشی ها و هوای سرد و بسیار پرهیز نماید
و گاه گاه اندر طعام از سیر و پیاز باید کرد و حیله نمایند که آب خورد و الا بیم هلاک است و چون ظرف آب از پوست کفتار باشد
از خوردن آن اجتناب نمیکند و بعد هیچ ظرفی که جلد سگ دیوانه ساخته باشند نیز پرهیز نمیکند و آب نیل از مجربات است

وشراب ممزوج بآب نیم‌گرم بسیار نافع است و در آب گرم نشستن و بول کردن در آن بسیار مفید بود و پنیر مایه خرگوش
و نبز نیز نافع است و اگر آهک آب نارسیده یک دام و نوشادر دو دام باریک سائیده در یک نیم پاو آب بلبند انداز و یک حصه
آن در تمام روز بنوشند و همچنین دو حصه دیگر در روز دوم و سوم خورند بسیار نفع دهد و مکرر بتجربت شخصی معتبر رسیده
و اگر نبات سرخ بقدر ناخن در قند سیاه حب بسته بلع نماید فائده میکند و مسی که نبات مشهور است بقدر یک تولہ در آب
سائیده دهند موجب نجات است و خطبیا نا و شونیز در شراب عجیب است و حکیم کاسفا گفته که بهتر از پیاز در علاج سگ دیوانه
هیچ نیافتم طریق آنست که نیم من پیاز را آب گرفته و در سه شبانه روز بیاشامند و تدهین سر و بینی بروغن بنفشه
دلکد و مفید بود و اگر جگر سگ دیوانه بر موضع گزیدن او نهند و یا بریان کنند و بخورد او دهند سود دارد و تریاق کبیر و
تریاق اربعه سودمند بود و همین است علاج گرگ دیوانه و شغال دیوانه و پلنگ دیوانه و راسوی دیوانه و روباه دیوانه گزیدگان
گربه علاج آن پودینه یا شونیز و کنجد ضماد سازند و اگر پودینه خشک و آب پودینه سبز سائیده و بر موضع زخم ضماد کنند
همین روز به میشود گزیدان راسو علاج آن سیر و پیاز خورد و ضماد سازد و یا کرسنه و انجیر خام ضماد نماید و شراب خورد
و اگر پوست راسو بکند و بر آن موضع نهد درد ساکن شود طریق دهم در بیان اشیای که مسافر را همراه داشتن بوقت
سفر از واجبات است هرگاه کسی مبتلا بمرض دائمی باشد یا مستعد باشد بحدوث مرض باید که همراه خود ادویه موافق
مرض نگاهدارد و همچنین ادویه گرم را در موسم سرما و ادویه سرد را در موسم گرما چرا که هر فصلی از فصول اکثر پیدا میکند امراض
مناسب طبع خود را و اگر در اثنای راه بمرض از امراض مبتلا شود می‌باید که بمعالجه آن مشغول گردد و ادویه امراضی که کثیر الوقوع
اند چون هیضه و تپ و مانند آن باید که همراه باشد و همچنین ادویه مقوی دل و دماغ و جگر مانند دواء المسک حار و مفرح بارد و حار
و قرص کافور و غیره نیز همراه خود داشتن اولی و انسب است و نگاهداشتن طاوس و گربه و مرغابی و مرغ خانگی و تعلق و
امثال آن که حشرات را طعمه کنند بغایت مستحسن است و نیز با خود داشتن شاخ گاو کوهی و تریاک گاو کوهی و فادزهر معدنی و حیوانی
و مهره مار و خاک صوفی حمیده و خاک داغستان و طین مختوم و نارجیل دریائی و امثال آن ضروریات است و در منع گزیدن
هوام دارنده اشیای مذکوره و حضور آن برای مداولت سموم مشروبه قائم مقام تریاق فاروق است و داشتن پیاز عنصل
باعث حفظ اذیت جمیع حشرات است و ادویه که دفع هوام و طرد حشرات میکند نیز با خود داشتن لازم است مجربین گفته اند
که از تبخیر چوب انگور و انار و بیخ مهک پودینه و مقل و حلتیت و شاخ و سم حیوانات هوام می‌گریزد و از دود شاخ گوزن انواع
ماران میگریزند و همچنین از دود پشم بز و گوگرد و موی انسان و پاشیدن آب نوشادر و خردل در سوراخ مار باعث
هلاک اوست و از دود کردن عقرب و کرنب و سم خر و زرنیخ و پیه بز عقرب بگریزد و آب حلتیت در خانه ریختن همین خاصیت دارد

چون آب ترب وبرگ آن بر عقرب اندازند بمیرد واگر ترب پاره بر در سوراخ عقرب نهند بیرون نمی آید چون روغن تخم ترب کسی تدهین کند او را عقرب نزدیکی نمیکند واگر سیر وکبریت دود کنند زنبور میگریزند **رفیق دوم** در تدبیر مسافران دریا مشتمل است بر دو زورق **زورق اول** در علاجی که مخصوص بایشان است تدبیر مسافران دریا در غذا و دیگر احوال مانند تدبیر مسافران بر با شد وانچه بایشان مخصوص باشد این است که گاه باشد بعضی مردمان را در ابتدای ایام بوقت نشستن در کشتی دوار وغثیان وقی حادث میشود پس هر گاه قی عارض شود بند نکنند تا خلط خام بیرون آید پس افراد کنند بسبب ویه دانار و مانند آن که معده قوی کنند باید نمود واگر اول مقویات معده تناول نموده بر کشتی سوار شود اولی وانسب است ووقتیکه خورده شود تخم کرفس منع میکند غثیان را وهمچنین افسنتین وعدس بغوره وسرکه پخته اگر بخورند در ینباب مفید بود وبخارات را از دماغ باز میدارد وخصوصاً اگر اندک پودینه نیز ما مثیا یار باشد وهمچنین شربت سماق نیز بغایت نافع است ومالیدن سفیداج در هر دو سوراخ بینی مفید بود واگر زرد ورد طباشیر و صندل سفید وعود وپوست ترنج و مانند آن در گلاب وسرکه سائیده بر فم معده ضماد کنند هم انومت قی باز دارد واز اکثر ثقات مسموع شده که مکیدن لیموی ترش برای دوار وغثیان وتهوع که هنگام نشستن بر کشتی عارض میشود فائده بلیغ مینماید وهمچنین تمر هندی وخصوصاً افشرده آن در ینباب نفع تمام دارد وتناول جمیع حموضات مقوی معده در ینباب نافع اند واز خواص فیروزه است که دارنده آن در آب غرق نشود وصاعقه باو نرسد وانگشتری یاقوت نزد خود داشتن از برای قضا حاجات در رفع ضرر صاعقه وغرق مفید بود وتدبیر غریق الماء آنست که آنرا سرنگون آویزند تا از جوف او آب بیرون آید پس زنجبیل فلفل در سرکه بجوشانند وصاف نموده در حلق ریزند وبعد از افاقت حریره از آرد نخود وشیر تیار نموده بدهند **زورق دوم** در ذکر زهرهای حیوانی که مخصوص بدریا اند وعلاج آنها ماهی سرد شده خصوصاً در مکان نمناک گذاشته باشند علاج آن قی کردنست با آب ترب وپودینه وسکنجبین پس شراب صرف خوردن وبعد از قی معاجین گرم مانند کمونی سود دارد وگل مختوم سخت نیک باشد وزراوند وصعتر مفید بود **مراره سگ آبی** بقدر عدسی بعد از هفت روز قاتل باشد علاج آن خوردن روغن گاو ویا دارچینی وحنطیا نای رومی هر یک یکمثقال پنیر مایه خرگوش نیم مثقال ارنب بحری سم قاتل است علاج آن شیر بز وشیر خر وشیر زنان وآب برگ خطمی وخبازی وآب خیار وسرطان نهری تو آن خورد واگر خارپشت را بریان کرده خورند مفید بود وبعد از تسکین عوارض خربق سیاه غاریقون کثیرا ارب السوس برابر بکوبند وبقدر درهم با قند آب بخورند **ضفدع بحری** سخ بود گویند بر جهد وبر مردم افتد واگر نتواند رسید نفخه بدهد ومضرت رساند علاجش تریاق کبیر وشرودیطوس خورند وموضع زخم را به نمک وخاکستر چوب انجیر وآهک تضمید کنند

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

مار دریائی علاج آن بعد از تدبیر کلی بر موضع گزیده آن سرکه و گوگرد طلا کنند و ضماد یکه در ضفدع بحری گذشت
اینجا هم مفید است و نوعی دیگر در دریا میباشد که از گزیدن او درد سخت پیدا میشود و سر با گیرد و خدر شود و بمیرد و
علاجش مانند زهرهای سرد است و بستر گرم طلا کردن و روغن عاقرقرحا مالیدن و فلفل سیاه با شراب خوردن
کژدم دریائی علاج آن بعد از تدبیر کلی مثل ضفدع بحری باشد سگ آبی و تمساح و ماهی سیاه
موضع گزیده اینها از عسل و نمک و بوره ارمنی طلا کنند پس نمک و سرکه و ران مالیده بشویند و پیه مرغابی و پیه گاو کوهی
در روغن گاو نهند و پیه تمساح و رلنیاب قوی است خصوصا گزیده تمساح را و همچنین گوشت تمساح تریاق گزیدن آن است
و کسانیکه مداومت سفر دریا میکنند میگویند که هیچ دوا برای گزیدن سگ آبی نیست بلکه هر چیزی که بر گزیده آن گذاشته شود
فاسد میگردد پس بهتر اینست که موضع گزیده او را هر روز از آب گوشت بشویند بتدریج صحت خواهد یافت و بعضی بر موضع
گزیده او بول میکنند و اشیان رطب میگویند و بر آن موضع نهند و اهل مصر شخص تمساح گزیده را در روغن کنجد
غرق مینمایند و میگویند وقتیکه تمساح گزیده باشد زهر سال موضع گزیده او همانوقت شگافته میشود دیگر آنکه حوالی
جراحت را داغ کنند و هر گاه که انسان چربی شیر بر بدن خود بمالد پس مادامیکه بوی چربی در بدن است تمساح قریب
آن نمی آید مقام مشتمل بر دو ساحل ساحل اول در ذکر قدر شربت فادزهرها که درین کتاب مذکور اند
قدر شربت شاخ گاو کوهی قدری زیاده از مثقال ست و قدر شربت تریاک گاو کوهی از برای گزیدن افعی یک مثقال است
و مار مهره از برای گزیدن عقرب و هوام و دیگر سوای مار ضعیف العمل است و قدر شربت آن تا سه قیراط است و قدر شربت
خاک صوفی جمیده و خاک و اعسیان و طین مختوم یکمثقال است و قدر شربت نارجیل دریائی یک قیراط است و تا قی کند مکرر باید داد و اگر قی
نکنند علامت خاص اسم بود و قدر شربت جدوار یعنی نربسی تا چهار دانگ و قدر شربت فادزهر معدنی یعنی زهر مهره مار سه نخود تا دو دانگ
و قدر شربت فادزهر حیوانی از یک قیراط تا دوازده قیراط باید که بر روی سنگ همراه گلاب یا عرق کیوره یا عرق بید مشک
سائیده بدهند و قدر شربت حنطیانا و فلفل سیاه یکمثقال و قدر شربت حلتیت یعنی انگوزه تا نیم مثقال و قدر شربت
شبت یعنی سویه تا هفت درم و تخم آن تا سه درم و قدر شربت ترب از تخم آن یکدرم و از آب آن تا سی درم و دانه
جرم آن تا بیست درم و قدر شربت نمک هندی تا یک و نیم درم و قدر شربت جند بیدستر تا یکدانگ و آشامیدن
آن بقدر یکه افیون خورده باشند رافع سمیت افیون است و قدر شربت دارچینی از دو درم تا پنج درم و قدر شربت
مغز جوز یعنی مغز گردگان تا دو مثقال است و قدر شربت بوره ارمنی از یکدرم تا ده درم و قدر شربت افسنتین از
یکمثقال تا دو مثقال و مطبوخ حرفش از پنج درم تا دو درم و قدر شربت جرجیر یعنی تره تیزک پنج درم و قدر شربت بزرگ یعنی السی

سه درم و قدر شربت تخم خبازی پنج درم و از آب آن تا پنجاه درم و قدر شربت آب خطمی نیز پنجاه درم و قدر شربت کنجد
پنج درم و قدر شربت فودنج یعنی پودینه و گندنا یکدرم است و قدر شربت کبریت یعنی گندهک از دو دانگ تا یکمثقال
و قدر شربت تمر هندی از هفت مثقال تا سی مثقال و قدر شربت شونیز یعنی کلونجی تا دو درم است و قدر شربت
زراوند طویل از دو درم تا دو مثقال و قدر شربت پوست بیخ کبر تا سه درم و در مطبوخات تا هفت مثقال و قدر شربت
ترمس یعنی باقلای مصری با دویه یا سه درم تا پنج درم و مفرد او تا هفت مثقال و قدر شربت نیل نیز دو درم است
و قدر شربت سرطان نهری سوخته سه مثقال و از خام و پخته آن پنج مثقال و قدر خوراک زرده بیضه مرغ از پنج عدد
تا پانزده عدد و قدر شربت پنیر مایه خرگوش و دیگر پنیر مایه ها تا نیم مثقال و قدر شربت عسل تا پانزده مثقال و قدر شربت شیر گاو
از نیم رطل تا یک رطل است و قدر شربت شیر خر و شیر بز از ده اوقیه تا نیم رطل است و قدر شربت آب خیار تا یک رطل است
قدر شربت سرکه تا هفت مثقال و قدر شربت شراب بحسب امزجه موقوف بر رای طبیب است و شراب کهنه آنرا گویند
که از یکسال تا دو سال بر وی گذشته باشد و چون مزاج مردم هندوستان ضعیف میباشند باید که اول کم از قدر
شربت استعمال کنند **ساحل دوم** در ذکر اسامی اوزان متعارفه **اوقیه** بضم همزه و تشدید یای تحتانی هفت
و نیم مثقال است برنج چهار خردل ٹانک چهار و نیم ماشه **توله** دوازده ماشه **جو** چهار برنج **دانق** بکسر نون و فتح آن
معرب دانگ چهار طسوج بست **درهم** درم فارسی درم سه و نیم ماشه **دام** چهارده ماشه **دام پخته** بست و یک ماشه
رطل مراد از مطلق آن رطل از بغدادی است که نود مثقال است و در شرح شاهجهانی آورده نیم سیر مراد دارند و سیر
اکبرشاهی که بالفعل مروج است هفتاد و دو دام است **سرخ** که بهندی رتی گویند هشت برنج است **سیر شاهی**
عبارت از دو دام پخته بود **سیر اکبری** سی دام پخته **سیر شاهجهانی** چهل دام پخته **سیر عالمگیری** چهل و چهار دام
پخته **سیر فرخ سیری** چهل و هشت دام پخته **شعیر** چهار برنج است **طسوج** دو جو میانه است **قیراط** دو طسوج است
ماشه هشت سرخ است **مثقال** چهار و نیم ماشه **من** دو رطل است ✣

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد حکیم علی الاطلاق و نعت پاک سرور آفاق بر مشتاقان کشته جات و طالبان این ادویات مخفی مباد که درین درنگ
طبیب ازل سیماب غم و الم در بیضه مرغ خوشی با بندگی سوراخ فراخی روزگار از سوزن رحمت قضا و قدرت ساخته و زردی
تفکر را یک طرف نموده سپیدی تهنیت نگاهداشته و سیماب شادمانی و گوگرد خرمی در هاون جهان بهم کوفته در بیضه

خوشی انداختہ دہن آن باز کردہ و سپیدی بیضہ فرح و قند مبارکی و چونہ بشارت بند کردہ و در ہفت تہ پارچہ نشاط گل کردہ بر آتش آشتی
رنگان این آتش خانہ خلیل گذاشتہ یعنی روز عید سعید بمصافحہ و معانقہ مہ رویان زہرہ جبین کشتہ نمودہ بود چون بخاطر فاتر کمترین
جہان **محمد حسین خان** مہتمم مطبع اعلی چنان گذشت کہ اکثر طالبان این فن را در عدم دست یابی نسخہ جات معتبرہ و از
محنت می افتند و با وجود محنت و مشقت ہم نسخہ معتبرہ میسر نمی‌شود نظر بایں چند نسخہ کشتہ کہ بہ تجربہ شخصی بخوبی رسیدہ مناسب الوقت
دانستہ بتحریرش پرداخت امید از شائقان عالی حسب طالبان والا نسب چنان است کہ بر غلطی اش سخن نگرفتہ باصلاح کوشند و اگر
اصلاح نتوانند خموش شوند و بہ کلمہ خیر این ناچیز را یاد فرمایند واللہ الموفق والمعین **ترکیب کشتن سیماب** بیارد بیضہ مرغ و اندک
سوراخ کردہ زردی را دور کنند و سپیدی نگاہدارد بعدہ سیماب گوگرد برابر گرفتہ کجلی کردہ در بیضہ مذکور اندازند و دہن او را آرد دست و سپیدی
بیضہ و قند و چونہ بند سازد و ہفت تہ کپڑ گل کردہ در گجپت آتش دہد کشتہ شود **ترکیب دیگر** بیضہ مرغ سوراخ کردہ سپیدی او برآرد و
بوزن سپیدی بیضہ سیماب در آن اندازد و از موم و قند و چونہ و سپیدی بیضہ و آرد ماش دہن بیضہ را بند سازد و بالای او گل حکمت کردہ
بمدت چہل روز در آفتاب بدارد بعدہ در نیم من روغن تلخ بجوشانند کہ جملہ روغن بسوزد باز آنرا در زمین دفن کنند و بالای او جو بکارند
کہ چون سبز شوند برآوردہ بشکنند و از آن برگیرد برنگ زرد خواہد برآمد ہر جا کہ داند بعمل آرد و نیم حبہ خوردن فرماید انشاءاللہ تعالی
نافع آید **ترکیب کشتن زرنیخ** بیارد زرنیخ در شیرہ آکھہ دو ہتورہ دو پاس کھرل سازد و یک دیگ آوردہ خاکستر نماید
و یک پلاس و چونہ در آن دیگ کردہ بالای او گوگرد نہد خاکستر و چونہ بالا انداختہ دہن دیگ مہر سازد و آتش چہار پاس دہد چون
سرد گردد برآرد کشتہ شود **ترکیب کشتن پولاد** بیارد پولاد در سفال کردہ بر دیگدان نہد و آتش کنند و سائیدہ نوشادر
اندک اندک انداختہ باشند تا کہ جملہ نوشادر در خورد فرود آوردہ شیر بھنگرہ و گھی کنوار و دہتورہ و آب ترپھلہ و شیرہ پوست بیخ بو
و بیخ انار و چھلکی سہ سہ مرتبہ دادہ نگاہدارد کشتہ گردد **ترکیب کشتن سکاہن** بیارد سکاہن کہنہ گرم کردہ
در بول گاو و بست و یک تہ سرد کند باز گرم و آب ترپھلہ بست و یکبار سرد نماید و آتش کند کشتہ گردد ہمراہ روغن گاو و شہد از
چہار درم بخورانند باد خام و یرقان و خفقان کرم شکم را نیز نافع آید **ترکیب کشتن ابرک** بیارد اگر خواہد کہ زود کشتہ گردد
اولا در آب بھنگرہ ابرک را مالیدہ بر برگ آکھہ نہد تہ بتہ در دیگ کردہ گل حکمت کردہ و در گجپت آتش دہد کشتہ گردد
ترکیب کشتن سرب بیارد سرب را گرم کردہ ہفت بار در شیرہ آکھہ سرد کنند نصفی از سرب منسل آس کردہ برآرد و
سرب در سفال کردہ بر دیگدان نہادہ آتش اندک اندک منسل مذکور انداختہ باشند و بچوب پیپل خیسانیدہ باشد تا کہ منسل تمام
در خورد فرود آوردہ بسایند و آنچہ خام ماند بطریق بالا باز بکشند کشتہ گردد **ترکیب کشتن جست** بیارد جست را تیز کردہ
در شربت ترپھلہ سہ روز تر کنند بعدہ در پوست درخت خرما ہندی جوکوب کردہ تہ بتہ و پوست درخت تیز کردہ آتش دہند کشتہ گردد

واگر خام مانده باشد باز در سفال نموده بر دیگدان نهد و آتش کند و سنبل و مرچ آس کرده انداخته باشد کشته گردد

ترکیب کشتن مس بیارد اول مس را صاف نموده بکار برد و طریق صاف نمودن مس اینست که تپر کرده گرم ساخته سه مرتبه

در بول گاو سرد کند باز سه مرتبه در شیرهٔ لیمون و سه مرتبه بروغن سرسف و سه مرتبه در نمک سانبهر سرد نماید و صاف کرده

بجی و پهٹکری و نوسادر و نمک سنگ سهاگه دو توله و سنبل کهار و نمک سانبهر یکتوله بسر که هندی کهرل نموده بر تپر طلا کند و بالای گل حکمت

لیپ ساخته خشک سازد بعده گرم نموده در آب هشیرده بار سرد سازد همچنین هفت مرتبه بکند و هر بار بآب بشوید صاف کرده هموزن تپر نیس

گوگرد آس کرده در سکوره ته بته گوگرد تپر نهد و یک سکوره دیگر بالای نهاده لب مهر سازد و گل حکمت کرده در گجپت آتش دهد کشته گردد

ترکیب دیگر اول مس را صاف کرده تپر سازد و در آوند خام گوگرد آس کرده و برگ تلسی و تپر مس ته بته نهاده دهن آوند مهر کند و در گجپت آتش دهد

کشته گردد و دیگر مس صاف نموده برابر مس قلعی گرفته و نمک سانبهر و برگ تلسی ته بته در آوند کرده مهر ساخته در گجپت آتش دهد کشته گردد

اگر خام ماند باز همچنین کند تا بمیرد و بکار برد **ترکیب کشتن قلعی** بیارد برگ هندی خرما کوبد در شیرهٔ آن قلعی داشته سه بار سرد سازد

بعده کاسون برنج و برگ خرما هندی ته بته قلعی و کاسون برنج و برگ نهاده آتش دهد قلعی کشته گردد و اگر چیزی خام ماند باز همین طریق آتش دهد کشته

گردد **ترکیب کشتن گوگرد** بیارد گندهک پاو آثار و در رو و برگ صست بمدت دو پاس کهرل نماید همچنین بمدت بست دیگر دو پاس

کهرل کرده چو دهار و غن بکشد و آن روغن همراه برگ تنبول بخورد و یا چهار حبه سیماب و یک حبه ازین روغن ساعت بمالد سیماب خاکستر گردد

بعده آنرا همراه نورسه بخورد انتهٔ فائده سیماب کشته دهد و در توله مس یک حبه ازین روغن داده برابر مس نقره انداز د سیم اعلی گردد **ترکیب کشتن**

الماس بیارد دندان حماره و بآب آس کرده و الماس را طلا سازد و در بوته معما نهاده در گجپت آتش دهد کشته گردد **ترکیب کشتن سنکهیه**

بیارد شاخ زقوم و رونه اودخال نموده سنکهیه را تپر کرده شاخ نذکور را گل حکمت کرده در گجپت آتش دهد کشته گردد و اگر چیزی خام مانده باشد بر سه دم بسوزد

روش بکند بسیار اعلی گردد **ترکیب کشتن مروارید** بیارد شیر گاو و بهنگره مروارید در ان یک شبانروز بدارد و بالای سکوره دیگر

نهاده یک سیر پاچلد شتی بران سکوره نهد و آتش دهد کشته گردد **ترکیب کشتن طلا** بیارد سیماب دو توله و طبق طلا یکتوله و زرد

سیاه و مروارید نیم توله و نیله تهوتهه و سرمه و سونا مکهی از هر یک پاو توله گوگرد دو توله با شیرهٔ لیمون کهرل نموده چهار پاس از شیرهٔ لهسن و باز از شیرهٔ

بهل کتائی و از شیرهٔ ادرک چهار پاس کهرل کرده و در دو سکوره نهاده گل حکمت نموده در گجپت آتش دهد کشته گردد **ترکیب کشتن نقره** بیارد اولا

نقره برادہ کرده و شیرهٔ برم ڈنڈی تا سه روز کهرل نماید سوبرن مکهی یا کنس مکهی آس کرده ته بته در سکوره دیگر بران پوشاند و در گجپت آتش دهد کشته گردد

خاتمة الطبع

الحمد لله که رساله عجیب مسمی نزاد غریب مع رساله دیگر کشته جات در مطبع فیض منبع جناب معلی القاب
نامی جمهور منشی نول کشور صاحب دام اقباله واقع کانپور بماه اکتوبر سنه ۱۸۹۶ عیسوی بار سوم طبع شد